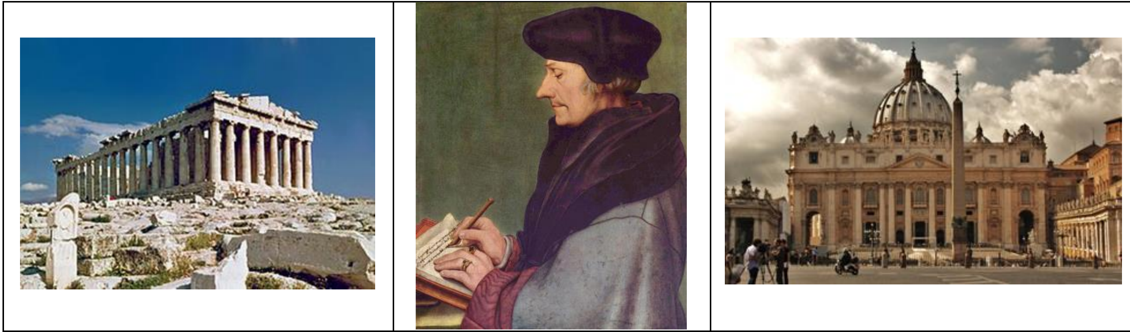
The Correct Pronuntiation of Greek and Latin Desiderii. Erasmi Roterodami 2018

Nulli sunt enim plagosiores quam qui nihil habent liberalis disciplinae.

ON THE CORRECT PRONUNTIATION OF GREEK AND LATIN. DES. ERASMI ROTER. DE RECTA LATINI GRAECIQUE SERMONIS PRONUNCIATIONE DIALOGUS. PERSONAE URSUS ET LEO. M. D. XXVIII. DIALOGO SOBRE A PRONUNCIA CORRETA DO GREGO E DO LATIM. PROF. DR. DARCY CARVALHO. FEA USP. SAO PAULO. BRAZIL. 2018. STUDIES IN MEDIEVAL AND MODERN LATIN. LINGUA LATINA SAECULI XVI. ERASMUS FOR MODERN LATINISTS.

CONTENTUS OPERIS

DES. ERASMI ROTER. DE RECTA LATINI GRAECIQUE SERMONIS PRONUNTIATIONE DIALOGUS.

Ο Διάλογος περί της ορθής προφοράς του λατινικού και του ελληνικού λόγου

ERASMUS (1467–1536) BY JEAN-CLAUDE MARGOLIN. UNESCO:INTERNATIONAL BUREAU OF EDUCATION, 2000. http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/erasmuse.PDF

OBJECTIVUM OPERIS

LIVING LATIN FOR MODERN LATINISTS

For those endeavouring to write Latin nowadays, Erasmus constitutes both a model of modern Latinitas, at its best, and a copious source of colloquial simple, vivid Latin for social intercourse and scientific usage. Few works have provoked so much of a controversy in the history of literature as the "Dialogue on the Right Pronunciation of Latin and Greek Languages", the work of this great Dutch philologist of the Renaissance. In this book, published in 1528, he suggests new pronunciations for the two classical languages, instead of the traditional Byzantine pronunciation, heard until his time. Although he was not the first scholar to argue that the pronunciation of his time could be different from that of the ancient Greeks and Romans, Erasmus presented his views so systematically and with such a conviction that the new pronunciations proposed for the two classical languages were called Erasmian. In this Dialogue,

apart from the purely literary themes, Erasmus, with abusive language, also finds opportunity to deal with many other issues of his time (educational, religious, and social), in a way that still impresses, thanks to the clarity of his reflections and the independence of his mind.

Our objective here, as in other publications of this kind on Archive, is to lay down before the learner of modern latin texts, that can be handled with facility to acquire proficiency in reading and writing and in creating a corpus of usable new vocabulary and expressions, gathered directly from good writers of all ages and from very different geographic origins.

Far from having disappeared, Latin has remained without interruption a literary and spoken idiom throughout the world until the twentieth century, as evidenced by the abundant production in this language of works in prose, and in verse, both in America and in the many European countries. Contemporary Latin, modern Latin, living Latin or Neolatin are expressions that relate to the contemporary use of classical Latin. The period of contemporary Latin naturally succeeds that of the medieval Latin.

Let us emphasize here that, the expression Neolatin does not designate a new language, such as Peano's Latino sine flexione, but simply a period in the history of the Latin language; the Latin of the Neolatin epoch being only the classic Latin language, both written and colloquial, in use in our days. The task of contemporary Latinists is to incorporate into the framework of classical Latin grammar the new syntactic elements and vocabularies, that have been formed throughout History, since the fall of the Roman Empire, in the Medieval period, in the Renaissance and in the modern age, especially in the 16th, 17th and 18th centuries.

The contemporary use of Latin, therefore, requires us to know and use the Latin of various eras and from many geographic regions. But, contrarily to the academic or scholarly trends, in writing Latin nowadays, as a simple and manageable instrument for international communication, our endeavours should not be to reproduce, ipsis litteris et ipsis grammaticis, the hardest pieces of Latin ever written, but, on the contrary, to write Latin as we speak, colloquially, with the same and simple syntax of the great vernacular languages of our age, daughters of the Roman idiom, once spoken by the soldiers, the laborers and the slaves of the Empire throughout Europe.

*** Le latin, loin d'avoir disparu, est resté vivant, sans interruption, comme langue littéraire et aussi parlée, tout au long de l'histoire, jusqu'au XXe siècle. De ce fait en témoigne l'abondante production en cette langue d'ouvrages en prose, et en vers dans Amérique et dans de nombreux pays européens. Les expressions latin contemporain, latin moderne, latin vivant ou néolatin se rapportent à l'utilisation contemporaine du latin classique. La période du latin contemporain succède naturallement à celle du latin médiéval. Remarquons ici que l'expression néolatin ne désigne pas une langue novelle, comme le latino sine flexione de Peano, mais simplement une période dans l'histoire de la langue latine, le latin de l'époque néolatine n'étant que la langue latine classique, écrite et colloquiale, dans l'usage de nos jours. La tâche des latinistes contemporains c'est d'incorporer dans le quadre du latin classique des eléments nouveaux, syntactiques et vocabulaires, que se sont formés pendant des siècles, depuis la chute de l'empire romain, dans l'époque mediévalle, pendant la rénaissance et dans l'âge moderne, surtout dans les siécles XVI, XVII et XVIII. L'utilisation contemporaine du latin nous oblige à connaitre et à utiliser les latins de diverses époques et des differents regions géographiques. Le christianisme eut un rôle très special dans la transformation du latin classique. Le latin des chrétiens avait comme une de ses caractéristiques la simplicité syntactique, alliée a un nouveau vocabulaire, preté au grec et au hebreu. Le corpus littéraire des pères de l'éclise du nord de l'Afrique est immense. Notre heritage médiévale est encore plus large. Érasme s'incrit dans le context

médievale. Quel était le latin d´Érasme? C´etait d´abord une langue simple et élégante, simple mais non pauvre et il ne cessa de batailler contre l´indigence du latin de son temps et surtout contre le latin scholastique et liturgique de l´église, écrit l'éditeur de ses Adages. Peu de projets ont provoqué des controverses si intenses dans l'histoire de la littérature comme le « Dialogue sur la prononciation correcte du latin et du grec », oeuvre du grand savant hollandais de la Renaissance, Erasme de Roterdam. Dans ce livre, publié en 1528, Erasmus propose des nouvelles prononciations pour les deux langues classiques, au lieu de celles connues jusqu'à ce moment là, basées sur la tradition orale byzantine. Bien qu'il n'ait pas été le prémier à argumenter que les prononciations de son temps devraient être différentes de celles des anciens Grecs et Romains, il a présenté ses points de vue d'une manière si systématique et avec une telle conviction que les nouvelles prononciations des deux langues classiques furent désormais appelées erasmiènes. Outre les thèmes purement littéraires, Erasmus trouve l'occasion de traiter aussi de nombreuses d'autres questions (éducatives, religieux, sociaux) d'une manière qui impressionne même aujourd'hui, grâce à la clarté des ses réflexions et de l'indépendance de son esprit

The original orthography has been modified to conform with that presently used in the Vatican, and in Central Europe, it distinguishes u from v, medieval forms are modernized. Only the first word of a sentence is written with majuscule. Diacritics have been removed from the Greek texts. As for the reliability and quality of this work, we must caution, as they used to do centuries ago, that ***precipitatus fuit verius quam editum****, therefore, the reader should consult sources to correct the failures that will certainly be found. It was hard to resist introducing J as consonantal I, a device that greatly improves intelligibility of Latin texts by speakers of Romance languages.To substitute medieval forms the very good and affordable Bantam New College Latin and English Dictionary by John C. Traupman was used.*

INCIPIT OPUS

DES. ERASMI ROTER. DE RECTA LATINI GRAECIQUE SERMONIS PRONUNCIATIONE DIALOGUS.

Clarissimo, et ob diffusam eruditionem celeberrimo viro, Gerardo Ioanni Vossio.

Iam annum ultra est, quod maximi illius, imo litterarum phoenicis, Erasmi Roterodami, opusculis excudendis praelum nostrum incaluit et desudavit. Interesse enim reipublicae litterariae existimabam, ut a situ et pulvere eruti, et a tineis ac blattis vindicati tanti viri labores, quibus totum orbem suo saeculo erudiit, meliori et elegantiori cultu in eorum manus prodirent, quibus litterarum et litteratorum honor atque existimatio hactenus sacrosancta stetit. Quemadmodum autem veteribus, de publica vigiliarum et laborum suorum luce cogitantibus, solenne et magnopere curae fuit, numen aliquod tutelare actionibus suis apprecari: eadem quoque sollicitudo iam animum protinus invasit meum, de illo cogitantem, cuius nomini postremum a me excusa opuscula, nempe dialogos duos, ciceronianum, et de pronuntiatione linguae graecae et latinae, inscriberem.

Occurristi igitur, vir illustris, ac mentem meam nominis tui splendore inflammasti, adeo, ut, cum pretium et laboris praemium a quibusdam vix consecuturus videar, iustissimum tamen reportem, si in clientelam et patrocinium, ob illustre nomen tuum, dictis opusculis praefixum, tu et illa, et offerentem, admittes. Excitavit non tantum, verum auxit et confirmavit hanc meam fiduciam, studium et amor, quo bataviae nostrae sidus complexus, eius monumenta, aeternitate dignissima, in deliciis habere, crebro volvere, ingeniumque paene coeleste, eruditionem supra mortales, iudicium elimatum, et mentem cuncta videntem et pervidentem, tum admirari, tum iusta laude et dignissimo praeconio ebuccinare, atque in coelum tollere soles.

Huc accessit, quod opusculum hoc cum eruditissimi Erasmi libris, per universum terrarum orbem longe lateque diffusis, immortalitatem sperat, si ad te, velut ad patrem, viam adfectet: qui, uti eximia prudentia, et animi moderatione summa, summo illi desiderio proximus; ita graecae latinaeque antiquitatis peritia exacta, annalium sacrorum et prophanorum scientia universa, omnium denique honestarum litterarum cognitione solida, inter huius aevi doctissimos familiam ducis. Qua de causa amplissimi et prudentissimi amsteldamensium patres, mercurio suo apollinem iuncturi, tibi, e celeberrimo batavorum athenaeo ad urbem suam honestissime evocato, historiae artisque civilis docendae spartam imposuere. Quam ita exornas, ut ad tuam ceu oraculorum vocem, avida et attenta aure excipiendam, non una, sed plures, etiamque remotissima, confluat admirabunda natio.

Gaditanus quidam, titi livii nomine et gloria commotus, ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse legitur. Tot et tanta ingenii tui monumenta, et nominis celeberrimi fama, universum orbem pervagata, quos non pellicit ac trahit? Prolixior hic essem, nisi ingeuus pudor meus, et innata tibi modestia, laudum tuarum ingens aequor decurrere volenti manum iniiceret, silentiumque suaderet. Serena fronte igitur accipe, vir illustris, perpetuae devotionis meae tesseram, votoriam hanc tabellam, quam nominis tui templo ex veteri formula l. m. q. statuo, dico, consecro. Lugduni Batavorum, XXI Decemb. M D C XLIII.

GENEROSISSIMO ADOLESCENTI MAXIMILIANO A BURGUDIA, DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS S. D.

Quod tanto affectu nostras literas desideraris, maximiliane carissime, vehementer quidem grata mihi fuit amoris erga me tui testificatio, nec hac in re gravate morem gessi tuae voluntati. Nam licet obrutus verius, quam occupatus negotiis, tamen epistolam αυτογραφον ad te miseram, quod facile coniectarem, eam ita tibi fore cariorem. Ceterum quod interceptam aegrius tuleris, quam siquid earum rerum perisset, quae tibi maxime sunt in deliciis, magnam, ut ingenue dicam, ex tuo dolore voluptatem coepi, non dubiis argumentis perspeciens, te, quum in annae clarissimae foeminae aviae tuae, tum in ornatissimi patris adolphi principis veriani, non vulgarem affectum, quem a teneris unguiculis in me conceptum, constanter perpetuoque retinuit, velut haereditario iure succedere. Verum ut dolorem istum, quem tibi nescio quorum inflixit perfidia, mea civilitate leniam, pro epistola mitto libellum de recta pronuntiatione, quam hodie maxima ex parte corruptam habemus in graecis iuxta ac latinis.

Hoc argumentum tibi dicare visum est, non tantum eo quod aetati studiisque tuis videretur accommodum, verumetiam quod magnam exemplorum partem ex batavorum, brabantorum et gallorum populari sermone produximus, quas linguas omnes tibi non incognitas esse sciebam. Ut autem materiam, quoniam de rebus minutis subtiliter disserit, per se minus amoenam, aliqua voluptatis illecebra lenocinioque commendaremus, dialogo rem tractavimus, subinde nonnihil aspergentes quod lectionis satietatem vel recreat, vel excludat. Porro quamquam audio te lovanio in aulicam vitam avocari, nihil eo rumore deterritus sum a dedicationis instituto, sciens, et in aula, praesertim cardinalitia, dari locum studiis.

Nam pietatis affectum, quem una cum literis, ex ioanne borsalo decano veriensi, viro quum egregie docto, tum singulari morum integritate sanctitaque praedito, iampridem hausisti, non oportet nec in aulis, nec in castris deponere. Ita fiet, mi maximila ne, ut et in laudatissimum caesarem, quem nomine refers, ornamentis exprimas, et clarissimis maiorum tuorum imaginibus plurmum decoris ac lucis apponas: postremo aulae caesarae, totique patriae non vulgarem afferas utilitatem. Si libellus hic placebit, pro tuo candore communicabis adolescenti divina indole praedito maximiliano ab iselstein, reliquisque sodalibus tuis, quibuscum tibi non

tam generis, opum aut dignitatis, quam eruditionis ac probitatis longe pulcherrimum certamen susceptum est. Bene vale. Datum basileae, anno a Christo nato M. D. XXVII.

DES. ERASMI ROTER. DE RECTA LATINI GRAECIQUE SERMONIS PRONUNCIATIONE DIALOGUS.

Personae: Ursus. et Leo.

URSUS. Sit felix occursus, optime Leo, nam totos sex menses te non vidi. Leo. Istuc non temere precaris, urse; neque enim quibuslibet bene cessit occurrisse leoni. URSUS. Nae venuste, leo, imo ne urso quidem. LEO. Istuc sane malo tibi credere quam facere periculum, tametsi legimus leonem inter bestias fortissimum ad nullius occursum expavescere. Ceterum divinae litterae testantur esse formidabilem occursum ursae, cui sint erepti catuli. URSUS. Quaeso, quid loquuntur de ursa?

LEO. Liber regnorum secundus sic habet: viros fortissimos et amaro animo, veluti si ursa raptis catulis in silva saeviat. URSUS. Quid praeterea? LEO. Solomon paroemiographus hunc in modum loquitur: expedit magis occurrere ursae raptis foetibus, quam stulto confidenti. Et apud osee prophetam ita minitatur deus: occurram eis quasi ursa raptis catulis. URSUS. Sit igitur impavidus leo, quum bestia bestiis occurrit. Nam si qua fides apologis, leo bestia fassus est formidabilem hominis occursum. Nunc saeculum est aureum, quo leonis urso, ursi leoni laetus ac faustus est occursuS.. Oportune vero catulorum facta mentione mihi redigis in memoriam: ego tibi magnopere gratulor. LEO. Quo tandem nomine? URSUS. Quod tibi catulus domi natus est. LEO. Hoc omen avertant superi, ut mihi catulus dominetur. URSUS. Aio domi natum; audis accentum acutum in priore voce, in posteriore circumflexum. LEO. At istud magis etiam abominandum. An tibi videor canis? URSUS. Minime; leonem esse te non potes inficiari. Habent autem et leones catulos. LEO. Habent profecto; verum habent et ursi. URSUS. Vera praedicas. Nam ursula mea parit mihi plures catulos et catulas quam velim. LEO. Quot tandem? URSUS. Quot? Examen est; iampridem desii numerare.

LEO. Cur igitur mihi gratularis, quod in te ipso deploras? URSUS. Quia soles frequenter optare, ut tua leaena pareret tibi leunculum. Nunc habes optata. Nos votorum compoti gratulamur. LEO. At hic leunculus me iam nunc sollicitum habet. URSUS. Quid est rei? Num puer habet male? LEO. Nequaquam. Sed meditor efficere, ut vere catulus hominis videri possit. URSUS. Num forma prodigiosa foetus est? LEO. Nequaquam. Imo, si videas, dicas scitum infantem. At forma non facit hominem, quam habemus communem cum statuis. Animo sumus vel homines vel bestiae. URSUS. Unde, quaeso, istaec incessit animo tuo cura? LEO. Quia galenus me docuit, hominem a ceteris animantibus, quae graece vocamus αλογα, discerni non ratione sed oratione. URSUS. Intelligo: metuis ne tuus infans semper sit infans. LEO. Nequaquam. Videtur enim satis linguae futurus; adeo nunc garrit, nimirum matrem referens. URSUS. Quid igitur metuis?

LEO. Quia video complures non humana voce loqui, sed latrare cum canibus, hinnire cum equis, grunnire cum suibus, mugire cum bubus, gannire cum vulpibus, stridere cum cicadis, blaterare cum camelis, barrire cum elephantis, frendere cum apris, fremere cum pardis, gemere cum ursis, rudere cum asinis, balare cum ovibus, strepere cum anseribus, garrire cum picis, cornicari cum cornicibus, crocitare cum corvis, crepitare cum ciconiis, sibilare cum anseribus; denique quodvis animal referre potius quam humano more loqui. URSUS. Nae tu, per anserem, voces animantium probe tenes, nec prorsus abhorrent a vero quae praedicas. LEO. Ad haec perspicio, quantopere recta pronuntiatio commendet orationem, adeo ut interdum duobus eadem lingua pronuntiantibus, alter veluti citharoedus quispiam modulatissime canens aures omnium habeat intentas, alter molesto latratu taedium moveat omnibus, nec alia videatur pronuntiatio sed alia prorsus oratio, imo quidvis potius quam oratio. URSUS. Quod dicis, saepenumero comperi

experimento. Sed tu, mi leo, praepropere curam istam suscipis. Tuus enim infans nondum vagire desiit, et tu sollicitus es quomodo loquatur?

LEO. Ego nullam aetatem ad discendum arbitror immaturam, praesertim in his quibus discendis statim natura composuit et, ut ita loquar, finxit hominem. Quorum de numero cum primis sermo est. Nec enim magno negotio canum foetus discunt adulari aut leporem cursu petere. Mox ut natae sunt, simiae incipiunt gesticulari; protinus ut nati sunt, aquilae pulli ad praedam gestiunt et felium catuli muribus insidiantur; equorum filii statim ad cursum properant, ut aves ad volatum; non perinde successura re, si bovi clitellas imponas aut bubalum ducas ad certamen equestre. Provida natura primum earum rerum docilitatem inserit, quae cuique animanti propriae sunt et ad vitam tuendam necessariae. Dum enim repit puer, dum nihil humanae vocis audit, quadrupedi videtur adsimilis, nec agnoscimus hominem. Verum ubi iam nostra verba meditari coeperit, tum demum ut ex nobis prognatum exosculamur. Et videmus in pueris recens natis, velut in psittacis, studium quoddam nativum ac voluptatem etiam aemulandi reddendique quod audierint tanta docilitate, ut prius auribus agnoscant consuetas voces, quam oculis dinoscant vultus. URSUS. Istuc ego in meis catulis magna cum voluptate frequenter animadverti, risique.

LEO. Praeterea nihil videmus in omnem aetatem haerere tenacius quam quod rudibus illis annis et cum lacte, quod dici solet, nutricum imbibimus. URSUS. Sic est profecto. LEO. Proinde si cura fingimus tibias infantum ad gressum, si buccas, os, faciem ac reliquum corpus vincturis quasi formamus ad decorem, oculis etiam studio prospicientes, ne peti strabive aut alio quopiam vicio deformes evadant, quanto magis curandum est, ut lingua studio nostro formetur, quum non aliud membrum sit volubilius et in omnia sequacius, tum ex hoc pendeat totius hominis decor ac felicitas, in summa, ut homo sit, non belua. URSUS. Id satis declaravit noster Erasmus, qui nuper de lingua hominis linguacissime scripsit.

LEO. Proinde iam nunc circumspecto, si quem nancisci queam bonum poetam, cui mox catulum meum, dum adhuc uda est argilla, tradam in sinum, ut fari discat. URSUS. Quorsum tandem opus est poeta, nisi forte compotationem instituis, ad quam si non adhibebis nisi bonos poetas, habebis admodum rarum conuivium? LEO. Equidem sequor monitorem oratium, apud quem legi os tenerrum pueri balbumque poeta figurat. URSUS. Possunt quidem et istuc boni poetae; verum oratius, opinor, non adeo contempsit poetas, ut eos infantulis erudiendis vellet occupari, quod litteratorum et grammatistarum est munus. Sed quoniam poetarum scripta primum omnium aetati rudi proponebantur, unde ceu per lusum et lectionem et pronunciationem et electissima quaeque rerum vocabula discerent, sic a poeta dixit os pueri figurari, quemadmodum demosthenes diceretur me graece docere, si quis graece peritus mihi demosthenem praelegeret.

LEO. Hic tecum non contendero, nam parvi refert. Quamquam arbitror philippum regem sapuisse, quum alexandrum suum statim ut natus est tanto philosopho traderet in gremium. Bonum itur grammaticum mihi quaero. URSUS. Nec isti minus rari sunt hodie quam boni poetae. LEO. Ridiculum, quasi grammaticorum non plena sint omnia.URSUS. Πολλοι βουκενται, παυροι δε τε γης αροτηρες. LEO. Imo tam vilis est ubique grammaticorum annona, ut tres minores liceant quam unus cantherio. URSUS. Rursus audies illud e graecorum triviis: πολλοι τοι ναρθηκοφοροι, παυροι δε τε βακχοι, nisi forte tu grammaticum esse putas, qui salutatus latine citra soloecismum norit resalutare, nec in numero peccans nec in casu nec in genere vocis.

LEO. Hoc nunc vulgo putant esse grammaticum. URSUS. Atqui quintilianus, praeter illas notissimas praeceptiones, a grammatico exiget enarrationem poetarum, cognitionem

historiarum, peritiam antiquitatis, scientiam utriusque linguae, copiam emendati lectique sermonis. Super haec omnia non satis est illi grammatice dicere, nisi et latine dicat, quorum illud e praeceptionibus et analogiis petitur, hoc ex latine loquentium consuetudine. LEO. Eadem opera exiget a grammatico cognitionem omnium disciplinarum, quandoquidem in poetis frequenter incidunt quae ad musices, geometrices, arithmetices, astrologiae, medicinae mysteria pertinent; adde his, si libet, magicen. Nam absque rerum naturalium et cosmographiae scientia quis est locus in poetis, quem recte possit exponere grammaticus?

URSUS. Ut civiliter agas cum grammatico, nec exigas exquisitam harum rerum scientiam, certe rudem earum non oportet esse, quem dignum censeas cui pueritiam credas instituendam. Nec enim, quoniam grammatice est enarrare arma virumque, protinus exigemus ut sit pyrrhusaut annibal; aut, quoniam enarranda maronis georgica, sit peritus agricola; aut, quoniam exponenda aeneae navigatio, sit absolutus nauclerus; non magis quam, si tractet locum de re culinaria, flagitamus ut sit apicius. Attamen quid dicet grammaticus, qui prorsus nescit telorum machinarumque formas et usus, qui non intelligit figuras in ordinem digesti exercitus? His quidem rebus interfuisse non parum contulerit; si id non contigit, ex libris autorum, ex eorum qui interfuerunt narratione, ex picturis, quantum grammatico satis est, discere licebit. Ad eandem rationem de ceteris sentiendum arbitror.

LEO. Istud grammaticorum genus fortassis olim fuit; nunc obsolevit. URSUS. Prorsus, et ideo liberi nostri, posteaquam apud istos pene consenuerunt, tales redeunt nobis domum, ut vix arboris aut piscis aut herbae verum nomen possint aedere. Verum si seria nobis esset reipublicae cura, nihil vetat quominus et haec saecula sint habitura servios, donatos, victorinos, terentianos, asperos, cornutos, celebriora nomina quam sint aliquot caesarum. Nunc grammatici cognomen pene sordidius est quam pellionis aut aurigae. URSUS. De reliquis nescio; certo asperos et cornutos non deesse scio. Et tamen ex huius disciplinae neglectu scatet orbi tam pudenda disciplinarum et optimorum autorum internecio, tamque foeda balbuties. LEO. Ad quos ista cura pertinet? URSUS. Ad quos? Nisi ad principes ac magistratus, aut certe ad praesules? LEO. Quam aliam ab his curam exigis? Nonne passim habent ludos litterarios? Nonne magnis praerogativis et immunitatibus principes ornant academias, designatis etiam iustis salariis? Lutetiae quot sunt collegia pueris erudiendis dicata? Ista praesulum est liberalitas. Fuistine unquam apud anglos? URSUS. Insulam omnem lustravi.

LEO. Quam illic vides regias collegiorum structuras! Nec desunt ampli census provocandis alendisque iuvenum ingeniis. Ista principum ac praesulum est munificentia. Quid ultra flagitas? An expectas ut ipsi sedeant in ludo docturi pueros? URSUS. Nequaquam, etiamsi summum illum praesulem gregorium non puduit ludimagistrum agere. Duo quaedam ab illis requiro, delectum magistri et praemii pro merito docentis moderationem. LEO. Non satis assequor quid tibi velis. URSUS. Dicam crassiore minerua. Ad huius aut illius commendationem quemuis ludo praeficimus, fere indoctum, interdum et moribus improbis; non huc spectantes, ut rei carissimae, civium liberis omnibus, consulamus, sed ut unius famelici ventri prospiciamus; accuratius circumspicientes cui committamus unum equum aut canem venatorem quam cui credamus totius civitatis pignora. LEO. Haud multum aberras a scopo. URSUS. Iam si quem nacti fuerimus dignum ea provincia, nulla habetur hominis ratio, neque pilo fit pluris quam quivis alius e plebe. Imo malunt bellum compotorem quam vigilantem puericiae formatorem.

LEO. Quid hic tu facturus sis, si tibi delegemus magistratum? URSUS. Utinam delegetur! LEO. Creamus te musis faventibus studiorum dictatorem; cura ne quid respublica litteraria capiat detrimenti. URSUS. Primum ex omni civium numero deligam mihi virum aetatis non quidem decrepitae, sed tamen provectae, vigilantem, industrium bonaeque fidei, qui maximam aetatis

partem in hoc litterarum genere non infeliciter transegerit. LEO. Quid si talem inter tuos non invenias? URSUS. Accersam vel a gadibus, ut aiunt. Huic non praescribam certum salarii modum, verum ea formula paciscar cum eo qua convivator ille, cuius meminit aristoteles, cum citharoedo, sed fide meliore: quo diligentius fideliusque docueris, hoc plus feres a nobis praemii. Si fefelleris expectationem nostram, teipsum magis quam nos fefelleris; sin responderis, efficiam ut dicas tibi cum republica nequaquam ingrata rem esse. Sin, quod optamus, etiam superaris, non patiemur, quod quidem in nobis erit, nostram benignitatem officiis tuis superari. Ad hoc certamen accingere bonis avibus.

LEO. Quis istum deliget? URSUS. Quis alius quam ego dictator? LEO. Verum de arte negant recte iudicare quemquam nisi artificem. URSUS. Fateor.LEO. At quid faciet dictator ipse litterarum rudis, ut fere sunt qui magistratum gerunt? URSUS. Ex eruditorum suffragiis rem geram. LEO. Atqui hic rursus fallet delectus, si vel imperitus sit vel prave doctus vel malae fidei is cuius iudicio niteris. URSUS. Eum deligam, quem fama potissimum commendarit. LEO. Famam mihi narras? At paucissimis, o bone, tutum fuit famae credere. URSUS. Colligerem eruditorum puncta. LEO. Eodem relabitur quaestio. Quid si pro eruditis deligas eruditionis ostentatores, quid si impostores, quid si sinistri iudicii homines? Nosti palliatos istos, sine quibus nihil rerum geritur. Improbitas, fuci, praestigiae, quaestus omnia vicians faciunt ut delectus sit difficillimus. URSUS. Veris vincor; optarim te vana loqui.

LEO. Sed ut feliciter eligas, et in his quos selegeris sint aliquot vere docti, utri parti subscribes variantibus sententiis? URSUS. Maiori. LEO. Sed nunquam ea fuit, aut est, aut erit, felicitas rerum humanarum, ut quod optimum est, pluribus approbetur. URSUS. Non mentiuntur omnia. Et vir qui sapit, quique, ut plautus ait, acetum habet in pectore, ex multis coniecturis aliquanto certius divinat quam quivis augur aut aruspex ex avibus praepetibus et oscinibus aut solistimis tripudiis aut extorum fibris. Postremo in re tam seria non gravabor comprecari divos, ut suo favore rem bene fortunent. LEO. Cassianum, opinor. URSUS. Imo Christum ipsum. Nec enim illorum curam posuit, opinor, quos semel complexu suo dignatus iussit ad se perferri, beneque precatus est illis qui, quod precatur, idem praestare valet.

LEO. Sed quas tandem coniecturis mihi narras augur et aruspex? URSUS. Exquiram num bonis prognatus, num liberaliter educatus, num proborum conuictu delectetur, num ipse probatis hominibus charus sit et amicus, num magis delectetur libris quam compotationibus aleave. Obseruabo mores, gestum ac sermonem hominis, an neque segni demissoque sit ingenio neque rursus iracundo ac iactabundo. Denique contemplabor vultum, frontem et oculos hominis. LEO. Iam ex augure fies physiognomus. URSUS. Dispiciam quales evaserint, quos ille formandos susceperat. LEO. Hominis cordati sermonem audio. Nemo statuam faciendam locat artifici, nisi prius inspectis aliquot signis, quae ex illius officina prodierint; et nos citra specimen omne liberos formandos temere cuivis committimus, diligentiores in aere marmoreve credendo quam in his quae nobis cariora sunt quam sumus ipsi nobis. URSUS. Recte dicis. Ex tot igitur rebus an dubitas hominem non omnino stultum et usu rerum edoctum posse certo divinare?

LEO. Certius, opinor, quam ipse calchas homericus. Verum in re non magna videberis magnam operam sumere, sic litteratorem deligens quasi deligas praesulem. URSUS. Aliud sonant chordae tui pectoris, vir egregie, aliud linguae plectrum. An tu credis minus referre civitatis, ut sit probus puericiae formator, quam ut sit probus episcopus? Eadem est utriusque functio, nisi quod hic fingit aetatem teneram, ille adultam; atque, ut par sit ars, litteratoris operosius est negotium, et ob hoc utilius, quod materiem fingit magis obsequentem digitis. LEO. Quid igitur superest, nisi ut grammaticum iisdem ornes insigniis quibus episcopum, unctione, chirothecis, mitra, gemmis, pedo, pallio? URSUS. Nihil absurdi fuerit, o vir praeclare, utcumque rides. Quamquam quid

refert? Habet ille pro pedo ferulam, et si magis placet regalis collatio, habet pro solio cathedram, pro fascibus et sceptro virgam et ferulam. LEO. Adde pro satellitio pediculos. URSUS. Leges figit ac refigit pro suo arbitratu, poenas sumit ac remittit, et quod est regali potestate sublimius, perpetuam agit dictaturam. Nam illis dictare quotidianum est.

LEO. Dictant nimirum usque ad ravim interdum, capitisque vertiginem. Sed extra iocum, plane fateor nihil esse regno similius quam agere ludi litterarii magistrum. Nec aliud spectabat nero, si contigisset excuti regno, nisi ut alicubi ludo praefectus musicam doceret et litteras. Nec moriturus aliud deplorabat, quam quod tantus artifex periret. Nec dionysius sibi videbatur prorsus regno spoliatus, posteaquam corinthi ludi praefecturam esset adeptus. URSUS. Utinam plerique non sint tyranno similiores quam regi! LEO. Habes igitur grammaticum ex animi tui sententia; libet enim hoc fingere. Quomodo tractas hominem? URSUS. Non sinam esse inter sordidos, sed optimis et honoratissimis quibusque civibus eum tradam, ut intelligit se vivere in civitate, in qua virtuti recteque factis habeatur honos. Nec tamen ad aliud munus vocari patiar quam suscepit. Sola aetas ingravescens impetrabit illi rudem, sic tamen ut fruatur sua virtute et consiliis adsit, si minus queat opera. Currenti adhibebo antagonisten, qui citra contentionis amarulentiam vicissim et excitetur et excitet.

LEO. Quid si gaudeat commutare locum, ut fere est hoc hominum genus? URSUS. Alligabo catenis aureis. LEO. Tui collegae non patientur tanti constare ludimagistrum. URSUS. Verum tu videris oblitus, quod mihi paulo ante tradideris dictaturam. LEO. Sic est profecto. Exciderat; sed reddo dictaturam. URSUS. Imo, si vis, iam pono magistratum, et collegis meis persuasurus sum, ut alibi potius quam hic sint frugales. LEO. Quibus rationibus id efficies? URSUS. Primum ostendam ex hoc fonte potissimum manare salutem aut perniciem civitatis. Commemorabo quantum es aerario depromatur in res pene nihili. LEO. Omitti poterat istud ‹pene›. URSUS. Ad haec, quot canonicos alit una nonnunquam ecclesia, quorum singuli quotannis capiunt aureos quadringentos?

LEO. Et eo amplius apud nos. URSUS. Non haec eo dico, quod illis inuideam. Dignos arbitror uberioribus praemiis, si suo fungantur officio. Sed illud mihi dicas velim, uter plus affert momenti ad commoda reipublicae unus canonicos an unus ludimagister? LEO. Ludimagister, si modo probus sit, plus affert utilitatis quam tres canonici, quamlibet in templi stationibus assidui. URSUS. Cur igitur alter clarus, alter sordidus habetur; alter cum dignitate capit census oberes, alter vix tantum ut famem effugiat? LEO. Vis igitur ut ludimagistro duplum et dignitatis et census decernamus? URSUS. Minime. LEO. At promeretur plus quam triplum. URSUS. Dignitas ac praemium paratum digno pariter atque indigno inuitaret improbos ad praedam, quemadmodum nunc contemptus et mercedis exiguitas alienat probos. LEO. Quid ergo facies? URSUS. Ego haec nolim muneri coniuncta esse, sed meritis et officio tribui, ac dispensari verius quam dari.

LEO. Perdifficilis est provincia, et ad otium proclives sumus omnes. URSUS. Eoque crebris adhortationibus ac munusculis excitarem hominis industriam, nec omnino committerem eam provinciam nisi diligenter edocto, quam arduum munus susciperet. Quin et sanctissimo iureiurando adigerem; quemadmodum olim magistratus tradebatur consulibus, praeirem formula: devoueo me meosque omnes, si quid sciens fefellero. LEO. Adiunge et iovem lapidem. URSUS. Quidni? Et si quid hoc etiam firmius. LEO. Quid si incidisses in impostorem? URSUS. Eum e suis ornarem virtutibus, ut ne quis alius facile sciens idem auderet in posterum. LEO. At novi civitates non in postremis celebres, ubi conducti professores insigniter eruditi non inveniunt, qui vel gratis audire dignentur. URSUS. Ignavum hominum genus mihi narras, quod nuper sub umbra pietatis coepit exoriri. Hos ego veluti fucos ab aluearibus abigerem. Quamquam et huius rei bona pars in professoribus sita est. Non enim minus est accendere studium adolescentis quam alere.

Facile multa discit, qui discendi est avidus. Proinde non parum promovit, qui docuit amare litteras.

LEO. Istiusmodi doctorem optare proclivius est quam nancisci. URSUS. Verissima praedicas. Atque istud ipsum frequenter apud me demirari soleo. Multos incitat pietas, ut ex ultimis terrae finibus proficiscantur hierosolymam magno rerum dispendio, nonnullo item vitae periculo, quidam nudis pedibus, nonnulli etiam lorica ciliciove cutem affricantes romam aut compostellam adeunt. Multis hic incessit affectus, ut relictis omnibus quae possident, dedant semet in arctissimum vitae genus, puta cartusianorum, guilhelmitarum aut brigidensium. Nec defuerunt qui sese in speluncam abdiderint, nunquam inter homines prodituri nec solem hunc communem aspecturi. Ex tot hominum milibus mirum est tot saeculis neminem existere, qui gratis suoque sumptu pueros formandos suscipiat.

Si labor quaeritur, hic laboris abunde est; sin utilitas, quibus obsecro modis queas uberiorem utilitatem afferre rei Christianae? Sin pietas, quod tandem sacrificium deo gratius offerre possis? Si benefacta metimur caritate, quid confert proximo si compostellam, romam aut hierosolymam curras? Eos labores arbitror deo gratissimos, qui cum plurimorum utilitate coniuncti sunt. Hi quum nusquam desint, quid attinet alios accersere, qui, si quid conducunt, uni conducunt, aut certe paucis, et his ad quaestum verius quam ad pietatem? Reperiuntur qui suas opes largiter effundant extruendis templis. Fateor pium esse sumptum. Verum ex tot millibus demiror adeo paucos exoriri, quos iuvet hic esse benignos.

LEO. Satis feliciter ageretur cum rebus humanis, si vel precio conduci queant. URSUS. Quid causae? LEO. Quid, nisi plerisque in rebus praepostera caecaque mortalium iudicia? URSUS. An his non putas esse medendum? LEO. Medere mari, si potes, ut dulcescat. Sic sunt res et ingenia mortalium. URSUS. Huc certe adnitendum, ut minus habeant mali si, ut bene, perfici non potest. LEO. Licet quidem optare. URSUS. Quid vetat, quominus et efficere? LEO. Nihil facilius, modo queas efficere, ut sapiant homines. Nunc maxima pars mortalium amat falli, adeo ut si desit qui id faciat, ipsi imponant sibi. URSUS. Nimium vera loqueris.

LEO. Quin et illud obseruatum est mihi, vix unquam usu venire, ut fidelis puericiae formator operae precium ferat ex suis discipulis, quum norim multos puericiae corruptores, hoc est, qui non minus male studiis illorum prospexerint quam moribus, hoc quaestu magnifice locupletatos. Sane id fato quodam fit, sine aetatis illius inscitia sine ingratitudine, ut iam non temere videatur graecorum proverbio dici beneficium non esse conferendum nec in puerum nec in senem: in hunc, quia perit antequam gratiae referendae detur oportunitas, in illam quia non meminit. Addendum autem erat, quin non intelligit, et si intelligit, odit hoc beneficii genus. URSUS. Aetas afferre solet iudicium. LEO. Fateor, in nonnullis; in plerisque maliciam affert. URSUS. Sic est, sed tamen nonnullis in tractanda aetate tenera deest dexteritas. Non enim natis est praeceptorem esse doctum ac probum virum: comitas quaedam et commoditas adsit oportet, qua et fest aetatis quam tractat inscitiam et semet ad illius naturam accommodet, nutricum videlicet exemplo. Quemadmodum medico non natis est nosse, quod pharmaci genus sit praescribendum, nisi sit artifex administrandi. Nam et fallendus interdum est aegrotus, ut beneficium imprudens accipiat.

LEO. Unde tanta rerum humanarum infelicitas? Pueri nec sentiunt beneficium nec meminerunt; iuvenes non ferunt habenas; senes non referunt gratiam. Et aiunt, quod mulieri benefeceris, fere perire. URSUS. Unde? Nisi ut Christianae caritati nusquam deesset exercendae benignitatis materia. Quae si desit, nihil effecerit humana providentia. Quin potius saepenumero fit, ut quae sunt summa cura summaque ratione constituta, vergant in partem deterrimam. Quod enim ad

scholas attinet, nihil olim videtur praetermissum, quod hominis consilio prospici quiret. Institutae sunt scholae, quas ob omnium disciplinarum publicam professionem vulgus appellat universitates. In has et romani pontifices et principes contulerunt quicquid potuerunt vel dignitatis vel munificentiae: extructa collegia, digestae disciplinae, designati professores, addita salaria, distincti incipientium proficientium consummatorum gradus honores et emolumenta. Prospectum est et tenuibus, qui illic plerique ditescunt.

Habent rectorem, sceptrigeros, cancellarios, conservatores, decanos, aliosque magistratus. Quid quaeris? Regnum quoddam esse dicas litterarium. Iam de minoribus scholis non segnius est habita cura. Harum cura maiorum providentia bifariam partita est, ut praecipua sit penes sacerdotum collegium, altem penes magistratum; additus est peculiaris huius negotii praefectus, quem scholasterem vocant (scholarchus dici poterat), sub hoc ludimagistri. Et tamen tam sollicita providentia non potuit efficere, quo minus in omnibus fere scholis saeculis aliquot regnarit operosa barbaries. Proinde ioannes coletus, vir aeterna dignus memoria, quum templo divi pauli scholam puerilem addidisset, nulla cura magis torquebatur, quam in quos eius rei praefecturam delegaret. Episcopi iudicant hanc rem indignam sua sollicitudine. Scholasteres censibus recipiendis se potiusquam scholae curandae datos arbitrantur, et pulchre sibi videntur suo functi officio, si ludimagistros non deciment. In collegiis canonicorum fere semper deterior pars superat. Magistratus vel iudicio carent, vel indulgent privatis affectibus.

LEO. Quid tandem consilii reperit? URSUS. Hominem coniugatum et liberis divitem scholae praefecit. Provisionem delegavit aliquot e civibus laicis, quorum probitatem habere sibi videbatur exploratam, ut ab his in haeredes proximos derivaretur. LEO. Num ea providentia securum reddidit? URSUS. Minime. Sed hic aiebat sibi videri minimum esse periculi, ut tum habebant res humanae. Unde nunquam illorum iudicio potui subscribere, qui vitiis hominum offensi protinus tollendum censent quod institutum est, veluti monasteria quidam censent abolenda, quod in quibusdam collapsa sit vera religio; praesulum et canonicorum ordinem postulant abrogari, quod nonnulli secus quam decet vivant. Idem decernunt de ludis et paedagogiis, quin displicet quorumdam institutio, quasi statim quod in horum locum fuerit substitutum, aut cariturum sit omni crimine aut in vitium non facile possit degenerare. Quanto satius est id, quod recte fuit institutum, sarcire, ad quaedam interim conniventes; id quod eo facilius erit, si reputemus rerum humanarum conditionem, in quibus, ut sint prosperrimae, nihil est ab omni parte beatum, semper erit quod desideres, quod sarcias, quod instaures.

LEO. Est igitur aliquid perspicere fontes unde scatet malum, deinde qua ratione liceat mederi. URSUS. Ne recedamus ab instituto, huius mali praecipua pars mihi videtur oriri ex publicis scholis, quas ambitioso vocabulo, ut dixi, nunc appellant universitates, quasi nihil absit bonae disciplinae; tum ex monasteriis, praesertim iis in quibus instituuntur ad doctrinam euangelicam, quod genus sunt dominicanorum et franciscanorum et augustinensium. In his enim adolescentes vix trimestri studio grammaticae dato, protinus rapiuntur ad sophisticen, dialecticen, suppositiones, ampliationes, restrictiones, expositiones, resolutiones, ad gryphos et quaestionum labyrinthos, hinc recta in adita theologiae. Tales, ubi ventum est ad eos autores, qui utriusque linguae facundia praecelluerunt, deum immortalem! Ut caecutiunt, ut delirant, ut sibi videntur in alio prorsus esse mundo! Quoniam autem semel sumpto leonis exuvio pudet inscitiam fateri, simul autem et pudet et piget neglecta discere, bellum indicunt rectioribus studiis, et horum professores odio plusquam vatiniano persequuntur.

LEO. Istiusmodi multos nimium cognitos haben [.]. URSUS. Parentibus imperitis instillant in aurem, ne sinant liberos suos frivolis studiis aetatem perdere, persuadentes in his et bonis moribus et Christianae fidei subesse naufragia. LEO. Nihil fingis. URSUS. Iam in collegiis sine

paedagogiis quibusdam magna in hac re cessatio est. LEO. Qui sic? URSUS. Si non reciperent nisi iam grammaticae rei peritos, nec aliud profiterentur quam philosophiae disciplinas, et eruditiores nobis darent et ipsi minus haberent negotii.

LEO. Verum, sed et compendii minus. URSUS. Rem acu tetigisti. Nunc, quo quaestus sit uberior, quamlibet elementarios ac propemodum αναλφαβητους recipiunt. Tolerari poterat hoc si, digestis ordinibus et classibus, in singulas artifices idoneos praeficerent; tum huic disciplinas, cui veluti fundamento nituntur omnes, iustam curam iustumque tempus darent. Nunc sophisticis argutationibus plus aequo datur, et haec disciplina, qua non alia magis necessaria, velut obiter et in transcursu gustatur verius quam discitur, mosque pueri rapiuntur ad titulos honoratiores, unde magistris plusculum accedit lucri. LEO. Ita nimirum fit ut, qui plus aequo properant in initio, serius perveniant quo volunt. URSUS. Nec huic professioni suus habetur honos, quemadmodum ceteris. Aliis enim honoris causa titulus additur a baculo, aliis a licentia; alii salutantur magistri artium, doctores medicinae, doctores iuris caesarei, doctores iuris pontificii, doctores utriusque; traduntur insignia, praerogativae, dignitas. At grammaticus nihil aliud est quam grammaticus, quemadmodum calcearius nihil aliud est quam calcearius. LEO. Quos tu credis a baculo cognomen habere, equidem accepi a bacca lauri dictos.

URSUS. Si res haec tibi curae est, dicam duod ex quodam hierophanta seu mystagogo talium rerum didici. LEO. Percupio. URSUS. Is attulit triplicem huius cognominis etymologiam, mea sententia non absurdam. A baculo, inquiebat, dicuntur bacularii, vel quod adhuc in pistrino laborantes baculis impellantur iumentorum ritu, vel quod nondum in disciplinis absolute opus habeant rectore baculo. LEO. Probabile narras. URSUS. Scis autem lauro baccas esse nigras et amaras; porro quoniam id temporis etiamnum arrodentes amarum sapientiae corticem nondum ad nucleum dulcissimum penetrarunt, baccalaureos appellare placuit. LEO. Istuc etiam probabilius. URSUS. Verum mystagogus ille tertiae sententiae palmam tribuebat. LEO. Quam tertiam afferebat? URSUS. Arbitrabatur dictionem compositam a vacca et laro, vaccalarios. LEO. Bella mixtura vaccae cum avi! URSUS. Imo probabis, si cognoris rem omnem. Scis aliquot nationes pro b sonare v consonantem, et contra.

LEO. Novi. URSUS. Et vacca lac porrigit. LEO. Aiunt. URSUS. Et larus avis est avidissima. LEO. Istuc me docuerunt Erasmi proverbia. URSUS. Iam de amabili illo sapientiae principe dictum est: mel et lac sub lingua eius; unde quos vehemens quidam ardor huius lactis agit rapitque, vaccalarii dicuntur. LEO. Quin igitur capralarii dicuntur potius, quum lac caprinum a medicis praeferatur bubulo? URSUS. Quia plus lactis reddit una vacca quam caprae tres, praesertim apud phrysios. LEO. Pulchre quidem hoc expedisti. Sed unde licentiae vocabulum? URSUS. Et hoc me docuit ille mystagogus. Qua quidem in re vulgus errat periculose, credens illis iam licere quod libet, velut ab omni honesta functione dimissis, eoque nonnulli tum se dedunt otio, quum maxime sint suscipiendi labores. LEO. Idem error et me, fateor, hactenus habuit. URSUS. Atqui secus habet. Haec licentia non ducitur a licet verbo impersonali, sed a licere, quod est ex eorum numero quae graeci vocant αυτοπαθητικα, quod genus est vapulo, unde deductum licitari.

LEO. Quis hoc divinasset? URSUS. Tum enim plurimi fiunt, et velut a licitantibus accersuntur, alius ad aulam, alius ad curam pastoralem, alius ad abbatiam, alius ad opimam praebendam: in summa, alius alio. Longum est enim omnia commemorare praemia. LEO. Scite tu quidem hactenus. Sed unde magistri nostri? URSUS. Honoris causa graece dicuntur theologi, hebraice rabini, quod latine sonat magistri nostri. LEO. Intelligo. Talibus igitur cognomentis honorandum censes et grammaticum? URSUS. Quidni? Tales quales fuerunt donatus et servius, dicantur doctores grammatices, quum proclivius sit vel in triplici iure doctores nomen quam semel boni grammatice titulum promervisse. LEO. Da servius, dabimus honores. URSUS. Imo tu da honores,

ego dabo servius. Honos enim non solum alit verumetiam gignit artes. Adderem dictator et locum honoratum in consessu et insignia reliquaque debita viris praeclaris ornamenta.

LEO. An tibi parum est, si litteratores insigniti litteris incedant ut samii, quemadmodum aiunt? URSUS. Adderem et scholis ipsis mundiciem ac dignitatem, quum nunc vix sit hara porcorum sordidior. LEO. Puerisne tantum honoris? URSUS. At hi pueri templa sunt spiritus sancti; in his plantariis latent senatores, magistratus, doctores, abbates, episcopi, summi pontifices et caesares. Quo infirmior est aetas, hoc plus addendum est honoris, iusta pauli doctrinam. Postremo hi paruuli sunt, quorum unius cuiuslibet offensionem Christus voluit atrocissimol supplicio puniri, et asinis male docentibus molam asinariam alligari itaque demergi, non in arenam ripae proximam, unde posset enatare, sed in profundum pelagus. Nunc quod est iniuriarum genus, cui non patimur imbecillam aetatem obnoxiam esse? Nullus fere tam abiectus, tam ineptus, tam insulsus, tam excors, tam indoctus est, quin videatur idoneus formandae puericiae, cuius levior esset calamitas, si tantum aleret eiusmodi beluas, nisi pateretur et tyrannos. Nulli sunt enim plagosiores quam qui nihil habent liberalis disciplinae.

LEO. Sic et monarchae si ratione careant, qua rempublicam administrent, ad vim ac tyrannidem confugiunt. Operosa res est imperare liberis, et compendiosa philosophia est dicere ‹sic volo›. URSUS. Iam illud in paedagogiis pene solenne est, ut aut tenues, quibus non est unde vivant, aut puerum aliquem nudiustertius magistelli nomine donatum, pueris grammaticen docendis praeficiant, tantum in hoc, ut vivat. LEO. An non pium existimas destitutis opitulari? URSUS. At ista quidem humanitas in unum famelicum, in tot pueros magna est inhumanitas. Impia est eleemosyna quae de rapina confertur, et ingratum sacrificium quod ex praedatione datur. Malefica est beneficentia, quae cum multorum iniuria coniuncta est, ut est interdum principum crudelis clementia, quum uni cuipiam condonant facinus plurimorum malo. Sunt innumerae viae, quibus famelicis consuli possit. LEO. Nascuntur interdum humillimo loco generosa ingenia, quae rei familiaris angustia submovet a liberalibus disciplinis. An non humanitatis est haec evehere? URSUS. Maxime, sed cum delectu et citra cuiusquam iniuriam. Nunc fere adsciscuntur ad hoc munus non alia commendatione nisi quin cognatus est aut conterraneus aut compotor aut alioqui potus, aut denique, quod est pietati proximum, quia miserabilis. At interim non miseret tot puerorum.

LEO. Plerique turpe putant quemquam semper in grammatices professione manere. URSUS. Quinam id turpius quam pictorem nihil aliud profiteri quam pictorem? Quamquam fieri non potest, ut grammatices nihil sit quam grammatices, etiamsi in ceteris disciplinis non perinde excellat. Nam ut unus in omnibus emineat, nec a superis datum est nec expedit vitae mortalium, utcumque graeci iactant suum hippiam. Tum enim cum rebus humanis felicissime agitur, quum distributis varie dotibus amicitia, iuxta proverbium, fecit omnia communia. Quid enim stultius quam dicere manui, nihil aliud es quam manus; aut ventri, nihil aliud es quam venter; aut tibiae, nihil aliud es quam tibia; aut naso, nihil aliud es quam nasus?

Et pulchrum est probri causa dicere grammatice, nihil aliud es quam grammatices? Est aliquid et ventre contemptius, per quod eiiciuntur crassiora corporis excrementa. Contemnat hoc qui volet, et videat quam floreant cetera membra. LEO. Ista sunt evidentiora, quam ut possim refellere. Sed ut ad profitendi rationem sese noster recipiat sermo, non probas scholas publicas? URSUS. Imo cum fabio probo maxime, modo vitentur ea quae vir ille non minus integer quam eruditus vitanda commonstrat. Nec enim istos probo, qui obscuri ipsi in obscurum angulum contrahunt pueros, ac docent impune quod libet.

LEO. Laudantur in hoc genere quidem, qui non ita pridem exorti medium genus inter monachos et laicos domi suae docendis pueris quaestum oberem facere dicuntur, quamquam hoc aucupium et a monachis quibusdam affectari coepit. URSUS. Sua cuique sententia est; mihi displicent in hisce rebus latebrae, lucem amo. Tum id genus doctores fere sunt αυτοδιδακτοι, nunnunquam indocte docti, nec sei iuris, et illiberaliter educati; ad haec alieniores a moribus sensuque communi. Quibus rebus fit, ut apud hos nativus ille vigor et alacritas ingeniorum frangatur ac deiiciatur ad habitum quendam pharisaicum, qui liberalem et ingenuam indolem corrumpit, servile quiddam et illiberale inserens teneris animis. Quin et illud non raro videmus, eos qui ex talibus nidis emergunt, evadere ceteris insolentiores, minus sinceros, magis fucatos minusque liberales.

LEO. Quid utilius quam ut prima statim aetas formetur ad pietatis disciplinam? URSUS. Recte, si pietas in rasuris, cingulis, palliis, piscibus et fabis, morumque tristitia sita est. At vera pietate nihil est hilarius. Iam ut hodie talis sit monachismus qualis olim fuit, non omnes huc aluntur, nec expedit imbecillem velutique lactentem adhuc indolem immodica tristicia corrumpere, quae gignit servile quiddam et nativam ingenuitatem vitiat. Paulus non temere monet parentes, ne liberos suos amarulentia contristent. At istorum morosis moribus scio quaedam ingenia felicissime nata fuisse perdita. Nam his potissimum imminent deiiciendis, quum ut in equis, ita in pueris saepe felicissime sint ingenia, quae gravatim ferunt imperia. Itaque refingunt in asinos, quoniam equis imperare nequeunt. Adde his et gravius malum. Si quem puerum viderint indole candida, aut etiam re lauta, hunc studiosius frangunt ac deiiciunt, veluti generosum pullum ad suae vitae institutum praedomantes, nec patiuntur abire, sed blandiciis, minis, terriculamentis, obtestationibus, horrendis narrationibus instant, urgent, obtundunt, donec vel ad se pertrahant vel, si id nequeant, in alium protrudant gregem. Quid autem facilius quam simplicem aetatem ac rerum imperitam vel fallere vel terrere? LEO. An istud faciunt? URSUS. Non refero somnium, meum ipsius periculum narro.

LEO. Quod, obsecro? Num quando in discrimen venisti, ne fieres vir bonus? URSUS. Educabar apud hos deventurii, nondum egressus annum decimumquintum. Eius sodalitii praefectus omnia moliri coepit, ut me ipsorum instituto addicerem; et eram alioqui puer ad pietatem propensus. Ibi pro mea puerili sapientia excusabam aetatem, sed praecipue voluntatem parentum, quorum iram serio metuebam, si quid illis insciis tentassem. Hic ille vir egregius, ubi se videt nihil eloquentia proficere, admovet exorcismum. LEO. Quid fiet, obsecro? URSUS. Admovet imaginem crucifixi, ac mihi iam flenti vultu entheo: agnoscisne, inquit, hunc pro te passum? Agnosco, inquam. Per hunc, inquit, te obtestor, ne committas, ut frustra pro te sit mortuus, sed obtemperans meis consiliis consulas animae tuae, nisi velis in aeternum perire cum mundo. LEO. Non deiecit puerum tanto ariete? URSUS. Plane deiecisset, ni me parentum terror alio retraxisset.

LEO. Ista quidem vis est. URSUS. Quod mihi accidit, refero; alii narrent quid ipsis acciderit. Nec dubito quin innumeri sint, qui similia pericula de se narrare queant. Accedit ad haec, quod huiusmodi fere nihil habent commercii cum ethnicis autoribus. Ceterum quamquam non censeo martialem, catullum, tibullum, aut si qui sunt horum similes, praelegendos aetati lubricae, tamen ad antiquitatis et venustae dictionis cognitionem expedit praeceptorem in omni veterum genere diligenter fuisse versatum. Sacratior quidem est liber psalmorum quam odarum oratii, sed ex his quam ex illis rectius discitur sermo latinus. LEO. Verum hoc hominum genus unde velles parare victum? URSUS. Si nihil aliud, unde regius ille paulus sibi parabat: consuebat coria. Quamquam aliud est unum alere, aliud ditare multos. LEO. Prohibet sacerdotii dignitas. URSUS.

Sacerdotes sunt qui populo Christi ministrant evangelium. Quid si omnes fiant sacerdotes? Num omnes vivent in otio?

LEO. At sunt viri boni. URSUS. At non meliores paulo. Verum agnoscamus dignitatem; num otium affert dignitatem? Scurrarum igitur et ludionum mira dignitas est. Otium laudem habet in episcopis et clericis, quamquam id nihil minus est quam otium, quum assidue vacent ediscendis edisserendisque scripturis, cognoscendis causis, componendis litibus, increpandis improbis, consolandis afflictis. Nullum est honestum otium, tantum in negotii genere discrimen est. An tibi iusta videtur ab operis manuariis excusatio, quod hypodiaconus sis aut diaconus, quum nullam operam praestes ecclesiae, nec huc te pares ut praestare queas? Olim certe proprium erat monachorum operari manibus. Quod si causantur sordidum opificium: si non sordidarunt paulum coria, non est quod illi metuant sordidum opificium. LEO. Quod narras, idem frequenter audivi a viris insigniter cordatis. Sed isti vacant precationibus. URSUS. Vacent; labor non multum officit precationi. LEO. Illos certe probas, qui constitutis sodalitiis alunt in studia tenues, quibus alioqui cum remo, stiva et rastro res erat futura. URSUS. His rebus quidam fortasse magis congruebant. Verum agedum, piae mentis arbitror sublevandis pauperibus indulgere; ad litteras accersi nolim, nisi vigilanti.

LEO. Cur ita? URSUS. Fateor ex subulco nonnunquam nasci regno dignum ingenium, sed ut paria sint ingenia, plurimum habet momenti liberalis educatio, nec parvi refert inter quos verseris a puero. Ad liberales autem disciplinas prisci non admittebant nisi bonis prognatos; hic periculum est, ne venter illectet ad studia litterarum, quos natura genuit aliis rebus. Iam si quorum indoles meretur ad hoc honoris vocari, simul accedere debet liberalis educatio, sic ut frugalitas adsit, non absit mundicies. Nec oportet benignitatem esse sordidam: alioqui hoc non est alere sed torquere. Se de suis quisque liberis statuet quod videbitur; tuum qua ratione vis institui?

LEO. Primum discet expedite sonare, deinde prompte legere, mox eleganter pingere. Deinde deligetur morum et ingenii formator, deligentur sodales proba indole. Alibi parcus ero, non hic. Utriusque linguae peritiam exacte perdiscet teneris statim annis. Dialectices non patiar esse rudem; nolim tamen ludicris illis argutiis ad ostentationem repertis torqueri. Rhetoricis aliquanto quidem diligentius, sed tamen citra superstitionem exercebitur, scribendi dicendique potius usu quam anxia praeceptorum obseruatione. Sed prius geographiam perdiscet accurate; arithmeticen, musicam et astrologiam degustasse sat erit. Medicinae tantum addetur, quantum tuendae valetudini sat erit. Nonnullus et physices praebebitur gustus, non tantum eius quae de principiis, de prima materia, de infinito ambitiose disputat, sed quae rerum naturas demonstrat. Quae res agitur in libris de anima, de meteoris, de animalibus, de plantis. URSUS. Nihilne de moribus?

LEO. Hoc aphorismis instillabitur, praesertim ad pietatem Christianam et officia vitae communis pertinentibus. URSUS. Tot disciplinis oneras aetatem teneram? LEO. Faxo ut haec omnia ludens discat, priusquam attingat annum decimumoctavum. URSUS. Fortasse per artem notoriam. LEO. Nequaquam. URSUS. Qui potest alioqui? LEO. Nihil est necesse, quemadmodum vere dictum est, ut puer omnes disciplinas exacte discat. Quasdam gustasse sat est. Id magno fructu paruoque negotio fiet, si ex singulis praecipua quaedam redigantur in compendium. Neque quicquam facilius discitur quam quod optimum est. URSUS. Pulchre narras. Sed unde compendiorum artifex?

LEO. Iam hoc ago, nec ab uno petam omnia, sed in quo quisque praecellit, in eo deposcam illius operam. Ita meus catulus non ludet operam et impensam in frivolis aut dediscendis, in quibus hodie – deum immortalem! – quanta pars aetatis perit! Ubi iactis huiusmodi fundamentis

pervenerit ad annum decimumseptimum aut octavum, ipse sibi deliget studiorum ac vitae genus, ad quod se senserit natura magis compositum. Vix enim feliciter cedit, ad quod quis reluctante genio protruditur. URSUS. Utinam istam rationem amplectantur publicae scholae! Nihil esset iuventute felicius.

LEO. Arbitror tibi frequenter ex maioribus auditum, fuisse tempus quo pueri multis annis discruciabantur modis significandi et quaestiunculis ex qua vi et aliis indoctissimis naeniis, magnaque ambitione dictabatur, ediscebatur, exponebatur ebrardus et florista. Quod supererat temporis, ridiculis versiculis transigebatur, ioannis garlandini graecolatina disticha praelegebantur a sudantibus, catholicon in omnibus templis habebatur. URSUS. Infelix profecto saeculum. LEO. An tu credidisses unquam fore, ut apud britannos aut batavos pueri graece garrirent, graecis epigrammatiis non infeliciter luderent? URSUS. Citius credidissem ruiturum coelum. LEO. Tanta rerum mutatio mihi spem facit fore ut unaquaeque professio, repurgatis his quae magis faciunt ad quaestum et ostentationem quam ad eruditionem, tantum ea compendio doceat, quae digna sint cognit. URSUS. Istuc equidem vehementer opto. Nam nunc video quosdam adeo propensos in has politiores litteras, ut fastidiant liberales disciplinas, quasi summa studiorum sit emendate loqui.

LEO. Vera narras. Verum haec est rerum humanarum conditio: quum ad summum pervenerint, non corriguntur, nisi in diversum detorqueas ac propemodum vitio vitium emendes. Ceterum arbitror hanc pravitatem aliquando in suum statum redituram. URSUS. Nihil existimo desperandum, posteaquam scenam rerum usque adeo mutatam video. Tantum vereor, ne nobis quidem sero contingant ista. Verum hic sermo nobis propemodum extra causam seritur, optime leo. LEO. Qui sic? URSUS. Quoniam nobis haec, ut dicebam, praepropera cura est. Nos enim de publico iuventutis formatore loquimur; tuus infantulus adhuc inter matris ac nutricum sinus repit. LEO. Verum, sed ab his initiis prima facundiae rudimenta rhetores auspicantur. Nam quintilianus, ut gracchorum admirandam eloquentiam nonnulla ex parte acceptam refert corneliae, foeminae supra sexus modum eloquenti, ita lelii et q. Hortensii filiam scribit in dicendo paternam elegantiam retulisse. URSUS. Haec illis temporibus recte praecipiebantur, quum latine graeceque loquerentur etiam infimae plebis opifices aeque atque docti, nec sermonis genere differebant, sed sermonis elegantia. Nunc a parentibus ac nutricibus quid discere possunt infantes, nisi vulgatam suae gentis linguam, puta gallicam, hispanicam, germanicam, britannicam aut sarmaticam?

LEO. Recte mones. Utinam universum mortalium genus duabus duntaxat linguis uteretur! URSUS. Quibus? LEO. Graeca et latina. URSUS. Quid de lingua hebraica? LEO. Eam, quoniam nec admodum late patet et, ut apparet, nec ab ipsis hebraeis satis tenetur, Iudaeis ac theologis relinquerem; simulque vereor ne quid iudaismi cum litteris imbibat puer. URSUS. Eadem opera verere,; ne quid paganismi combibat ex homero, demosthene, vergilio et cicerone. LEO. Et hoc pro viribus curabitur. Verum unde, quaeso, nobis tot linguarum myriades? URSUS. Non novum hoc malum est, o praeclare; nam olim a diluuio, quod noe temporibus accidit, prisci mortales, ne simili calamitate dissiparentur, coctilibus lateribus et bitumine vice calcis adhibito civitatem extruere adorti sunt, et in huius medio turrim immensae molis, quae pertingeret usque ad coelum.

LEO. Unde tanta bituminis vis? URSUS. Non coquebatur es animantium pellibus cornibusue, ne quid erres, sed in ea regione latus immensi scatent bitumine. Iam structura penetrarat nubes. Erat autem hominum immensa vis, neque quisquam omnium vacabat operis portione. Illic prorsus evenit, quod habet graecorum proverbium: αμας απητουν, οι δ απηρνουντο σκαφας. LEO. Quinam? URSUS. Aliquis e longinquo petebat obsonium, alter afferebat lateres. Rursus alius

inclamabat sitiens ‹afferte potum›, alter deferebat bitumen; priusquam ille recurreret, hic fame sitive perierat. Rursus alius postulabat ignem, deferebatur aqua; hic petebat trullam, ille ferebat cucurbitam. Tandem fatigati taedio structuram omiserunt, dumque se sibi mutuo ludibrio esse crederent, alii alio demigrarunt, ut quosque iungebat lingua communis.

LEO. Isti narrationi concinit oedipodis, opinor, aenigma de animante quod primum quadrupes est, deinde bipes, tandem tripes, quodque vocibus omnium animantium sonet perque omnia volitet. URSUS. Eandem ob causam homerus homines μεροπας appellat, ob vocis varietatem. LEO. De linguarum igitur, ut video, diversitate nulla spes est. URSUS. Ne expedit quidem vulgo committere, quod sincerum ac perpetuum esse velis. Olim bona pars europae et africae cum asia minore latine graeceque loquebatur. Quot barbaricas linguas nobis vulgus ex una latina reddidit! Quot discriminibus sectus est italiae sermo, quot gallige, quot hispaniae! Praestat igitur has linguas, quibus maxima ex parte commissae sunt disciplinae, tantum ab eruditis seruari, quarum integritas non a populo, pessimo rerum bonarum custode, sed e libris eloquentum scriptorum petatur. Verum illud explica: cur ea quoque sollicitudo tenet animum tuum, ut leunculus tuus prompte legat, nec inscite scribat?

LEO. Quoniam id video fabio quoque cum primis fuisse curae, et simul utrumque disci potest. Nam utraque res alteri auxilio est. Scripturam enim ineptam eadem sequuntur incommoda, quae malam pronuntiationem. Vel ciceronis orationem scribe litteris gotticis, soloecam dices ac barbaram. Fit igitur, ut aut gratiam amittat quod scriptum est, aut omnino reiiciatur, aut lectorem defatiget taedio. Consequitur autem, ut nec doceas non intelligentem, nec delectes aegre legentem, nec persuadeas enecto molestia. Et scis quam sint morosa quorumdam ingenia, praesertim si scribas occupatis, aut de re per se parum amoena lectori. Quis enim diu possit auscultare balbutientem, cuius sermonem aegre percipias? Contra vix credi queat, quantopere commendet rem elegans, dilucida distinctaque scriptur, latinis elementis latina verba repraesentantibus. Olim in scholis pleraque dictabantur excipienda discipulis; ita fiebat ut celeriter scriberent pueri sed incommode, notulis et abbreviaturis compendium aucupantes. Nunc typographorum ars facit, ut eruditi quidam ne scribant quidem omnino. Nam si quid suarum lucubrationum litteris mandare visum est, tam belle pingunt ut ipsi nonnunquam non possint legere quod scriptum est, et ab amanuensi flagitent ut legat, agnoscatque quod ipsi non agnoscunt. Quin et in epistolis, principum exemplo, complures utuntur amanuensium opera. Sed quid illi facient in epistolis arcanis, quales frequenter incidunt etiam regibus? Ut omittam quod interdum ad autoritatem, interdum ad gratiam facit agnita manus.

Nonnihil habebat momenti, quod paulus apostolus galatis epistolam totam αυτογραφον misit. Quis non revereatur, si rex sua manu descriptam mittat epistolam? Quomodo autem exosculamur, quoties ab amicis aut eruditis viris litteras accipimus ipsorum articulis depictas! Tum demum ipsos coram audire, coram intueri videmur. Quid multis? Epistola digitis alienis scripta vix epistolae nomen promeretur. Multa de suo addunt amanuenses. Et si dictes ad verbum, tamen abest illud secretum, et quaedam aliter pronuntias, nonnulla supprimis, ne conscium habeas quem nolis. Non est igitur hoc liberum cum amico colloquium, ne quid interim loquar de fide scripti. Subscriptionem effingere facillimum est, totam epistolam perdifficile est: habet enim singulorum ut vox, ita manus quoque quiddam suum ac peculiare. URSUS. Quod dicis, ut mirum, ita verissimum esse fateor.

LEO. An parum interesse censes, utrum ore suo quin referat tibi mentem suam, an per internuncium demandet? URSUS. Plurimum refert, meo quidem animo. LEO. Mandatarius ille fieri potest ut mentiatur, ut quaedam praetermittat, ut aliter referat quam accepit; postremo, ut optima fide referat omnia, oculorum, frontis, vultus et vocis energiam non potest exprimere.

URSUS. Persuasisti plurimum ad rem facere, si puer statim discat quam optime scribere, non solum ob causas quas tu quidem gravissimas commemorasti, verumetiam ob id quod facilius ac libentius scribit, qui scite didicit scribere. Habet enim elegans scriptura non aliter quam insignis pictura suam oblectationem, quae tum scribentem in opere, tum legentem in studio remoratur. Verissimum est autem hic et illud quod dicitur, recte scribendo fieri ut celeriter scribamus, non multum scribendo ut bene. LEO. Superest igitur ut inquiramus, qua ratione fieri possit, ut puer et bene et celeriter discat scribere. URSUS. Eadem cura me quoque iampridem torquet. Nam optarim ex tot ursinis catulis unum atque alterum sic educari, ut ex homine prognati videri possint. LEO. Ergo communica, si quid habes. URSUS. Ex me quidem nihil haben; ceterum quod ex aliis accepi, si voles, qualecunque est, proferam in medium; sed hac lege, ne tu caeles vicissim, si quid habes rectius.

LEO. Polliceor. URSUS. Nuper interfui conuivio grammaticorum; opinor fuisse plures duodecim; diceres non modo iustum sed et frequentem senatum. Ibi de rebus huiusmodi ferebantur suffragia. LEO. Conueniebat inter illos? URSUS. Adeo, ut rem pulchre gestam arbitrarer, si αναιμωτι dimissum fuisset consilium. Nunquam vidi calidiorem de re frigida concertationem. Longa rixa fuit, quot essent orationis partes, aliis octo in quindecim proferentibus, aliis ad pentadem, aliis ad dyadem contrahentibus. In praeliis quamlibet acribus nox ingruens solet conflictum dirimere; hi medio conticinio fortissime vociferabantur ad ipsum usque gallicinium. Nec satis omnium meminit si iubes, referam quantum haesit memoriae.

LEO. Mihi quidem pergratum feceris. URSUS. Aggrediar, et quidem praepostere. Nam sonare primum est, proximum legere, tertium scribere, de quo primo dicam loco. LEO. Hic quidem nihil refert. URSUS. In primis aiebant curandum, ut puero statim exemplum quam absolutissimum proponatur, quod effingat. Nec quicquam vetat, quominus idem sit imitatu facillimum. Nam vulgus scribarum flexibus, connexionibus, appendicibus similibusque frivolis ductibus, quibus velut animi gratia lasciviunt, multum difficultatis addunt scripturae, fructus omnino nihiLEO. An non vides, quanto gothorum manus olim fuerit operosior romana, et hodie gallorum ac germanorum quam italorum? LEO. Atqui graecis successit ista litterarum connexio, in minusculis duntaxat. URSUS. Quid enim istis non succedit? Quamquam et hanc affectatam esse nolim; multo minus feram scripturam crebris notulis decurtatam.

LEO. Ne latini quidem prisci notulis huiusmodi caruerunt, qua de re probus grammaticus etiam librum reliquit. URSUS. Fateor, sed in paucis dictionibus, numerorum, ponderum, mensurarum et aliorum quae solent identidem in sermone recurrere. Quamquam hoc quoque compendium multum invexit dispendii studiis. Nam in huiusmodi notulis, ut est proclivis notariorum lapsus, ita restitutio perdifficilis; quod idem usu venit in mathematicis, qui formis elementorum signant suas αποδειξεις. LEO. Perge. URSUS. Primum igitur erit singulas elementorum figuras effingere, minusculas simul et maiusculas. LEO. Quidam in elementis affectant obsoletam antiquitatem, velut e duodecim tabulis petitam, aut si quid his antiquius. URSUS. Isti non minus absurde faciunt quam faciunt ii, qui verbis iam olim desitis delectantur, perinde quasi cum priscis aboriginibus aut euandri matre loquantur.

LEO. Etenim si rem ab assyriis ac phoenicibus cadmoque repetas, nec formas nec sonos eosdem comperies. Sunt et qui suum quoddam scripturae genus affectant, ita scribentes latina, ut parum exercitato graeca videri possint. URSUS. Ridendos mihi narras, non imitandos, nisi forte placent apuleii et sidonii aut, ut recentiores attingam, baptistae pii; qui, quum suppetant probata, splendida accommodaque vocabula, tamen confictis impudenter novis malunt suo more loqui, perinde quasi nihil possit esse praeclarum quod sit usitatum. LEO. At quod tandem formularum genus maxime probas? URSUS. Maiuscularum absolutissimum exemplum est in nomismatis

romanorum, quae temporibus augusti et aliquot post hunc saeculis excusa sunt, praesertim apud italos. Nam in provinciis artificum imperitia non perinde respondent. Minusculas undelibet suppeditat italia, nisi quod ex omnibus eligendae, quae et simplicissimae sunt, nec ita multum recedunt a maiusculis. Tantundem de graecis praeceptum esto.

LEO. Quibus in rebus potissimum situs est litterarum decor? URSUS. In quatuor: in figura, contextu, serie et proportione. LEO. Figuram ostendisse satis est? URSUS. Non est. Proderit et partium ductum ostendere et, quomodo parti pars adaptetur, indicare. LEO. Dic, oro te, clarius quod mones. URSUS. Perlongum sit, leo, de singulis disserere; dabo specimen, unde cetera coniicias. LEO. Expecto. URSUS. Alpha maiusculum graecis ac latinis simili figura signatur. Huius sinistra linea paulo subtilior calamo transverso ducenda a summo ad imum; dextra crassior plano, quemadmodum et transversa, quae videtur addita, ne nullum sit discrimen inter alpha et lambda graecum. Haec admonitus puer facilius imitabitur, quam si tantum ostendas figuram.

LEO. Sane recte. URSUS. Alpha minusculum varie pingitur, sed commodissime si primum pingas o oblongum, dorso superne veluti gibbo nonnihil prominente ad dextram, deinde ab illius summo, in gyrum commode flexo calamo, mollem addas semicirculum interne nonnihil inflexum: o, α. Item b minutulum si velis pingere, ducenda est ex alto recta linea; id primum est. Huic annectendus semicirculus, hoc est, inversum ɔ, quod si inferne hier, fiet h aspirationis nota. Eidem columnae si addideris lineam infractam, erit k. Rursus eadem si inferne prominent extra versum, et addideris ad dextram inversum ɔ, fiet p; si ad laevam rectum c, erit q. Si nihil annectas lineae sursum prominente, erit l, nisi quod interne paululum inflectitur, quo differat ab i maiusculo.

LEO. Sat est; habeo specimen, reliqua per me coniecto. URSUS. Superest formularum varietas, quae maior est in graecis minutioribus; deinde notulae decurtatarum dictionum, quae res magis pertinet ad prompte legendum quam ad recte scribendum. Sed primis initiis magis congruunt simpliciora. Huic exercitationi succedit contextus; refert enim quam litteram cui iungas. Quaedam enim se non sustinent contingere, quaedam gaudent contactu, quaedam sibimet implicantur, veluti p et o refugiunt contactum, f g t et fortassis aliae nonuullae quibusdam annecti gaudent ut grande facinus, flagitium, traxit; nec tamen hae miscentur quibuslibet. Graeci in pingendis minusculis feliciter lasciviunt, litteras aliquot inuicem complicantes. Idem et in maioribus tentatum, sed apud graecos non temere nisi in notis numerorum, veluti quum signantes quinquaginta, delta minusculum includunt py: |δ|. Apud latinos tentatum a multis non successit. Profuerit igitur novo scribae, si has formarum varietates non solum pictas, sed et pingi conspiciat. LEO. Super his, utcumque minuta sunt, admoneri gaudeo. URSUS. Post haec de serie disputabant, ut intra rectas lineas decurrant versus, ne scriptura sit similis sibyllae foliis et, iusta plautinum iocum, littera litteram scandat. Nihil hac inaequalitate deformius. LEO. Ad istum sane modum scribit uxor mea. URSUS. Iam bona pars artis est in proportione. Ea sita est partim in partibus figurarum, partim in prominentiis, partim in intervallis.

LEO. Ista non satis assequor. URSUS. Nihil aliud accipies quam specimen rei. A maiusculum constat tribus lineis; itaque ad symmetriam pertinet, ut transversa aequali spatio distet et a summo et ab imo. Rursus indicandum quanto spatio distet imum sinistrae lineae ab imo dextrae. Finge triangulum aequis lateribus: si detrahas imam lineam, eamque certa portione decurtatam transferas in medium, habebis alpha. LEO. Intelligo. URSUS. Item in b erectae lineae ceu collumnae duo veluti ventres annectuntur, sed inaequali tumore, cui si desit sua symmetria, offendit figura. LEO. Sic est profecto. URSUS. Eadem est ratio in partibus quae prominent, aliae sursum aliae deorsum, videlicet ut l sursum eminens et p deorsum tantum habeant longitudinis extra versus spatium quantum intra. C, verbi causa, implet rectum spatium; huic annexa linea,

ut fiat q, duplicet illud, aut certe niimo superet. Hic enim non artem tradimus, sed exemplum adducimus.

LEO. Mihi quidem satis est. URSUS. Porro intervallum bifariam consideratur. Alterum est quod dirimit versum a versu, alterum quod litteram a litteras adde, si velis, tertium, quod dictionem a dictione, quod comma a commate, colon a colo, periodum a periodo, simul asscriptis notulis quibus distinguuntur. Ut autem obseruata symmetriae ratio non hic tantum plurimum confert ad decorem, ita recta distinctio credi vix potest quantum afferat lucis ad intelligendam sententiam, ut non inscite dixerit eruditus quidam aptam distinctionem commentarii genus esse. Expedit igitur et huic rei statim assuescere puerum; ita consuetudo vertetur in naturam, ut vel aliud cogitans seruet tamen in scribendo notulas huiusmodi non aliter quam litteras ipsas.

LEO. Audio priscos illos nullis intervallis diremisse dictiones, sed perpetuo contextu produxisse versus. URSUS. Fateor; at nec apices olim adhibebant hebraei, ne graeci quidem, arbitror, sua puncta. Nos tamen non usque adeo morosi sumus, ut si quid bonae rei repertum sit a recentioribus, gravemur accipere. Haec diligentia etiam illud adduxit commoditatis, quod scripturam apicibus, notulis intervallisque distinctam minus in proclivi sit depravare.LEO. Apparet tamen veteres apicibus usos. URSUS. Istud qui coniectas? LEO. Quia narrant cadmum litteras a phoenicibus primum invexisse. Eam rem fabula notatam, quae fingit ilium serpentis extincti dentes in terram seminasse; ex hac semente subito exilisse duas galeis et hastis armatas acies, quae se mutuis vulneribus confecerint. Atqui demiror quid haec fabula faciat ad litteras. URSUS. Dicam, nisi molestum est.

LEO. Imo percupio, si grave non est. URSUS. Inspexistine unquam os serpentis? LEO. Ne cupio quidem. URSUS. Mortui, inquam? LEO. Ne mortui quidem. URSUS. Quis unquam audivit leonem timidiorem? Si tamen inspicias, numeresque supernos et infernos dentes, tot reperies quot litteras primum attulit cadmus. LEO. Quot? URSUS. Sedecim, ni fallor. Otiosae sunt autem sic ut natae sunt ordine positae, dissipantur, seminantur, atque ita demum plures numero varieque digestae vivunt, agunt, pugnant. Id si non credis, considera qua strage se vicissim conficiunt hodie, qui litteras profitentur. LEO. Veriora veris narras. URSUS. Quid est autem scriptura nisi mutus sermo, perinde quasi nutibus inter se colloquantur elingues? LEO. Nihil aliud. URSUS. Et sermonem a serendo dictum aiunt grammaticorum filii. Habes cadmeae sementis allegoriam. Nunc excutiam scrupulum qui, uti coniector, urit te. Tonorum ac spirituum notulas imaginaris esse lanceas et galeas exercitus.

LEO. Recte divinas. URSUS. Imo partes elementorum sursum eminentes talium rerum speciem praebent et, si diligentius contemplere, videbis illis non solum lancearios ac levis armaturae milites verumetiam cataphractos, clypeis ensibus ac balistis instructos. Verum harum rerum imagines melius exhibent hebraeorum elementa, a quibus profectas fuisse litteras nostras una cum ipsis figuris non absurde quibusdam videtur. LEO. Istam fabulam, mihi crede, non narrasti surdo. Ceterum illud adiungas velim, quibus modis puerum oporteat istis assuescere noscitandis. URSUS. De agnoscendis elementorum figuris mos dicetur. Agimus enim, ut dictum est, ordine praepostero.

Ad exprimendum pictura singulas primum est exemplar, deinde commonstratus ipse linearum ductus, praeterea manus docentis imposita manui pueri camque regens ac moderans. Indicavit aliud adminiculum fabius, ut eburneae tabulae primum litterae simplices, mox syllabae ac dictiones, deinde versus aliquot quam scitissime insculpantur; per eos sulcos puer consuescet stilum ducere, donec iuxta philosophos actio frequenter iterata gignat habitum. Nam hac arte didicimus et caecos nonnullos prompte scribendi facultatem sibi parasse. Eadem opera fiet, ut

nec divariet a recta linea nec unquam peccet ab harmonia proportionis. Olim stilo scribebatur in tabulis ceratis; nunc quoniam calamis aut pennis scribitur, in chartis aut membranis pingitur, alia scribendi ratio est.

LEO. Et antiquitus foliis, arborum codicibus, aut linteis cerussatis aut alioqui leviter incrustatis inscribebant. URSUS. Et nunc sunt qui in tabellis puluere oblitis stilo aereo argenteove scribant. Sed praeclarus artifex varias rationes comminiscetur, quibus puerili studio subueniat. Quarum una est, si perfectum exemplar membranae pellucidae supponatur, super quam puer calamum ducat sequens subiectas lineas. Altem est, si scribendi peritus stilo argenteo cupreove vestigia litterarum imprimat chartae, deinde puer per eadem lineamenta ducat calamum aut pennam atramento madentem. Eadem erit utilitas, si succo ligni cuiusdam figuras praescribas leviter purpureas, quas puer tegat atramento.

Hic prioris scripturae vestigia coarguent, quantum sit aberratum a praescripto. Iam quidam utuntur tabulis, in quibus fila fidesue glutino affixae linearum vestigia chartis admotis imprimunt. Ea res ad figurarum speciem non ita multum confert; plurimum tamen conducit ad rectitudinem versus et ad harmoniam partium superne inferneve prominentium. Id commodissime fiet, si singuli versus signentur quatuor lineis, aequalibus intervallis inter se distantibus; intra duas medias ducentur ipsa litterarum corpora; quae vero prominent sursum ac deorsum, intra suum modum cohibebunt extremae duae. Eadem arte licebit aequalibus spatiis dirimere versum a versURSUS. Verum ut his adminiculis prodest exerceri puerum, ita non expedit semper his nisi; sed ubi iam profecerit, consuescat absque cortice nare, nec semper linearum ductum desideret.

LEO. De scribendo videor mihi propemodum satis instructus. URSUS. Unum illud addam, haec ita tradenda pueris, ut se ludere putent, non studere. Quidam enim haec tanta docent acerbitate, ut pueri prius discant odisse litteras quam nosse. Ad haec iuvabit ad picturam interim nonnihil exerceri puerum; ad eam artem plerique sua sponte feruntur, dum gaudent et exprimere quod agnoscunt et agnoscere quod ab aliis expressum est. Ut autem qui musices periti sunt, rectius pronuntiant etiam non cantantes, ita qui ducendis in omnem formam lineis digitos habet exercitatos, mollius ac felicius pinget litteras. Si quid super his requiras subtilius exactiusque, extat liber alberti dureri, germanice quidem sed eruditissime scriptus, in quo priscos huius artis heroas imitatus, – nominatim pamphilum natione macedonem, quum omnium litterarum tum geometrices et arithmetices egregie peritum (nam sine his disciplinis artem absolui posse negabat); ad haec apellem, qui et ipse ad perseum discipulum de arte sua conscripsit – multa praeclare tradit de mysteriis graphices, ex mathematicorum petita disciplinis, et in his non pauca de figuris elementorum ac ductibus symmetriaque litterarum. LEO. Dureri nomen iam olim novi, inter pingendi artifices primae celebritatis; quidam appellant horum temporum apellem. URSUS. Equidem arbitror, si nunc viveret apelles, ut erat ingenuus et candidus, alberto nostro cessurum huius palmae gloriam.

LEO. Qui potest credi? URSUS. Fateor apellem fuisse eius artis principem, cui nihil obiici potuit a ceteris artificibus, nisi quod nesciret manum tollere de tabula. Speciosa reprehensio. At apelles coloribus, licet paucioribus minusque ambitiosis, tamen coloribus adiuvabatur; durerus, quamquam et alias admirandus, in monochromatis, hoc est nigris lineis, quid non exprimit? Umbras, lumen, splendorem, eminentias, depressiones; ad haec ex situ rei unius non unam speciem sese oculis intuentium offerentem. Obseruat exacte symmetrias et harmonias. Quin ille pingit et quae pingi non possunt, ignem radios tonitrua fulgetra fulgura vel nebulas (ut aiunt) in pariete, sensus affectus omnes, denique totum hominis animum in habitu corporis relucentem, ac pene vocem ipsam. Haec felicissimis lineis iisque nigris sic ponit ob oculos, ut si colorem illinas, iniuriam facias operi. An non hoc mirabilius, absque colorem lenocinio praestare, quod apelles

praestitit colorem praesidio? LEO. Non arbitrabar esse tantum eruditionis in arte pingendi, quae nunc vix alit artificem. URSUS. Non novum hoc est, insignes artifices tenui re esse. At olim inter artes liberales numerabatur graphice, nec hanc discere licuit nisi claris; mos honestis quidem concessa, ceterum vetitum ne servitiis traderetur. Principum est ignominia, non artis, si caret suis praemiis.

LEO. Sentio quantum ad omnem facultatem parandam habeat momenti, statim optimis praeceptionibus admonitum esse. URSUS. His coniuncta est legendi cura, cuius celeritas, nisi primis statim annis paretur, non temere contingit homini, quantumuis adnitatur. Vix autem fieri potest, ut lectione delectetur, qui legendo haeret ac laborat. Proinde, ut qui parum expedite scribunt, ad dictandi compendia confugiunt, ita qui difficulter legunt, aut in totum abstinent a libris, aut si quid coguntur scire, lectorem accersunt. Utrobique perit illud secretum, quod praecipue alit ingenium, sine tuas cogitationes mandare litteris pares, sine magnorum virorum cogitationes velis cognoscere. Ut autem puer statim per lusum agnoscere discat litterarum figuras, rem affero dictu humilem, sed tamen a summis viris traditam: profuerit eas crustulis exprimere, ut divinanti nomen elementi praemium sit ipse cibus.

Hoc flacci consilium est. Fabius aliud indicat huic simile, ut ex ebore fingantur litterarum formae, atque eti his lusus aliquis pueris gratus proponatur, qualis est nucum aut talorum aut si quod aliud genus, quod nisi cognitis ac nominatis elementorum vocabulis peragi non queat. Quam ad rem accommodatissimus latrunculorum ludus, quem hodie scacorum vulgus appellat, sic ut hinc graecae hinc latinae litterae inter se concurrerent, nisi quod operosior est quam ut aetati primae conueniat, adultioribus aptissimus. Idem efficient munuscula, quae puerorum vestibus ornatus gratia affiguntur aut in manum dantur, ut cum voluptate intueantur, contrectent ac nominent. Videmus aetatem illam affici voluptate, si in picturis agnoscant hominis aut animantis alteriusve rei figuram, ac nomen reddant. Simili illecebra poterunt et ad litteras agnoscendas irritari. Mox ad syllabarum connexionem progrediendum, hinc ad dictionum complexum, postremo ad orationis structuram. Ea res fere constat memoria; quam volunt esse certam, eoque negant primae fidendum, sed nunc recto, nunc inverso, nunc confuso litterarum, syllabarum ac dictionum ordine repetenda subinde eadem et inculcanda, donec certam legendi facultatem et expeditam paratam esse constiterit. Nec ante tempus affectanda celeritas, quo fit ut multum afferat morae lectioni incogitans festinatio, dum auditor dubitat quid legerit, dum auribus non assequitur lingua properantem, dum quaedam intermittuntur, quaedam perperam sonantur; unde, dum vel aliis revocantibus vel ipse tibi diffidens repetis multa, non parum dispendii secum affert male captatum compendium. Prima cura sit ut attente, ut emendate legamus; ceterum ut idem faciamus expedite, nec cogitantes ac velut aliud agentes, dabit usus. Id quod scite praecepit fabius: certa sit, inquit, in primis lectio, deinde coniuncta, et diu lentior, donec exercitatione contingat emendata velocitas.

LEO. Ista praeceptio non hic tantum valet. URSUS. Adiiciebant et illud: dum legis, in dextrum flectendos oculos et quodammodo praecurrendum, diducta in duas res animi intentione, ut aliud agatur voce, aliud prospectu, quemadmodum qui fecit iter, non hoc intuetur quod calcat sed quod calcaturus est; sic huic posteriore intuenti priore recitanda sunt. LEO. Demiror cur hoc natura inuiderit homini, ut altero oculo prospiceret in dextrum, altero in laevum. Nec video quorsum opus sit duobus, quum fabri et balistarii, si quando maxime intendunt prospectum, alterum occludant oculum. URSUS. Dicam, si quis te casus altero orbaret oculo, nonne gauderes alterum superesse? LEO. Verum si legas hebraea, in laevum flectendus prospectus. URSUS. Nimirum, ut in scribendo manus. Verum id minimo negotio docet paucorum dierum usus. Novi qui et pedum digitis expedite sciteque scriberent. Quibusdam ea prospectus celeritas est, ut

oculis praevolantibus deprehensa sententia, bene legant etiam perperam scripta. Quaedam enim nisi cognito prius sensu recte sonari non possunt, etiam si bene scripta sint.

LEO. Credo, sed plures sunt, qui recte scripta legant perperam. URSUS. Quod dicam, prodigii simile est. Vivit adhuc quidem de procerum aulicorum numero, qui nunquam legit ipsum quod scriptum est, sed loci sententiam aliis reddit verbis. Rogatus a me, num sciret se id facere, fatebatur se frequenter huius rei admonitum. Quaerebam, num sciens ac volens id faceret. Negabat; imo non dissimulavit se sibi hoc nomine displicere. Addebam, quanam occasione venisset in eam consuetudinem; num puer habuisset praeceptorem, qui parandae copiae gratia iussisset illum aliis verbis efferre quod legeret, aut num quid aliud accidisset simile. Negavit.

Nam est huiusmodi musices genus apud britannos, ut multi inter se concinant, quorum nullus eas sonat voces quas habent codicum notulae. Le0: habet natura suas quaedam arcanas causas, quas frustra scrutantur homines. Et ipse novi puerum annos nasum duodecim, cetera perfectum; hoc tantum habebat prodigiosum, quod omnia verba praepostere loqueretur, quod in nostrate lingua scis esse absurdissimum. Nam latine loquentibus, duanquam ad decorum compositio plurimum facit, tamen ad sensum fere nihil refert, sive dicas ‹honora patrem tuum› sine ‹patrem tuum honora›; nihil autem absurdius, quam si quis nostrate lingua dicas ‹patrem tuum honora.› URSUS. Sic est ut dicis. Addunt autem praeceptiunculam mea sententia non aspernandam, quae pariter et ad legendum et ad scribendum pertinet, nonnihil etiam ad mores.

LEO. Audire gestio. URSUS. Moris est ut post agnitas formulas et contextas syllabas incipiant scribere nomina, mox et oratiunculas. LEO. Sic est. URSUS. Hoc operae nolunt insumi in vocabulis inanibus ac nihil significantibus aut vulgo notis. LEO. Expecto ut melius dicas. URSUS. Scis bonam eruditionis partem esse, scire rerum vocabula. Hic supra modum cessatur a grammaticis vulgaribus, quorum vitio fit, ut adolescentes post multos annos in grammatice contritos vix norint ullius arboris, piscis, volucris, quadrupedis aut leguminis verum nomen. Ne domi quidem ullam supellectilem latine nominare possunt, adeo ut quum volunt sibi dari mantile, dicant ‹da mihi rem›, et aut indice digito est opus aut vulgatae linguae subsidio. Idem usu venit, si producantur in officinam cuiuslibet artificis; tantum generales rerum voces utcumque tenent, species prorsus ignorant. LEO. Istud mihi sane usu venit, ac mecum aliis quamplurimis. Arborem, legumen, herbam, equum et canem ostendere possum; at si quis exiget ut ostendam alnum aut fraxinum aut ilicem, silurum scarum aut pectinem, eruum aut milium, scolopendram viverram aut felem, haereo. URSUS. Sic et in dialecticis pueri nihil audiunt nisi sortes currit, plato disputat, si asinus volat asinus habet pennas, et sortem currere est possibile.

LEO. Quid igitur hic consilii? URSUS. Eadem opera licebit pueris praescribere vulgo non obuia rerum vocabula aut voces exquisitas, nonnunquam et bonae rei quippiam admonentes. Tam facile discitur quid sit lacerta aut stellio aut pectunculus, quam quid sit cnis aut vacca, nec diflicilius scribitur tempori parce quam vacca mingit aut canis latrat. Interdum unica vox continet perfectam sententiam, ut σωφρονει. Id multo magis convenit obseruari, posteaquam eo profecit puer, ut integri versus iam sint ad imitationem praescribendi. Cur enim non potius illis praescribitur hoc carmen: Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu Quam illud: Aut pluit aut ningit aut nostra pedissequa mingit? In hunc usum valebunt celebrium virorum apophthegmata, exquisitae brevesque sententiae, proverbia ac lepide dicta, cuiusmodi supellex ad omnem dicendi facultatem plurimum habet momenti. Quorum si quis singula contemnit, huic occinam illud hesiodium: pusillum pusillo si addideris, cito nasci magnum aceruum. Et haec inter lusum licet ediscere, nulla rerum memoria tenacius ad ipsam usque senectutem haesura animo, quam quae sic infixae sunt. Vides igitur quanta nobis hic pereat utilitas.

LEO. Video sane quanta pars aetatis nobis instituentium vitio praeterfluat. URSUS. At vereor ne te delassem, si quae de pronunciando disserta sunt referam. LEO. Imo hic habebis attentissimum, quandoquidem hoc erat, quod me potissimum sollicitabat, quamquam et cetera iuvat audisse. URSUS. Quamquam ergo puer a nutricibus non discit latine, tamen referre dicebant, inter quas primum inciperet aemulari voces humanas, quod aetas illa, quoniam praeter imitandi facilitatem nihil habet, nescio qua rerum humanarum infelicitate, citius prope reddit prava quam recta. Ac mire fit, ut semel infantibus arrepta vitia in adultam aetatem sic prosequantur, ut aegre queant dedisci. Sunt autem oris ac linguae diversa vitia, quorum aliquot nonnullis affixit natura, sed plus peculiaris cuique vel negligentia vel affectatio.

Bonam autem huius mali partem affert ipsa natio, ut in sonis suum quaeque quiddam habent hispania, italia, gallia, germania, britannia, ac bene nobiscum ageretur, nisi singulae nationes in varias vitiorum species essent distractae. Si labdacismus est impotentia sonandi caninam litteram, multis vitium hoc adnascitur, nonnullis deliciae loquendi conciliant. Etenim quum ceteris animalibus lingua sit absoluta, homini tot vaenis astricta est, ut quibusdam necesse sit intercidi. Nec hoc succedit omnibus; nam aliis deterius accidit vitium, aliis lingua nihilo secius manet inexplanata. Memoriae proditum est demosthenem eloquentiae principem primam artis suae litteram sonare non potuisse. Metellum pontificem lingua adeo impedita fuisse narrant, ut mensibus aliquot sese torserit, dum meditatur in dedicanda aede verbis solennibus dicere ‹opiferae cereris›. Nam labdacismum quem scriptores notant in alcibiade, deliciis, non naturae tribuendum arbitror.

LEO. Ab istis ortum arbitror, quod pellucidum dicimus pro perlucidum et pellicere pro perlicere et pellegere pro perlegere. URSUS. Haud male coniectas. Huius litterae difficilior est sonus in initio et fine dictionis, tum in medio duplicatae; mollior, si simplex incidat inter duas vocales. Exempla sunt regula, motor, carrus, oro. Durior etiam apud graecos, qui posteriore addunt aspirationem, ut χεμαρρος. Hanc asperitatem quidam mitigant supposito σ, ut θαρσειν pro θαρρειν. Idem faciunt hodie mulierculae parisinae, pro maria sonantes masia, pro ma mere ma mese. Etiam si non defuerunt apud latinos, qui contra fusios ac valesios verterint in furios ac valerios, atque e diverso, qui bonos, labos, vapos et clamos dicere maluerint quam honor, labor, sapor et clamor. His contrarii eretrienses vertunt σ in ρ, dicentes σκληροτηρ pro σκληροτης atque hinc proverbii iocus in eretriensium ρω. LEO. Isto vitio novi plurimos qui laborent. Verum estne remedium huic incommodo? URSUS. Est, si intercidas plectri retinacula, nisi quod non vacat periculo tangere vaenas, hoc est, iuxta proverbium τα ακινητα κινειν.

LEO. Quum animantibus quibusdam tam mobiles et expeditas linguas natura dederit, demiror homini datam tot astrictam retinaculis. URSUS. Multis expediebat nullam omnino linguam esse datam. Nunc neque vaenarum retinacula, neque vallum duplex dentium, neque labiorum oppositi muri satis cohibere possunt membrum hoc nimium volubile. LEO. Nihil verius. URSUS. Rursus aliis tam est docilis, ut animalium omnes voces indiscreta similitudine reddant, ut si tantum audias, credas vagire puerum, rixari foeminam, tussire senem, grunnire porcum, canere lusciniam, hinnire equum, latrare canem. Ceterum adversus omne linguae vitium valebit difflcultatibus exerceri, quo studio demosthenes fertur triplex naturae vitium expugnasse. Nam ad exprimendum ρ linguam habebat inexplanatam, et spiritosus erat, et vox infirmior multitudinis fremitu intersecabatur. Itaque tophis subter linguam impositis versus complures adverso monte continuato spiritu resonabat, et in littore nonnunquam quum maxime fremeret mare dictionem exercebat, ut populi fragorem assuesceret contemnere. Ita verum esse docuit, quod a sapiente quodam dictum est μελετη παντα δυναται. Huic simillimum est quod indicat fabius.

LEO. Quodnam? URSUS. Existimat os puerorum reddi firmius ac sermonem expressiorem magisque, ut ita loquar, articulatum, si ab his exigatur ut nomina ac versus affectatae difficultatis ex pluribus asperrime inter se coeuntibus syllabis catenatos ac veluti confragosos quam citatissime voluant. Huiusmodi versus graeci χαλεπους dicunt. Difficultas autem syllabarum aut dictionum partim nascitur ex natura litterarum, partim ex connexione, partim ex turba concurrentium consonantum, partim ex his omnibus. P, ξ, ψ et nostrum f durioris sunt soni, unde rerum, rex, ξενος, psittacus et effero non admodum facile sonantur, quemadmodum et μνα, πτυω, βδεω non quod in his postremis difficultas sit in singulis, sed quod parum sibi congruant. Turba gignit difficultatem, quum dicimus glans et mons: nam in his sunt duae litterae, l et n, omnium suavissime sonantes. Ex multis simul nascitur difficultas, quum dicimus ferrum, feruor, fragor, πνυξ, trabs, thrax, xerxes, artoxerxes, αισχροκερδης. Numerus autem litterarum in eadem syllaba non excedit senarium, qui tamen apud graecos aegre reperitur. Fraus constat quinque litteris, sed unam absorbet diphthongus; strix habet quinque sine diphthongo. Quemadmodum frons. Scrobs et stirps apud nos sex litteris constant, soluta duplici; si graece scribantur, quinque duntaxat. Si strirps sonetur, eadem syllaba septem litteras complectetur. Apud graecos una dictio profertur, cuius altera syllaba sex litteras complectitur, αισχρους sed ita ut diphthongus initialis separetur a consonantibus sequentibus, et ου diphthongus pro duabus supputetur. Versuum quos a graecis χαλεπους appellari diximus, hoc exemplum fingi poterit Γραυν χθονιαν αισχρος φθονος ερραγεν, ου ξιφος εχθρου. Item: Arx stridens rostris, sphinx, prester, torrida seps, strix.

In huiusmodi difficultatibus exercitatio reddet linguam ad cetera tum expeditiorem, tum explanatiorem. At hodie satis esse credunt, si facillimas quasque syllabas tradant, ba be bi bo bu et harum similes, quum difficiliores magis sint inculcandae μνα, πτυ, βδε, τλα, αυν, κνα, χνο, θνα, πνα, γνα, χθω, φθι, κτη, τμη, δμω, θλα, σμα, σφρα, velut in μνημοσυνη, πτυω, βδεω, τλαω, γραυν, κναω, χνους, θνητος, πνεω, γνωμη, χθες, φθειρω, κτημα, τμημα, τμωλος, δμωες, θλαω, σμαραγδος, σφραγις et huius generis aliis, quibus exprimendis nisi protinus assuescat os tenerum, vix unquam feliciter sonabit.

LEO. Animadverti quosdam esse, qui laborent in exprimendo s, maxime si adhaereat illi consonans, ut est. URSUS. Hoc est, ut opinor, quod nos blesum vocamus. LEO. Ab hoc vitio tam absunt hispani quam eretrienses absunt a demosthenis vitio. Galli contra solent vel elidere vel obscurare litteram hanc, lingua vulgari scribentes est et sonantes et, producta vocali. Graeci ψελλισμον appellant, teste etiam proverbio ψελλη ου πιττευει. URSUS. Vitium hoc levius est, et a nonnullis affectatur, qui blandiores videri student. Illa deformis linguae haesitantia et oris tremor, spasmi species, easdem syllabas iterans. Id aliis accidit in principio dictionis, aliis in fine, vitium inemendabile si in aetatem paulo adultiorem duraverit, praecipuusque labor est in k q c p et t, veluti quum κυκυκυριε dicunt pro κυριε et pepepepedi pro pepedi, cacacave pro cave, tutullius pro tullius, rursus romama pro roma.

LEO. Utriusque mali possum exempla non illepida narrare. URSUS. Libet audire. LEO. Sacrifico cuidam insigniter hoc vitio laboranti, quum adornaret immolare, contigit minister pariter eidem obnoxius malo. Ubi ventum est ad κυριε ελεησον, quod apud nos alternis dicitur, multum temporis absumptum est, priusquam ter absoluerent kyrie eleeson. Tandem sacrificus, ut hoc hominum genus dicitur iracundius esse, «quid fiet?» inquit; «tun me derides, an ego te?» et exutus amictu sacro reliquit aram, magno risu nostro. URSUS. Eodem modo laborare videntur ranae, nunquam absoluentes suum illud κεκεκεκεξ. LEO. Apparet. Alio quodam die audivi medicum in frequentissima schola disputationi praesidentem, alioqui doctum ac vocalem nec inexplanatae linguae; tantum geminabat extremam syllabam omnium dictionum, pro auicenna

pronuntians avicennana, pro scriptor scriptortor, pro dicitur diciturtur, pro pharmaca pharmacaca. Id graeci, nisi fallor, appellant τραυλισμον aut βατταρισμον, fortassis et βαττολογιαν, nisi quod battologia repetit orationem. Sic enim apud ouidium battus

In illis montibus, inquit, erant, et erant in montibus illis. Quem imitatus mercurius respondet: Et me mihi, perfide, prodis. Me mihi prodis. Nos forte non inepte dixerimus titubantiam oris, cui cognatum est vitium haesitantiae, quam graeci, ni fallor, vocant μογιλαλιαν. Haec omnia graviora facit ira et pudor, aut alius vehemens affectus; quumque alioqui, iuxta fabium, pectus soleat facere disertos, his diversum quiddam accidit, ut obmutescant. Novi qui austro flante sic haesitabat, ut vix duo verba posset eloqui.

LEO. Unde haec mala? URSUS. Partim a natura, sed multo maior pars a consuetudine prava, praesertim primis annis hausta. LEO. Ecquod habes his vitiis remedium? URSUS. Praesentissimum. LEO. Obsecro, quodnam? URSUS. Ut taceant. LEO. At nulli minus id possunt. URSUS. Ergo mittantur ad exemplum demosthenicum, ac dictum illud sapientis μελετη παντα δυναται. LEO. Indica rationem. URSUS. Accipe. Qui laborant in k, recitent subinde carmen in laudem calvitii, concinnatum ex dictionibus continenter litteram hanc primo loco habentibus. Qui in t, tales versus repetant: O tite tute tati tibi tanta tyranne tulisti Aut tales: At tuba terribili tonitru taratantara trusit. Nihil negotii fuerit alios consimiles effingere. Profuerit et singulas dictiones et orationis membra lente distincteque pronuntiare, per silentia quodammodo redintegratis linguae viribus, voce nonnihil ad cantum deflexa. Novi siquidem viros apprime doctos, qui privatis colloquiis deformiter titubabant, e cathedra clarius loquentes nihil eius vitii prae se ferebant.

LEO. Nihil hic valet medicorum ars? URSUS. Arbitror posse nonnihil, si nossent omnes musculos, quorum opificio vox promitur. Qui si fallant, habemus hic divam opiferam. LEO. Quam ais? URSUS. Eulaliam.LEO. Ad divos confugere extrema quidem est ancora, et fausti ominis nomen est. URSUS. Quoniam autem grammatici excipiunt vocabulorum controversiam, labdacismus fortassis erit, ubi quis litteram l nimium operose sonat, veluti si quis pro lucet dicat ellucet aut pro salva sallava. Quod vitium in magnis aliquot viris deprehendi, sed quod affectationi potuit imputari, non naturae. Dum enim plus iusto studerent articulate loqui, in hoc malum deflexerunt. Idem faciebant in littera ρ, sonantes serava pro serva, veraba pro verba. Cui simillimum videri potest, quod graeci vocant iotacismum. Id mihi videor in quibusdam genere graecis animadvertisse, nominatim in georgio hermonymo, qui se spartanum praedicabat, docebat autem lutetiae, recenti memoria plurimis adhuc notissimus.

Et apud latinos sentias quosdam intorquere os, quoties hanc student nimium exprimere. Alii, quoties sequitur vocalis in eadem syllaba, pro i propemodum sonant g, ut gecit pro iecit, egicio pro eiicio. Quamquam enim iota transit apud latinos in consonantem, si praecedat in eadem syllaba vocalem tamen sonus debet esse medius inter vocalem et consonantem. Sunt qui simili loco pro i sonant fere z, ut pro ianua zanua, pro iesus zesus, pro iecur zecur. rursus alii sic sonant tibiis, virgilii, ut ante secundum i videaris audire i consonantem, et pro duabus efferunt treis. Sunt rursus qui pro e sonant i, quemadmodum pro a o, de quibus suo loco dicetur conuenientius.

Addunt et metacismum, dum plus aequo exprimitur m, incidens in finem dictionis sequente verbo, cuius prima sit vocalis, ut plurimum audet. Hic volunt m evanescere, ut sones plurimaudet, sicut in illo ciceronis quousque tandem abutere, tandabutere dici volunt. Quod ut nolim refellere, ita credo nonnihil interesse inter sonos, quum dicimus animam agit et quum animant agit; nam in priore nisus sentitur volentis exprimere m. Unde fabius admonet m in talibus syllabis neque prorsus audiri neque tamen non audiri. Idem inter oris vitia commemorat ι<σ>χνοτητα quam

exilitatem sive angustiam possis dicere, quae quibusdam adest natura, aliis morbo seniove, nonnullis accersita, dum arctatis arteriae circa imas fauces musculis vox semiclusis labiis promitur. Cui contrarium est πλατυασμος, quum nimium diductis faucibus et ore plus satis patulo sermo promitur. Quorum illud si natura contingat, aristoteles timidae mentis argumentum interpretatur, hoc stolidae. Hollandiae vulgus fere summis labiis loquitur, germani superiores contra pene ab umbilico voces ducunt. Unde mihi videntur haec duo non solum ad vocis exilitatem verum etiam ad oris indecoram vel contractionem vel diductionem pertinere.

Nam in multis utrumque vitium deprehenditur, in quibusdam etiam nationibus ut peculiare ridetur. In non paucis autem deprehendas κοιλοστομιαν, quum vox velut e cavo specu eque recessu oris resonat, et hoc vitium quibusdam addidit natura, quae linguam dedit prima sui parte nimis astrictam, alioqui latiorem; unde fit ut vox fundatur in latera faucium atque hinc repercussa resonet, qualis umbrarum vox esse fertur, eoque qui simulant huiusmodi spectra ex olla fictili verba promunt. Quidam habent corvinum quiddam, quidam stridulum, quidam balbum ac senile, qualis est edentulorum oratio. Nonnullis totus sermo crassior est. Sunt qui voluta intus lingua nescio quid hebraeum resonant. Sunt qui syllabas extremas audiri non sinunt, verum eas quodammodo devorant deglutiuntque. Quod ut pueri metu faciunt, ne deprehendantur inemendate loqui indicio postremae syllabae, ita quibusdam populare est. Hos graeci peculiari vocabulo dicunt κολοβωτας, id est, decurtatores. Rursum sunt qui postremas omnes acuant hebraeorum ritursus.

Sunt cornicines, quibus sonus per nasum erumpit potius quam per os, ut omittam quorumdam gargalismum, ructum, singultum, crepitum inter loquendum, stridores, sibilos, gemitus, screatus, tusses, risus, quibus sermonis tenor interciditur. Denique innumera sunt vitia, quibus a recta pronuntiatione disceditur, quam graeci ορθοεπειαν appellant; de quibus incidet postea locus ut aliquid dicamus. Haec in hoc tantum admonui, ut infantem ab eorum conuictu submoveamus, qui vitiis huiusmodi sunt obnoxii, et si quid vel natura traxit vel consuetudine contraxit huiusmodi vitiorum, id mature corrigatur. Iam est peculiaris quidam cuique genti oris sonus, quem propriis vocabulis notare difficile sit. Quamquam enim latini et graeci iisdem pene litteris utuntur, tamen agnoscas graecum etiam latina sonantem, et contra graecus agnoscit latinum graeca sonantem. Hanc ob causam fabius suadet quidem, ut puer prius graecis imbuatur; non vult tamen diutius in his haerere, ne peregrinus oris sonus prosequatur etiam latine loquentem. Foedum est enim hominem in ea lingua videri hospitem, in qua natus est. Quod si negligentia acciderit, desidiae crimen est; si affectatione, stultitiae tribuitur.

Nec desunt tamen qui hoc ceu bellum et elegans affectent, sic redeuntes nobis ex galliis ut latine sonantes vix intelligantur, et si quid habeat ea gens in dicendo vitii, puta volubilitatem linguae, confusos accentus, aut voces nihil significantes interiectionum vice subinde mixtas latinis, id studiose repraesentent, quo valde galli videantur. Nos quoniam graeca fere discimus in hoc ut veterum libros evoluamus, potiusquam ut cum vulgo graecorum fabulemur, praestiterit utriusque linguae rudimentis semel traditis in latinis potissimum exerceri, donec confirmatus adolescens iunctis utriusque litteraturae studiis tuto progredi possit. LEO. Et istam fabulam, urse, haudquaquam surdo canis. URSUS. Nunc, si non est molestum audire, restat commemorare quid illi de sonandis singulis elementis tradiderint. LEO. Audiam perquam lubens. URSUS. Atque operae precium est; nunc enim tota fere pronuntiatio depravata est, tum apud graecos tum apud latinos. LEO. Quid audio? URSUS. Sic est.

LEO. Undenam id accidit? URSUS. Partim ex corruptela vulgati sermonis, partim hinc, quod soni vocum scribi non queunt. Et scis quam nihil apud populum stabile, nihil diuturnum. Verum hoc interim mihi credas velim, mox demonstraturo, si pauca de sonis elementorum perstrinxero.

Ordiar autem a vocalibus, quas latinis esse quinque notissimum est a e i o u, graecis septem α ε η ι ο υ ω; et apud latinos omnes ancipites esse, apud graecos duas natura breves ε ο totidem longas η ω, tres ancipites α ι υ. Ex his a diducto largiter ore profertur, lingua recta suspensa, hoc est, nec ad palatum superius afflexa nec in anterius dentium vallum impacta nec in latus dentium illilsa nec inter dentium hiatum inserta, voxque prodit ex arteria profundiore, feriens superius palatum. Cur autem vocales dicantur, a grammaticis iam olim reddita est ratio, vel quod elegantius sonent, vel quod per se sonent, vel quod aliis, quae consonantes vocantur, vocem tribuant alioqui mutis, nisi si quid aedant stridoris aut strepitus, unde et semivocalibus nomen. Sed cur alpha inter vocales primas teneat, difficilior est quaestio.

Quidam aiunt cadmum ob hoc primum locum tribuisse alpha, quod phoenicum lingua bos appelletur alpha. At hesiodus in paranda re familiari primo loco secundum domum et uxorem ponit βουν αροτηρα. Haec ratio per me casca cascis arrideat licebit; mihi probabilius videtur ideo praelatam apud graecos inter ancipites, quod haec in compositione syllabarum praecedit i et y, quum ipsa nullam sequatur vocalem in eadem syllaba. Nam in vaco et iaceo prima migravit in vim consonantis. Nec adversatur huic rationi, quod affertur ab aliis, hoc esse naturale minimeque operosum loquendi exordium. In loquendo siquidem nihil est prius quam diducere labia, mox nullo alio vel dentium vel linguae vel labiorum adminiculo vocem aedere, quam primam audimus in pueris nascentibus.

LEO. Nec dissimilem in ovibus balantibus.URSUS. E simili modo profertur, nisi quod ore parcius diducto vox non erumpit sursum in coelum oris, sed in linguam infimam, quae leviter ferit utrinque dentes molares, reductis introrsum labiis. Inter haec duo elementa medium est η graecorum, quod effertur rictu minus diducto quam in α, hiantiore tamen ac minus in ima depresso sono quam in e. Cognationem arguit primum, quod apud graecos α frequenter vertitur in η et contra, ut πριηπος pro πριαπος et ιητρος pro ιατρος; contra ταν pro την. Apud latinos fere vertitur in e longum, ut κρητες cretes et σπλην splen. Id si crassiore minerua tibi demonstrari cupis.

LEO. Crassissima, si potes, atque adeo, si libet, adipali. URSUS. Iustum est a, quod sonant itali. Immodice diducto vel rotundato magis ore sonant Wesphali, referentes ionicum quiddam, qui pro alpha sonabant ω mega, dicentes θωυμα pro θαυμα et ὠυτος pro αυτος; ut alii contra ω vertunt in alpha, pro των νυμφων dicentes ταν νυμφαν, μουσαν pro μουσων, πρατος pro πρωτος. Item ε vertitur in η ut ηυς τε μεγας τε et pro εβουλομην ηβουλομην. Haec nimirum arguunt his litteris vicinitatem quandam in sono fuisse. H vero sonuisse videtur apud graecos, quod nunc sonat a scotorum aut hollandorum quorumdam; neque enim omnes eodem modo promunt, ac de vulgo nunc loquimur, ne quis eruditus existimet haec ad se pertinere. Quum enim hi dicunt ama, mediam vocem audis inter ama et eme italorum more pronuntiata, quemadmodum alii, quos diximus ionicum quiddam referre, pene sonant omo. Nunc fac ut oculis os, auribus sonum obserues; dicam primum italice, mox scotice, postremo Wesphalice. LEO. Isthic sum. URSUS. Ama, ama, ama. Fama, fama, fama. Ianua, ianua, ianua. LEO. Crassissime profecto dicis, sed tamen ad docendum apposite. Verum age dic, discernunturne haec apud graecos? URSUS. Vix sentias, sed iam admonui pronuntiationem esse corruptam. Siquidem quam nunc habent eruditi, non aliunde petunt quam a vulgo, scis quali magistro. Verum de his mox. Iam in e pronuntiando non leviter peccat vulgus. LEO. Quid ita? URSUS. Quia litteram eandem aliter atque aliter sonant, nunc ore contractiore, nunc diductiore. De nostratibus loquor; nam italorum hic, ut in aliis plerisque, correctior est enuntiatio.

LEO. Expecto exemplum. URSUS. Dicam in genere. Quum e finit syllabam, sat recte sonant; quum adhaeret illi consonans, vel a sonant pro e vel η, hoc est, a scoticum. Demo probe sonant, et

peto; at perago, pervia, sperma diductius resonant quam par est, et in lego contractius efferunt quam in lex, in rego quam in rex, in rebus quam in res. Verum id potissimum accidit, quum e excipitur a consonante r: quum enim dicunt aspergo, secunda syllaba nihil aliud sonare videtur quam in sparta prior, et in pervius prima minimum aut nihil discernitur ab ea quae praecedit in paruo. Item in pertundo et partu, erro et arra, verro et varro. Idem vitium sequi solet etiam graeca sonantes, ni fuerint diligenter admoniti. Vix enim in περθω et παρθενος discernunt primas syllabas. Quamquam haec felicissime discernunt itali. Vix in alia littera magis errat gallorum vulgus, a pro e sonantium, si quando vocalem excipiat n aut m.

Nam pro quendam sonant quandam, pro valens valans, pro redemptus redamptus, pro emblemata amblemata, pro vendo vando, pro ventosus vantosus, pro tempus tampus. Hunc errorem subinde deprehendimus etiam in codicibus gallorum manu descriptis aut excusis. Hic tamen emendatior est picardorum enuntiatio, nec ulli magis peccant, quam qui sibi mire gallice videntur loqui. Quod non in aliud monemus, nisi ut haec protinus dediscant pueri, ne pravus usus haereat latina graecave sonantibus, neve pro εμπορος enuntient αμπορος, pro εντερα αντερα. LEO. Prorsus ita res habet. URSUS. Iam i minus etiam diducto rictu sonatur ac pene coeuntibus dentibus, quibus sensim lingua illiditur, qua parte sunt genuini, sic ut labia nihil adiuvent sonitum, sed reducantur potius aliquantulum, ut in e.

LEO. Teneo. URSUS. Et hic bifariam peccatur a multis. Siquidem apud brabantos campestres quidam pro i sonant diphthongum graecam ει, quam evidenter audis quum nostrate lingua dicis ovum, et quum latine dicis hei mihi, veluti quum pro via dicunt veia, pro pia peia. RURSUS. scoti quidam pro e sonant propemodum i, dicentes pro faciebat faciibat. Ea consuetudo sic a puero inhaeserat ioanni coleto, viro alioqui facundo et erudito, ut nec in pronuntiando nec in scripto vitaret, quamlibet admonitus ab amicis. Ne is quidem novus est error. Siquidem victorinus afer obiurgat discipulos suos, quod e verterent in i, et rursus i scriberent pro e. Ac prisci grammatici, cumque his fabius, ostendunt esse quendam sonum medium inter e et i, unde factum est ut alii hanc, alii illam usurparent in eisdem dictionibus, velut heri et here adverbium sono vocalis discernebatur ab heri et here nomine. Eiusdem arbitror esse generis tempori et tempore, luci et luce, vesperi et vespere adverbia. Haec interdum transit in consonantem, quam nonnulli, sicut ante monuimus, plus satis sonant, sic dicentes iecit quasi dicant gecit, et maiestas quasi sit magestas. Idem usurpant in graecis dictionibus, quum i apud graecos semper sit vocalis, nec unquam praecedat alteram vocalem in eadem syllaba, ut ιατρος,ιαμβος unde perperam quidam iambus sonant dissyllabum, quum vox αμφιβραχον reddat. Sequitur o, similiter ex arteria prodiens quemadmodum a, lingua recta quidem sed introrsum modice reducta, nisi quod ore non solum diducto verumetiam rotundato, quod ipsa elementi figura videtur admonere: quemadmodum i sua forma monstrat vocis exilitatem, et e labiorum reductionem nobis veluti pingit. Item a patens inferne rictus diductionem pingit. Peccatur et hic a vulgo, nostrate duntaxat. Nam graeci italique recte sonant.

LEO. Quo pacto? URSUS. Primum batavi litteram hanc promunt ore contractiore quam opus est. Deinde eandem non eodem modo promunt. Rotundius enim sonat in nos quam in non, in nono quam in nonne, in omen quam in omne. In posterioribus enim nostri pene sonant pro o u Wesphalicum. LEO. Plane sic habet. URSUS. At faciam ut clarius etiam rem perspicias. Quod discrimen vulgo facimus inter on, quod est in tondere, et inter un, quod est tondere? Nec aliud sonat o in rhombus quam u in tumbo, item in sunto et sontes. Atqui o diductiore rictu pronuntiandum erat. LEO. Quam multa peccamus imprudentes! Vel ab asinis discere poteramus huius litterae pronuntiationem, unde illi apud graecos nominis initium ονος et ipsi sono ογκηθμος. URSUS. Item ω mega nihil differt ab o nisi quod a longum differt ab α brevi. Nam

pleniore sono profertur, de quo suo dicetur loco. Pro v vero formabis v gallicum, si labia paululum exporrecta iunxeris. Eandem litteram rotundiore mugitu sonant germani, immodico Wesphali. Nec desunt tamen apud italos, qui gallorum more sonent, veluti bergomates. Nonnulli contra labiis ad trium digitorum spatium indecore porrectis, nimirum batavis contrarii; romani modice. Nec omnibus feliciter cedit huius vocis affectatio.

Nostrates enim quum affectant Wesphalorum imitari mugitum, non possunt id perpetuo facere, subinde lingua relabente ad inolitam velutique nativam consuetudinem. Hanc inaequalitatem frequenter animadverti in sacrificis britannis. Nos in hac pronuntianda parum etiam nobis ipsis constamus, nonnunquam in eadem dictione, velut in nullum, mullum, et tullium. In prima siquidem audis v gallicum, in postrema v Wesphalum. Idem sentire licet in huc et hunc, in illud et illum. Sona batavice fontes. LEO. Fontes. URSUS. Sona fundere. LEO. Fundere. URSUS. Quod discrimen audis inter utriusque dictionis primam syllabam? LEO. Nullum. URSUS. In rhombo et plumbo quid interest inter v et o? LEO. Profecto nihil. URSUS. Nunc mihi considera eiusdem litterae sonum, non eundem. Sona sunt. LEO. Sunt. URSUS. Tolle n, et dic sutor. LEO. Sutor. URSUS. An non sentis longe diversum sonum? LEO. Quidni? URSUS. Rursus sona plumbum batavice. LEO. Plumbum. URSUS. Abiice liquidam et dic pluma. LEO. Pluma. URSUS. Quid simile huic v cum illo?

LEO. Nihil. URSUS. Idem senties, si ex tundere facias tutudi, ex fundere fudi. Verum in his fortassis aliquantulum patrocinabitur antiquitas, quae sont et dicont quam sunt et dicunt scribere maluit. Apparet enim et apud illos paulo sonantius fuisse v sequente liquida n aut m quam in aliis dictionibus, quemadmodum contra in nonnullis medium sonum obtinebat inter v et i, ut in optimus pessimus, unde veteres has voces per v scribendas putabant, optumus pessumus, quod in his aliud quiddam sonaret i quam quod in opimus et fimus. LEO. Probabile est quod narras. URSUS. Tantum de inconstantia; nunc ad cetera propero. V gallico respondet υ graecorum, vel ipsa teste figura, quae nobis cum illis communis est, nisi quod nos sinistram lineam inferne protraximus υ γ; v Wesphalico respondet graeca diphthongus ου. Argumentum est, quod in usurpandis graecorum vocibus veteres frequenter υ graecum verterunt in v nostrum, velut in υς et sus, in μυς et mus, in υπερ et super, υπερβιος et superbus. Quin et latini ex sylla sullam faciunt, ex αφυα apua. Idem arguit quod galli vulgo pro θυειν dicunt tuer, id est, mactare, usurpata voce graeca, nisi quod abiiciunt aspirationem.

LEO. Poteramus istud vel ab avi ridicula discere, cui graecis a cantu nativo vocabulum κοκκυξ, quae in θεσει cantus non i sonat sed v gallicum, et hanc latini cuculum, ni fallor, vocant. URSUS. Qui scis an avis haec non eodem modo canat apud graecos, quo apud nos? Sed ad rem rursus ou vertunt in v productum, ut μουσα musa. Hoc adeo verum est, ut prisci latini, si quando volebant syllabam haberi longam, addere soleant o, loumen scribentes pro lumen, noumen et floumen pro numen et flumen. Habet autem omnis syllaba longa sonum vegetiorem brevi. Nam producta vocalis, quemadmodum et diphthongus, gemina quodammodo vocalis est. Atque ex huius rei neglecta distinctione gravissimus error quum apud graecos tum vero apud latinos extitit. Apud graecos enim, ut dixi, sunt natura longae η et ω cumque his omnes diphthongi, breves ε, ο; apud latinos vocales omnes sunt ancipites, licet non in iisdem syllabis.

Quamquam autem graecus pronuntiando confundit longarum ac brevium discrimen, tamen scriptura distinguit. Apud latinos non idem fit. Qua de re post referam quod accepi. Illud notissimum est, v litteram apud latinos frequenter transire in naturam consonantis, interdum elidi, nonnunquam sic admisceri consonantibus, ut propemodum evanescat, at non quibuslibet. Consonans fit, quoties praeponitur vocali, vel sibi vel alteri, in eadem syllaba, ut vanus, venor, vinum, voveo, vulnus, seruus. Eliditur sequens m vel n, ut in enimvero et inuidia. Docent hoc

versus terentiani Sine invidia laudem invenias et amicos pares et enimvero, dave, nil loci est segniciae neque socordiae. In quorum priore nisi primo loco sit tribrachus sininui, non constat senarius trimeter, sic ut secundo sit spondeus dialau, d i a contractis in unam syllabam. Quamquam potest et proceleumaticus accipi. In posteriore nisi primus locus habeat anapaestum, non constat versus tetrameter. Neutrum autem fieri potest, nisi illic elidas v, hic v cum m, quae inter consonantes ferme solet elidi praecedens vocalem. Admiscetur autem his consonantibus q c g et s, ut qui cui aequor sanguis anguis lingua consuesco et suavis, si adsit synaeresis, et faciat dissyllabum; nec tamen hic prorsus evanescit.

Vulgaris lingua idem facit in pluribus, velut quum dicit fatuum, v admiscetur d. Item quum sonant duo, coniungunt t. Graeci vero quemadmodum pro nostro f ut cunquesonant φ, ita v nostrum consonans quo reddant non habent, nisi quod recentiores in hoc abutuntur β, de quo paulo post dicetur. Si quando coguntur nostra suis litteris scribere, pro valentinus faciunt ουαλεντινος pentasyllabum. In hunc opinor usum aeoles repererant digamma, quod medium esset inter v consonans nostrum et φ. Item quoties exprimunt quintus, non aliter possunt quam κοιντος, quod eam litteram velut evanescentem nesciant. Apud illos enim υ nullam praecedit vocalem in eadem syllaba, praeterquam in diphthongo abusiva υι. Indicavit hoc quintilianus, in aequor et aequum reddi sonum quem graeci nullo modo possint exprimere. Hactenus de vocalibus aliquot. Nunc ad diphthongos accingor.

LEO. Ut lubet. URSUS. Primum illud manifestius est, quam ut vel ab eruditis graecis negari possit, pronuntiationem, quae nunc vulgo graecorum cum doctis est communis, perperam sonare diphthongos aliquot, et simplices item aliquot vocales. LEO. Quas? URSUS. Nonne η, ι, υ, υι, ει, οι, indiscreto sono pronuntiant? LEO. Ita mihi videtur, aut si quid est discriminis, vix aures percipiunt. URSUS. Frustra igitur sunt distinctae litterae, si sono nihil differunt. LEO. Apparet veteres aliter pronuntiasse. URSUS. Rursus aliquot ideo dicuntur propriae diphthongi, quod duae vocales ut scribuntur, ita sonantur, quod idem in his non fit quae dicuntur abusivae diphthongi. LEO. Sic est. URSUS. Atqui in αι, οι, ει quid audis nisi simplicem vocalem, in prima e, in ceteris i? LEO. Nihil prorsus. URSUS. Ne quid iam disceptem de αυ et ευ, in ου quid audis nisi v Wesphalicum? Non enim aliud sonat prima huius vocis αιρω quam prima huius ερω, nec aliud sonat ultima in θαυμαστοι quam ultima in Ελληνιστι aut ακονιτι, nec aliud penultima in αληθεια quam in σοφια. Proinde aut frustra discernuntur a diphthongis improprie dictis, aut alio sono proferebantur quam hodie proferuntur.

LEO. Non habeo quod refellam. URSUS. Rursus quid aliud audis in ultima γραμματικης quam in ultima κλιμακις? Quid aliud sonat penultima in μια pro una quam in μυια pro musca et αφυα pro pisce? LEO. Aut omnino nullum, aut perquam tenue discrimen est. URSUS. Et tamen extra controversiam est, litteras tota natura diversas esse. LEO. Demiror. URSUS. Et quid movit latinos, ut tanto aliter sonarent au et eu quam graeci? Quid enim simile παυλος et paulus, ευιος, et euius? Et tamen opinor hic latinorum pronuntiationem emendatiorem esse quam graecorum. Apud nos enim utraque vocalis auditur in audio et euge; a quo sono graecorum aures in tantum abhorrent, ut quum nostra sonare conantur, aüdio dicant tetrasyllabum pro trisyllabo audio, et claüdus trisyllabum pro claudus dissyllabo; pro heu monosyllabo heü dissyllabum. Atqui si graeci recte sonant αυ et ευ, seruandus erat idem sonus υ in οὔτος et λογου. At in his nihil auditur quod ullo modo vergat ad sonum f aut v consonantis. Porro quum sua efferunt, in diphthongo propemodum sonant f aut v consonans, veluti meditans adhaerere sequenti vocali, ut Ορφευς, βασιλευς, βασιλευω, ευαγγελιον. Atqui diphthongus non conflatur ex vocali et consonante.

LEO. Quo sono credis haec veteres extulisse? URSUS. Referam quod in senatu grammaticorum audivi. LEO. Sat erit. URSUS. Coniecturam faciebant ex linguis popularibus, in quibus utcumque

corruptis resident antiquae pronuntiationis vestigia. Οι diphthongus gallis quibusdam est familiarissima, quum vulgari more dicunt mihi, tibi, sibi, aut quum pronuntiant fidem, legem ac regem. Hic enim audis evidenter utramque vocalem o et i. LEO. Sic est profecto. URSUS. Ad eum prope modum sonuisse veteres arbitror μοι, σοι, οι, τοιος et κυριοι. Alioqui quorsum appellantur diphthongi propriae, nisi eadem syllaba geminae vocalis sonum aedat? Atque ob id producitur et diphthongus omnis, ut utraque possit audiri.

LEO. Probabile narras. URSUS. Iam αι diphthongum evidenter audire licet in lingua germanorum, quum nominant caesarem, quamquam hic batavi propius accedunt ad sonum e vel ητα, quod pene faciunt, ut dictum est, perpetuo in a vocali. Neque non sentitur apud nos diphthongus et, si hollandice dicas ovum, paratus, versutiae, maius, facinus, seductus, caro. Apud gallos haec rarius auditur. Ου vero arbitror priscis fere sonuisse, quod batavus sonat senex, frigidus et aurum, aut eam tunicae partem quae tegit brachium. Rursum latinam diphthongum ae audis, quum sonat malus, vadit, consilium, sapor; oe vero quum sonat panem, nudum et rubrum, callidum et fragile aut necessitatem; aut si dicas gallice tribus vicibus, britannice nix. Quamquam in his linguis deprehendas et alias diphthongos a graecis pariter ac latinis dissonantes, veluti quum gallus dicit melius, parum aut fastidiosum aut periculosum. Item quum batavus dicit mendacium, cervical aut ianuam aut iudaeum; quum galli florem aut honorem. Cui non dissimilem habent hebraei. In nonnullis audias tres vocales, ut quum galli dicunt formosum patrem, in formoso audis e, a et v, quum dictio sit monosyllaba. In aliis diphthongum inversam, ut quum batavus sonat arundinem, aut margaritam pro foemina; audis enim i ante e. Item quum coloniensis dicit salutem, audis v ante e. Rursus quum hollandice dicis dulce aut bonum, audis diphthongum novam, nullis litteris exprimendam, sed sonum quendam medium inter o et v. Quum dicis domum aut murem, audis i post v in eadem syllaba; aut quum gallus sonat famam aut fructum. Verum haec persequi non est huius instituti, praesertim quum nationes quaedam nihil omnino sonent absque diphthongo. Ex his autem quae retulimus satis est intelligi, et diphthongos posse sonari et olim sonari solitas. LEO. Quae res abiecit eas? URSUS. Nihil aliud opinor quam loquendi deliciae. Nam mulierculae quondam elegans habebant, semicluso ore vixque motis labiis sonare verba, sic ut vix audiretur exitus. Diphthongi vero fere torquent os multumque resonant, quod nunc habetur indecorum, et ut rusticanum ridetur. Inde primum apparet exortas diphthongos improprie dictas, deinde paulatim idem in aliis nonnullis ausae sunt illitteratorum deliciae.

LEO. Non levis incommoditas, si quid cui dictes scribendum, aut si quis ex alterius recitatione suum emendet codicem. URSUS. Maxima. Quinam sciet is qui excipit, quum audit vulgato more sonari οινος, an scribere debeat ινος, υνος, υινος, ηνος aut εινος? LEO. Nequaquam, nisi sit eruditus. URSUS. At non semper nobis cum eruditis res est, et quaedam voces huiusmodi sunt, ut doctus etiam possit haesitare, velut in υμων et ημων; quod si υμων sones per v gallicum aut propemodum et ημων per a scoticum, hoc est, per e diductius, sublatus est error. Habes de diphthongis. Iam longarum breviumque syllabarum discrimen magna ex parte sublatum est et in graecorum et in latinorum pronuntiatione, quum olim plebes imperita exploserit atque exsibilarit histrionem, qui paululum se movisset extra numerum, aut si versus pronuntiatus esset una syllaba breviore aut longiore, quod a cicerone litteris proditum sciunt omnes qui litteras sciunt. Ex quo colligitur et recitatorem seruasse spatia syllabarum, et illiteratam multitudinem, praesertim urbanam, aurium sensu diiudicasse. Nunc quis offenditur vel apud graecos vel apud latinos nisi si quid arguat accentus, quod in multis non potest; imo frequenter accentus ducit in errorem, dum facit videri longam quae brevis est, et contra. Qui vero docti nunc discernunt an dicas plane impostori, an plane aperte, an plane affirmans, quum in prima dictione sit pyrrhichius, in secunda trocheus, in tertia spondeus? Rursus an dicas malo pro vitioso, an malo

pro potius habeo, an malo pro arbore sive pomo, quum in prima voce sit iambus, in secunda trocheus, in tertia spondeus?

LEO. Non satis assequor, quae fuerit illa ratio saltandi ad vocem alienam. URSUS. Audita referam; iudicii periculum penes alios esto. LEO. Θαρρει; non hic agitur apud praetorem. URSUS. Scis quosdam dictos mimos, inter quos celeberrimi fuere publius et laberius. LEO. Scio. URSUS. Hi simul et recitatoris et histrionis officio fungebantur, pronuntiantes versus sibi cognomines, hoc est, mimi mimos, et ad propriam vocem gesticulantes. Erat aliud histrionum genus, qui muta gesticulatione repraesentabant poetarum longas fabulas, sic ut spectator intelligeret argumentum saltationis. Quo de genere diligenter tradidit lucianus. Rursus erat recitatorum genus omnium honoratissimum, qui sua recitabant populo sine gesticulatione corporis, nisi quantum oratori conceditur vocem, oculos, vultum et corporis motum sententiis accomodare. Sic virgilius, sic oratius, sic plinius sua recitabant populo, sic et philemon suam ipsius fabulam populo recitasse legitur, quum nemo saltaret. LEO. Quatenus isthuc oratori conceditur? URSUS. Si vino lapsantem ac balbutientem narres, indecorum fuerit eam rem corporis gestu referre, aut si mulieris, pueri, senis, germani, galli, britanni verba referas, ridiculum fuerit ipsa pronuntiatione mulierem, puerum, senem, germanum, gallum aut britannum exprimere?

LEO. Iucundum quidem esset. URSUS. At non protinus bono viro decorum est, quod delectat. Plato et fabius concedunt, ut modice vox loquentis ad ea quae narrantur accommodetur; veluti si recites ex historia lugentem, minitantem, blandientem, lascivientem, satis est aliquam rei similitudinem apparere in oratione. At fit interdum, ut aliquid loco additum ex vocis aut gestus alieni faceta imitatione gratiam habeat. Postremum genus est, quum unus recitat fabulam, et ad huius vocem histriones personati gestus attemperant. Huius generis erat roscius, quem accepimus cum m. Tullio decertasse, utrum ille saepius verbis aliis eandem efferret sententiam, an ipse saepius variatis gestibus repraesentaret. LEO. Unde colligis hoc fuisse genus histrionum? URSUS. Primum ex ipsis terentianis fabulis, in quarum calce recitator dicit: valete et plaudite. Calliopius recensui. Si singulae personae suas voces promunt, quis est locus calliopio?

LEO. Dicis nonnihil Leo. URSUS. Accipe gravius argumentum. Ex hecyrae prologo liquet eum qui praefatur solere fabulas emere, easque recitaturum ediscere. Alioqui si singuli suam portionem sonabant, cur unus haec praefatur? Rursus qui praefatur inΕαυτον τιμωρουμενον queritur non haberi rationem suae senectutis, ad quem deferrentur fabulae turbulentae.Nam nunc, Inquit. [.] Novas qui scribunt, nihil parcunt seni. Si qua laboriosa est, ad me curritur; si lenis est, ad alium defertur gregem. Quod si quis contendit haec ab eo dici, qui suo periculo fabulam emere ac proferre, quique praecipuas fabulae partes agere soleret, non inficior et illud fabularum fuisse genus, quo singuli personati sua verba sonabant apposite gesticulantes. Quod accepi refero. Nunc ad id quod intermissum est redeo. Quum audis legi, qui scis an prior longa sit an brevis? RURSUS. quum audis θεοφιλωι, nonne latinus credat penultimam productam, nimirum accentu latino deceptus? LEO. Prorsus.URSUS. Accentus igitur incertus est index spatii syllabici, praesertim in latinis polysyllabis.

LEO. Est igitur alia ratio dignoscendi? URSUS. Erat olim sine controversia; nunc ea prope in totum obsolevit. LEO. Quod aliquando fuit, potest instaurari. URSUS. Sunt quidam adeo crassi, ut non distinguant accentum a quantitate, quum sit longe diversa ratio. Aliud est enim acutum, aliud diu tinnire; sic aliud intendi, aliud extendi. Quamquam nihil vetat eandem syllabam et acutum habere tonum et productum tempus, velut in vidi et legi praeteritis. At eruditos novi, qui quum pronuntiarent illud ανεχου και απεχου, mediam syllabam, quoniam tonum habet acutum, quantum possent producerent, quum sit natura brevis, vel brevissima potius. Et fere qui graeca legunt, accentus obseruatione confundunt spatium morae, sic enuntiantes μενελαος, quasi

penultima sit brevis, et μενεδημος, quasi duae postremae sint breves, quemadmodum in θεοδωρος, παρακλητος, ειδωλα aliisque innumeris. Nec ita multis contingit sonare graeca, ut accentuum simul et morarum rationem observent, vel in carmine. Loquor autem non iam de vulgo, sed de eruditissimis quoque. Minus est erroris in latinis, sed tamen illic quoque tonus acutus ac inflexus obscurat ceterarum sonum, ut in videbimus congruit accentus cum quantitate, at in legebamus sola penultima videtur esse producta, quum secunda sit aeque longa; in amaverimus sola antepenultima, quum ea sit brevis, secunda producta.

LEO. Omnino sic obtinuit usus, quem dediscere difficillimum est. URSUS. Atqui qui degustarunt musicam, nullo negotio distinguunt inter longam, brevem et inter acutam et gravem. Nihil enim est aliud pronuntiatio quam modulatio quaedam vocum numerosa. Est enim et in oratione soluta pedum ratio, licet non perinde certis astricta legibus ut in carmine; quae si confundatur, non magis erit oratio quam cantio cantio, in qua graves cum acutis, longae cum brevibus temere confunduntur. Unde quidam priscorum grammaticorum non inscite dixerunt, accentum esse animam dictionis. Et tamen hodie talis est etiam eruditorum pronuntiatio, qualis esset illa ridicula cantio. Scis opinor canere cithara. LEO. Utcumque. URSUS. Nonne frequenter imam chordam pulsans producis sonos, et summam tangens brevibus insonas, aut contra?

LEO. Frequenter, quamquam hoc discrimen evidentius est in flatili musica. URSUS. Unde igitur nos sumus usque adeo αμουσοι, ut omnes acutas syllabas sonemus productiore mora, graves omnes corripiamus? Vel ab asinis licebat hoc discrimen discere, qui rudentes corripiunt acutam vocem, imam producunt. LEO. Idem propemodum facit cuculus. URSUS. Quatuor enim rationibus curatum est a priscis, ut omnes syllabae, quantum licet, clarius audiantur, ne qua suffugiat aures: aspiratione, tono, productione et diphthongo. Clarius enim auditur prima in hero quam in ero, et magis auditur li in ligo quam in intelligo, et sonantior est prior in μωμος quam in μονος. Itidem in amaverimus sonantior esse deberet ma secunda quam a prima, ut in ama sit iambus, verimus tribrachus, nisi quod prima trium acuitur, et ob hoc sonantior, quasi musicus per brevem longam et tres breves sonet re re fa re re, amaverimus. In hac dictione sonantiores sunt secunda, quia producta, et proxima tono acuto, licet brevis. Quoniam autem vocales principes sunt sonorum, diphthongum audibiliorem faciunt duae res, gemina vocalis et productio morae. Sonantior enim est prima in audio quam in adeo et udus, in οινος quam in ονος ετιδω. Horum si nihil obseruatur, quid est oratio nisi incompositus vocum strepitus? Iam intensio vocis et productio percipi non potest, nisi ex aliarum comparatione. Potest enim eadem esse brevis et longa, gravis et acuta, si ad alias atque alias comparetur, veluti vox pueri gravis acutior est voce viri acuta, et syllaba brevis sic pronuntiantis ut cartusiani pronuntiant psalmos festis diebus productior est longa volubili lingua pronuntiantis, quemadmodum sacrifici quidam expediunt preces solennes, dum ad alia quae magis sunt cordi festinant.

LEO. Intelligo. URSUS. Quin et idem inter dicendum nunc lentius pronuntiat, nunc celerius, nunc demissius, nunc clarius, utcumque sermonis ratio postularit. Nam et oratores in exordiis, in quibus oportet sedatam esse dictionem, longiore mora pronuntiant syllabas quam in affectibus, ubi iam incaluit oratio. Atque adeo in hac oratione: primum optimam spem de se praebebat sobrius, quietus, placidus erga socios, obseruans et officiosus erga maiores; mox in diversum versus coepit amare, potare, rapere, prodigere turpiter omnia, prior pars lentius sonatur quam posterior. LEO. Fit idem a musicis. URSUS. E proximis igitur petenda est et tonorum et morarum differentia. LEO. Quae ratio est brevis ad longam? URSUS. Dupla, ut aiunt grammatici; verum in dicendo non est necesse tam exacte rationem obseruare, veluti fit in concentu musico, aut veluti si quis saltet ad citharam.

Sat est, si longa sensibili mora distinguatur a brevi. Nam fieri potest ut una longa respondeat duabus brevibus, aut amplius; rursus. ut respondeat uni brevi et dimidio. Iam sunt dictiones duriores, quae plus spatii postulant quam aliae, praesertim monosyllabae. Diutius enim sonat stant tristes quam stant acies, non solum ob consonantes in eandem syllabam coeuntes, verum etiam ob sequentem syllabam, quae excipit, difficiliorem. Item plus morae desiderat prima in structus quam prima in legero, quum utraque sit longa. LEO. Liberasti me magno scrupulo. URSUS. Imo qui exactius super hisce rebus conscripsere, docent in quibus syllabis sufficiat unicum tempus, in quibus unum semis, in quibus duo semis, in quibus tria.

LEO. Audio novam musicam. URSUS. Haud tamen absurdum est quod afferunt. Si vocalis, inquiunt, natura brevis est, et sequitur unica consonans eaque simplex, unicum tempus obtinebit, ut caput, λογος. RURSUS. ubi vocalem natura brevem muta cum liquida sequens, aut alioqui geminata, reddit ancipitem, tempus erit unum semis, ut lachryma, recludo, cygnus, atlas, τεκνον, τεκμεσσα, αναμνισκω; quod a quibusdam obseruatur etiam in diversis dictionibus, ut tribulaque traheaeque, item terrasque tractusque maris. Sed potissimum si tres sint consonantes, aut prior sit s, habeatve inclusam, ut praemia scribe, a produci poterat, nec aliter produci volunt quidam quam elisione s, et littora xerxes, quia sequitur duplex. Iam quae natura vel positu longae sunt, harum duo sunt tempora, ut dos, mors. Rursum si vocali natura longae adhaereat unica consonans in eadem syllaba, in his tribuunt morae tempora duo semis, hoc est duo brevia et semibreve, ut soleo. Porro tria tempora volunt esse, quum vocalem natura longam duae consonantes sequuntur, aut una duplex, ut mons, rex. Huiusmodi multa referebant ex autore prisciano, cuius autoritas si cui parum gravis est, habet simile quiddam quintilianus libro nono tractans de compositione. Testatur enim non omnes breves ac productas esse pares, sed esse breves, breviores ac brevissimas; contra longas, longiores ac longissimas. Exempli gratia producit versiculum maronis ex tityro: Agrestem tenui musam meditaris avena.

Quamquam hic nostri codices habent silvestrem pro agrestem, verum id nihil ad rem. In agrestem duae primae syllabae natura breves sunt, et tamen gre secunda facit priorem longam. Dat igitur, inquit aliud ex suo tempore. Quomodo dat, ni habet plus quam quae brevissima, qualis ipsa esset detractis cansonantibus? Nunc unum tempus accommodat priori, et unum accipit a sequenti; ita duae natura breves positione sunt temporum quatuor. Concursus igitur mutae et liquidae in gre tardiorem redderet syllabae pronuntiationem, etiam si nulla consonans sequeretur. Nunc, quia sequitur st, duplicatur tarditas, vel triplicatur potius, cuius portionem transfert in primam natura brevem, tametsi priscianus non tribueret primae duo tempora sed tempus unum semis, nec secundae tribueret amplius, nisi ob vocalem utrinque cinctam gemina consonante. Verum haec minutiora: sunt; potuisset enim omnibus brevibus geminum tempus assignari, si placuisset senatui populoque grammatico; ita nihil opus fuisset temporis unius sectione. Aliquanto post fabius non inficiatus a scriptoribus traditum, finalem brevem pro longa accipi, aures tamen, inquit, consulens meas intelligo multum referre, utrumne longa sit quae cludat, an pro longa. Neque enim tam plenum est ‹dicere incipientem timere› quam illud ‹ausus est confiteri›. Atqui si nihil refert, brevis an longa sit ultima, idem pes erit. Verum nescio quomodo sedebit hoc, illud subsistet. Quo moti quidam longae ultimae tria tempora dederunt, ut illud tempus quod brevis ex longa accipit huic quoque accederet. Nec solum, inquit, refert quis cludat, sed quis antecedat. Vides quintilianum sensisse discrimen inter longam et longiorem, brevem et breviorem etiam in finali commatis clausula, quanto magis id sensurus in cursu perpetuo vocum aut in media dictione. Quod si veterum litterae nullum indicassent discrimen, tamen ipse naturalis aurium sensus non sineret aliter iudicare. Quis enim non omnino stupidis auribus non intelligat κυ minus habere difficultatis in κυων quam in κυκλωψ, quum utraque sit brevis; rursus. tardiorem esse sonum in κλωψ quam in ων, quum utraque sit natura longa, sed

illi moram addunt quibus cingitur consonantes a fronte duae, a tergo duplex; huic additum ν non difficultatem addit sed iucunditatem. Praeterea quis non sentit ων facilioris esse soni quum dico κυων εραι, quam quum dico κυων τρεχει? Item tardius sonare κλωψ quum dico κυκλωψ στρατηγει quam κυκλωψ ὁραι? In κυων εραι sex sunt tempora, in κυων τρεχει sex semis. In κυκλωψ ὁραι septem tempora, in κυκλωψ στρατηγει novem semis, ut κλωψ syllabae dimidium temporis accedat ob moram, quam affert consonantium collisio.

LEO. Haud proclive sit ista discernere. URSUS. Nihil facilius. Atque adeo miror hoc homini musico videri, qui noris quomodo <vocem>, quam hodie maximam vocant, dividant in longam; rursus. quomodo longas in breves, breves in semibreves, semibreves in minimas, et has insuper secant in plusquam minimas: tum non ignores quomodo proportionibus, quas illi modos hodie vocant, varie producant aut accelerent pronuntiationem, nunc ad rationem duplam, nunc ad triplam. Quamquam hac subtilitate nihil est opus. Res fuerit evidens, si iuxta musicos brevem seces in semibrevem. Ita in caput prima erit brevis; in lachryma brevis cum semibrevi; in da et fle duae breves; in sol duae breves et semibrevis; in stirps et rex tres breves. LEO. Intelligo. URSUS. Verum hanc exquisitam varietatem negant obseruari in carmine pronuntiando, sed in oratione prosa nihil vetat. At ego multo minus arbitror obseruari posse in multorum concentu, praesertim imperitorum. Hinc enim, ni fallor, natum est, quod chorus ecclesiasticus nec in psalmis recitandis nec in canticis solennibus ullum habet brevium aut longarum delectum, ne tonorum quidem admodum magnam rationem, sed omnes pari temporis mora sonant, ne dum alius aliud sonat, inaequalitas vocum pariat indecoram confusionem. Et in cantu, si quando vocibus imparibus utuntur, inaequalitatem eam non ex natura syllabarum sed ex suo arbitratu metiuntur. Quamquam hoc genus cantionis non recipiunt, qui religionis sunt austerioris, sed spondeis pronuntiant omnia. Non dubito tamen, quin ambrosius suos hymnos obseruatis syllabarum modulis canendos instituerit, eamque consuetudinem arbitror valuisse, donec crassior litterarum inscitia et inconditus vocum tumultus compulit ad hanc inaequalem aequalitatem confugere. Quin audivi concionatores ex hoc genere, qui quo pluris habeantur a populo, novum aliquid ac prodigiosum comminiscuntur, eodem tono, pari mora pronuntiantes syllabas omnes, paribus etiam intervallis, quasi singulae syllabae singulas absoluerent dictiones, magna quidem admiratione plebis imperitae, sed aeque magno tum risu tum taedio doctorum hominum. Hoc enim vere est, quod ait cicero, latrare, non loqui. Verum ut ad institutum nostra recurrat oratio, quemadmodum in productione syllabarum plurimum habet momenti facilitas aut difficultas litterarum unde conflantur, neque quicquam vetat quominus in eodem sermone nunc citatior nunc lentior sit pronuntiatio, modo in cursu verborum, quam graeci συνεπειαν appellant, inter vicinas proportio discernat moras temporum; ita in modulandis tonis non est eadem ac perpetua ratio, ut omnes acutas sones iisdem chordis seu graves aut circumflexas. Licet enim pro sensuum et affectuum varietate nunc intensiore nunc depressiore linguae sono uti; ex proxime praecedentibus ac proxime sequentibus distinguere vocis modulationem sat erit. Non enim semper pari spatio vox acuta ultra gravem intenditur, sed utcumque commodum est, aut ut sermonis natura postulabit, remissior aut ardentior. Interdum enim ad semitonium, interdum ad tonum, nonnunquam ad ditonum, alias ad την δια τεσσαρων aut δια πεντε tollitur. Quidam etiam altius et ultra την δια πασων sed iam indecore, nec citra speciem insaniae, quae hoc est evidentior quo id faciunt crebrius, maxime quum sensus nullam vocis mutationem postulet. Tota haec modulandi ratio intra heptachordi modos consistit. RURSUS. in depressione vocis eadem est ratio, nec anxie seruandum est ut omnes, quemadmodum dixi, syllabae eodem tenore, velut eadem sonentur chorda, praeter eam quae acuitur. Quod genus si dicas legeramus, abominanda, borrenda, non referenda, prima legeramus potest sonari in nete (fingamus enim hanc esse, quae gravissimam aedit vocem), secunda in paranete, tertia in paramese, quarta rursus in paranete.

Rursum in abominanda, primae duae sonari possunt in paramese, tertia in mese, quarta in parypate, quinta in mese. Item horrenda prima sonari potest in lichano, secunda in hypate, tertia in parypate. Denique non referenda primam sones licebit in paramese, proximam in paranete, antepenultimam in nete, penultimam in paramese, ultimam in nete. LEO. Hic desidero meam citharam. Sed age dic quo pacto discernitur acutus tonus a circumflexo?

URSUS. Duplici nota, productione temporis et intentione vocis ut lentiore, ita remissiore. Non huc accersam musicorum subtilitates, qui distinguunt tonum ac semitonium, dividunt per apotomas dieses commata schismata et diaschismata. Nobis ad hanc rem sufficit discrimen toni, semitonii, si vis et ditoni. Sit igitur hoc discrimen inter acutum et inflexum quod inter tonum et semitonium, aut si hoc videtur obscurius, quod inter tonum et ditonum. Et hoc discrimen latini prorsus negligunt, quum quoties penultimam natura longam excipit ultima brevis, in priore loco sit circumflexus accentus, non acutus. Vidi primam habet acutam, vidit primam habet circumflexam; illud perinde sonat quasi dicas fa re (nam docendi gratia crassius est loquendum), hoc quasi dicas fa mi, aut si syllabam, cui tonus additur, conferas cum praecedente, acutus perinde sonabit quasi dicas re mi perfecto tono, circumflexus quasi dicas mi fa, quia semitonium est. Quod si cuius aures sunt hebetiores quam ut hanc sentiant differentiam, sit acutus fa ut aut ut fa, circumflexus fa re aut re fa, prout syllabam intendendam cum praecedente aut sequenti conferes. Haec quum discreverint veteres et usu et praeceptis, an non piaculum est nos hoc discrimen in totum negligere? Quis enim nunc discernit pronuntians inter has creta, musa, roma, meta, vena nominandi vocandive casu et creta, musa, roma, meta, vena auferendi casu?

LEO. Certe nemo. URSUS. Rursus inter luctus recto casu et luctus paterno casu? Atqui in prioribus est trocheus et prior syllaba tonum habet circumflexum ob ultimam brevem, in altera prior habet acutum propter sequentem productam. LEO. Audivi veteribus ultimam semper habitam pro ancipiti. URSUS. Verum ultimam carminis, non cuiuslibet dictionis; et quod veniae datur in carmine, fortasse dabitur et in colis aut periodis, tametsi ne illic quidem, nisi ut pro brevi sones longam, non contra. In synepia vero nequaquam idem licuerit. Et quamquam evidentius brevis ac longae discrimen est, vocalem excipiente consonante, ut fructus et fructus, ut post docebimus, tamen apud veteres finalis vocalis nulla sequente consonante manifesto discrimine signabatur. Id esse verum liquet ex diomede grammatico, qui docet o in fine verborum solere produci graecorum exemplo, qui ut λεγω dicunt et τυπτω, ita illi dico et cedo. Post, inquit, usus in tantum obtinuit vocalem hanc haberi pro ancipiti, ut ridiculus esset qui non corriperet. At unde deprehendebat hoc irrisor ille, si tum pronuntiabant ut nos pronuntiamus hodie? Nimirum ex accentu et mora temporis, praesertim in occursus. Qui producebat, dicebat dico tibi. Iam duae dictiones habebant sex tempora, et syllaba prior in utraque tantum habebat acutum. Qui corripiebat, ita sonabat dico tibi, et eaedem dictiones non habebant nisi quinque tempora. Itidem si dicas amo pecuniam, facile dignoscent aures an sones iambos duos et pyrrichium, an tribrachum et dactylum.

LEO. Monitus sentio. URSUS. Nunc aliam accipe fabulam, quae rem eandem doceat. Quintilianus libro duodecimo narrat rusticum quendam testem interrogatum an nosset amphionem negasse. At cuius intererat illum nosse hominem, quum esset minime stultus, suspicatus est, id quod erat, rusticum hominem quidem nosse, sed non agnoscere vocem parum rustice pronuntiatam. Itaque veluti de altero percontans rogavit an nosset ampĭonem, videlicet aspiratione sublata et secunda syllaba breviata. Protinus agnovit ampĭonem, qui amphionem non noverat. Hic accentus quoniam anteit penultimam, non indicat discrimen quantitatis syllabicae. Quum enim penultima sit brevis, in antecedenti tonus sit oportet, sive corripiatur illa sive porrigatur. Unde igitur rusticus ille discernebat a longa brevem? Nec enim refert ad dignoscendi facultatem, quod

apud rusticos vitiose corripiebatur. Sic esse pronuntiandum existimabat. Hoc mihi satis est, quod aurium iudicio secrevit brevem a longa. Unde, inquam? Non accentu, ut modo dicebam, sed mora temporis. Quum enim urbane pronuntiaret amphionem, ionicus erat απο μειζονος, hoc est, spondeus cum pyrrichio; quum ampĭonem more rusticorum, trocheus erat cum pyrrichio. Suetonius indicat neronem caesarem mortuo claudio stultitiam exprobrare solitum unius vocalis productione. Quoties enim incideret, ut diceret illum esse mortuum, ita loquebatur: desiit inter vivos mωrari, porrecta prima syllaba. Quis autem erat hic ioco locus, si quemadmodum nunc loquimur, ita tum quoque nullum longae brevisque discrimen sentiebant auditorum aures? Num haec tibi videntur satis aperta?

LEO. Non habeo quod contradicam. URSUS. Accipe quod his omnibus evidentius est. Tot autores apud graecos scriptores de numeris orationis conscripserunt, inter quos sunt aristoteles ac theophrastus, si rhetores contemnimus; tot apud latinos, praesertim m. Tullius et quintilianus. At oratio numerosa quibus rebus constat? LEO. Pedibus opinor. URSUS. Recte, nam iisdem pedibus constat oratio soluta quibus carmen, nisi quod non aeque certis legibus inter se iunguntur. At pedes unde constant? LEO. Ex brevium ac longarum syllabarum inter se connexione. URSUS. Rursus qua re discrepat a brevi longa? LEO. Porrectiore mora pronuntiandi. URSUS. Si tum confundebatur longarum ac brevium discrimen, quemadmodum hodie facimus, quorsum attinebat celebres et graves viros tot voluminibus praecipere de numerosa dictione? Ac romae quidem, quoniam democratia propter senatus autoritatem temperata erat aristocratia, multa apud populum, nonnulla etiam in senatu agebantur; athenis autem, quod esset democratia pura, omnia agebantur apud populum. Quod si plebes imperita non discernebat longas a brevibus, quorsum opus erat demosthenem olei simul et somni iactura hac sollicitudine discruciari? Sin indocta multitudo bene modulatis delectabatur, rURSUS. male compositis offendebatur, qua fronte nos nobis loqui videmur, qui praeter accentus nullum in syllabis discrimen facirimus, atque hic ipse accentus frequenter in causa est, ut pro brevi sonemus longam? Frustra tam operose praecipitur, qui pedes congruant initiis et clausulis incisorum, membrorum et periodorum, si nostri arbitrii est pro brevibus longas, pro longis sonare breves. Cur in mediis vitabant immodicam syllabarum celeritatem, quae sic offendebat aures, ut puerilium crepitaculorum strepitus, unde aristoteles eiusmodi compositionem chordacem appellat, si ubicunque tonus est, licet sonare productam? Ut mulier faciat dactylum non tribrachum, et temeritas faciat diiambum, non paeonem quartum, qui constat pyrrichio et iambo. Animula misera periit si pronunties ut oportet, offenduntur aures eruditae concursu brevium, quasi tu την χορδακα saltanti canas aut την τρετανολο. At nos hic sonamus diiambum in animula, duos dactylos in misera periit. Cur quibusdam visum est durius, quod marcus tullius in clausula posuerit balneatori et archipiratae, demosthenes πασι και πασαις, qui finis est iambici scazontis, constans ex trochaeo et molosso, si nobis licet balneatori tribracho et spondeo, archipiratae dactylo et spondeo sonare? Rursus cur laudatur haec eiusdem compositio iisdem in armis fui, quod in armis fui spondeus iambo praeponitur aut quod iisdem in armis fui sint duo cretici, si nobis licet, ut fere facimus, sonare dactylum et dichoreum in iisdĕm ĭn et armĭs fūĭ? Siquidem tono decepti priorem in fui producimus. Aut qua ratione probatur illa ciceronis clausula criminis causa, quia spondeum praecedit creticus, si nobis permittimus creticum vertere in dactylum, quod improbatur ab artis scriptoribus? Idem dicere possum de clausula ciceronis verum etiam nota, in qua spondeus succedit ana paesto, si nobis liberum est pro anapaesto sonare dactylum, ut fere nunc vulgo sonant etiam docti. Cur illa ciceronis clausula doctis olim visa est felix patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit, quod ultima dictio dichoreum absolvat, si tum liberum erat pro dichoreo sonare paeonem tertium, hoc est pyrrhichium ac

trocheum? Sed exemplorum plus satis. Vides quantum silvam afferre queam; sed haec declarandae rei abunde, ni fallor, sufficiunt.

LEO. Mihi sane supersunt etiam. Ceterum nunc aures ista non diiudicant. URSUS. Quid causae, nisi quod aures habemus asininas? Quibus non placet lusciniae cantio modulatissima. Et tamen istae aures in musarum donis plus quam asininae in saltationibus ineptis, in ebriis cantionibus sentiunt longae, brevis, acutae, demissae mediaeque vocis discrimen. LEO. Sic est: ubi intenderis animum, ibi valet. Si haec sunt vera quae narras, ut sunt profecto verissima, nullus hoc tempore sonat latine. URSUS. Adde, ne graece quidem, utcumque nobis placemus. LEO. Multi quaerunt in vocibus graecis, quas usurpatione sui iuris fecerunt latini, quae ratio accentuum sit obseruanda. URSUS. Isthuc expedire perfacile est. Si vox deflexa est ad normam latinae declinationis, seruetur accentus latini regula. Id praeterquam quod iustius est, etiam commodius est.

LEO. Quamobrem? URSUS. Quia apud latinos perpetua ratio est, graeci variant, eo quod latini fere spectant penultimam in polysyllabis; in dissyllabis tonus prope semper est in priore, nec aliunde alio migrat, quemadmodum apud graecos. LEO. Exemplo rem feceris dilucidiorem. URSUS. Quidam malunt dicere grammatice, grammatices, grammaticen graeco more quam latino. Atqui latine si dicas, tonus semper erit in ea quae tertia est ab ultima. Alioqui grammatica ultimam habebit acutam; grammatices paternus casus et grammatice dativus circumflexam; rURSUS. o grammatica acutam quamquam in septimo casu cogeris esse latinus. Item qui timotheus dicit latine, semper acuit antepenultimam, et hactenus conuenit cum graecis, quoties ultima corripitur. Ceterum quoties ultima sit longa, tonus migrat iuxta graecos in penultimam, ut timothei, timotheo; in timotheum remigrat in locum suum.

LEO. Expeditius itaque dicemus sophia prima acuta et philosophia antepenultima acuta? URSUS. Sic opinor. Nam quod Christiani quidam tantum tribuerunt accentui graeco, ut in metro quoque syllabam natura longam corripuerint, velut in idola et paraclitus, ecclesia et si qua sunt alia, condonandum arbitror pietati potius quam imitandum. LEO. Explana, quaeso, crassius, quo sono discernatur natura longa vocalis a brevi. URSUS. Id ne putes rem novam, dilucide patet in linguis vulgaribus, quae et sono et scriptura discernunt longam a brevi, longam aut geminata vocali scribentes aut addita vocali vertentes in diphthongum. Dic batavice album, sentis unicum i; dic latum, sentis geminum, quum tamen dictio sit monosyllaba. Audis apud machinas quibus onera tolluntur e navibus, quoties iubent volui rotam, simplex i; quoties vinum postulant, geminum. Rursum dic batavice lagenam, audis unicum e; dic flandrice carnem, audis geminum. Idem discrimen in optimo et bestia, ultimo et forma calcearia. Dic batavice pellem, audis unicum e; dic multum brabantice, audis duo. Item batavice puteum, audis v simplex; dic extra, audis geminum, nisi mavis hic esse peculiarem diphthongum. Item dic anglice panem, audis e breve; dic batavice latum, audis ee geminum. Dic obesum batavice, audis e breve; dic simultatem, audis porrectum. Dic batavice rotam, audis a breve; dic consilium, audis diphthongum ae. Idem fit in foramine et vadite, in balneo et lucro.

LEO. Iam mihi succurrunt istius generis exempla innumera. URSUS. Quo magis mirum est nos haec omnia confundere, seu graece seu latine loquentes. Θηρ vox natura longa excepta prima littera quid aliud sonat hodie quam apud latinos vir? Quae natura brevis est. Item πυρ nos sequuti graecos male pronuntiamus, quum germani vocem eam a graecis sumptam recte sonent, nisi quod tenuem vertunt in aspiratam, batavi in v consonans. Πας nos male sonamus, galli recte, quum humile dicunt aut passum. LEO. Sic est profecto. URSUS. Iam in θηρ quod ipsum ad nos fluxit a graecis, batavica lingua, dum sonat dier, θ mutato in δ declarat quid sonuerit apud

graecos θηρ. Ad haec quid aliud sonat syllaba mus in animante longa quam in dictione mimus brevis?

LEO. Nihil prorsus. URSUS. Atqui discrimen docet batavus sonans animantis vocabulum, in quo audis geminum v; si sones simplex, nullus quid velis intelliget latine nesciens. Tantum est discriminis in mora syllabae, quod nos, perinde ac si nullius sit momenti, plane negligimus. Nihil enim aliud sonat nobis hodie las in puellas quam in pallas; es in res quam in verbo es; lis in facilis quam in lis, unde litis; or in ῞εκτωρ quam in vincor; lus in nullus quam in palus et salus; atque item de ceteris. Nec ullo modo dubitandum, quin veteres distinxerint manifesto vocis discrimine. Ne quis autem existimet hoc usque adeo barbaricum esse, de quo loquimur, praeter alios grammaticos et quintilianus ipse prodidit latinos usque ad accii poetae tempora et ultra vocalem productam per eandem geminatam notare solitos, veluti si scribas vaanus pro vanus, turbaas pro turbas, rees pro res, liis pro lis, doos pro dos, saluus gemina vocali pro salus. Si nullum erat discrimen, unde priscis tanta huius rei cura? Nunc vero quid interest inter priorem syllabam in mala adiectivo et mala substantivo, quod illis erat maala? Inter finalem is huius verbi legis et finalem audis, quod illi scribebant audiis? Inter legi a legor et legi a lego, quod illis erat leegi? Inter vivis verbum et vivis nomen, quod illi viviis? Inter δος graecum verbum et dos dotis, quod illi doos? Inter ultimam manus genitivi et ultimam vulnus?

LEO. Deum immortalem, quantum a recta pronuntiatione degeneravimus! URSUS. In graecis prope gravius etiam aberratum est. Quis enim distinguit inter τυπτομαι indicativum et τυπτωμαι subiunctivum? Aut quis inter ας in αινειας et ας in λαμπας? Inter καλος nomen et καλως adverbium? Inter κυριος et κυριως, si tonum tollas, quum ipsum ω ex duobus o pusillis conflatum admonere nos debuerit et productionis et soni? Quod si nihil aliud sonabat o quam ω, quid sibi vult quod grammatici tantopere praedicant ω veluti grandius quiddam resonans e specu oris? Quid autem facilius quam eandem vocalem duplicatam non ictu vocis sed productione sonare? Id facillime percipiet, qui primum pro una sonarit duas, quemadmodum solent nondum absoluti musici, quo certius canant ad ictum manus, longam diducunt in duas breves: rursus eadem mora perpetuo sono pronuntiant eandem longam, animo tantum imaginantes geminum vocis ictum. Simili ratione periti complures breves aut etiam longas continuo sono pronuntiant, nec errant in moris, animo supputantes intervalla non voce. Sic apud latinos ex tibiicen factum est tibicen. Igitur ut recte sones legi praeteritum a lego, primum fac vocem trisylabam et dic leegi prima acuta, deinde pari mora sed voce continua legi, ut haec vox quattuor temporibus extendatur, quum legi a legor constet tribus. Ut recte sones lege a lex, dic leege, mox inflexa priore lege, ut dictio constet tribus temporibus, quum lege verbum constet duobus. Item dic luctuus trisyllabus, mox luctūs extento v. Dic maala, mox mala, quum arboris fructum indicas.

LEO. Tu quidem crassissime doces. URSUS. Nimirum crassis tradenda. Itidem qui volet assuescere pronuntiandis diphthongis, primum dividat, deinde contrahat in eandem vocem. Primum sonet musaë, deinde musoe; primum foënum, mox foenum; primum aüdio tetrasyllabum, mox audio trisyllabum; primum eüge trisyllabum, mox euge dissyllabum, sic ut utranque vocalem liceat agnoscere, quamuis sono confuso. Idem in diphthongis graecis, ut παις παις, δημοσθενει δημοσθενει, οινος οινος, μοϋσα per v gallicum, μουσα. Similis in graecis productis est exercitatio. Primum dic αινειααις, mox conflato sono in longam αινεας. Item η divide in duo ee ore diductiore, aut in duo a scotica, et dic γραμματικεες, mox perpetua voce grammatiκης, memor prioris soni, ut κης id sonet quod apud gallos sonat sed, apud zelandos caseus. Similiter μυυς per u gallicum, deinde μυς. Item καλοος, mox καλως.

LEO. Video facillime discerni vocalem longam a brevi. URSUS. Si consonans finiat syllabam, ut in audis, legis; at non perinde facile, quoties vocalis claudit syllabam. Quum enim dico is ab eo, sic enuntio quemadmodum batavi glaciem; quum lis unde litis, sic effero quemadmodum gallus sonat lilia. At minus est evidens discrimen in colo verbo et colo nomine, in mala substantivo et mala adiectivo, in putet a puto et putet a puteo verbo. Accentus enim obscurum habet discrimen, nisi mora prolationis accesserit, nec ea facile sentitur nisi in contextu, quam, ut dixi, graeci vocant συνεπειαν; veluti si dicas da bona mala, ex duabus brevibus praecedentibus et una sequente sentitur a productum in mala. Item ex bo acuto sentitur ma circumflexum. Hinc iocus ille plautinus, quum sosia herae minanti magnum malum mutato accentu respondet pregnanti potius esse dandum malum,

Ut quod obrodat sit, animo si male esse occoeperit.

Verum his in rebus emendatior est germanorum lingua quam gallorum, qui finales syllabas omnes fere producunt, nisi si qui vulgatam pronuntiationem dedidicerunt. Ita sonant caput quasi geminum haberet v, et audit dicit similiter, maxime vero quum dictio desinit in s. Itaque recte pronuntiant salus, virtus et fructus gignendi casu, quae nos confundimus, at non recte eodem sono pronuntiant dominus et seruus; mus et iesus recte sonant, at non recte minus et laesus. Recte sonant audis, venis, nescis, at non recte audit, venit, nescit, aut non recte scribis, legis, dicis. Bene sonant os, mos, flos; at non bene σοφος, καλος, κυριος. Est igitur hic quod discamus a gallis, est quod illi vicissim discant a germanis. In mediis item ac primis syllabis amant porrigere vocales, velut quum dicunt arma, licet a sit positu longa, tamen perinde sonant quasi sit geminum a, aarma sono continuo. Id quo possint commodius, elidunt e duabus sequentibus mutis alteram, sonantes mama pro mamma et alium pro allium, aduco pro adduco, atero pro attero, valo pro vallo, anuus pro annuus. LEO. Suggeris animo quiddam, de quo frequenter addubitavi. Grammatici distinguunt vocalem natura longam et positu longam. At apud latinos quum omnes sint ancipites, eoque dicantur natura longae quae positu longae non sunt, estne ratio qua per sonum possim dignoscere? URSUS. Et hoc te docebit vulgata gallorum pronuntiatio, qui omnes fere sonant ut natura longas, duas consonantes aut unam geminam voce separantes a vocali praecedenti. Nos enim vidisti sonamus, ut penultima syllaba desinat in s, ultima incipiat a t; gallus penultimam finit in i, et ultimam incipit a st. Rex, lex, fex, et pax et natura et positu longas galli recte sonant; at fax tantum positu longam non item. LEO. Sed praeter discrimen soni, unde liquet positune an natura sit longa vocalis?

URSUS. Ex cognatis dictionibus hoc elucebit, in quibus abest altera consonantium, velut in amasti a natura longum esse declarat, quod et in amare sit longum et in amati, quum absunt consonantes. Idem apparet in regis, legis, fecis et pacis. Contra in face, in noceo unde noxa, in arabe et trabe declaratur vocalis recti esse positu non natura longa. Rursus in τετυφα et τυφος: manifestum est υ positu non natura longum esse in τυπτω, τυψω et similibus. Eadem est ratio in κυκνος priore ancipite. Proinde qui duas consonantes separat a praecedenti vocali, si producte pronuntiat, declarat natura longam esse; sin alteram partitur priori vocali, alteram posteriori, significat positu longam. Qui in κυκνος sonat priorem brevem, consonantem utranque iungit posteriori vocali. Sic oratius donatura cygni si libeat sonum, et forma captivae dominum tecmessae; cmes separandum est a te. Quamquam est nonnullis sua quaedam pronuntiandi ratio, quae iubet consonantes posterioribus vocalibus annectere seu diducere, velut in atlas et aruspex. Quoniam prius compositum est a τλαω et α, particula vehementiae, rectius τλ separatur a prima vocali, quemadmodum in ασταχυς; posterius compositum ex ara et specio sive specto, sp rectius annectitur vocali sequenti. Contra est in abstemio; quoniam dictum est

abstinentia temeti, s melius annectitur primae syllabae. Quamquam haec magis pertinent ad orthographiam quam ad pronuntiationem.

LEO. De vocalibus et accentibus videor mihi satis instructus. Superest ut de ceteris item consonantibus nobis edisseras. URSUS. Referam quod memoria suggerit. Tres sunt mutarum ordines: primus est p tenuis, b mediae, ph aspiratae, quam graeci propriam habent φ; secundus c tenuis, g mediae, et ch sive χ aspiratae; tertius t tenuis, g mediae, et th sive θ aspiratae. Atque hae potissimum mutae dicuntur, quod ne sibilum quidem aut stridorem aut strepitum ullum aedere possint, nisi vocalis addita sonum expediat. P sonatur dum compressis labiis spiritus ex arteria prorumpens diducit os addita vocali, quae si praecedat mutam, vocalis velut obmutescit. Exempla sint pa, ap; unde fabius hoc tribuit felicitati linguae graecanicae, quod nullam habeant vocem desinentem in ullam mutam nec in m, quae et ipsa velut obruit vocem ore compresso. Consimili ratione promitur b, nisi quod leniore compressu labiorum vox exit, sed paulo largiore spiritu; largissimo p sive φ. Euvidens discrimen senties, si continenter pronunties pe, be, phe. C vero reducta introrsum lingua et hinc atque hinc ad molares illisa haerentem intra os sonum propellit in palatum superius. Nec aliter sonatur g, nisi quod lenius exit et paulo largiore spiritu, quum chi plurimo flatu proferatur; discrimen senties, si sonueris co, go, cho. T sonabis, si summa lingua pulsaris supernos et infernos dentes, eos quos graeci, ni fallor, τομεις appellant, modice diductos. D crassius erumpit, th crassissime. Eadem est sonandi ratio in duplicibus, ut ψαλλω, ξενος, γαζα, aut in compositis, velut in πτυω, πνεω, φραζω. Item in κταομαι, κτημα, κνισσα, γνωναι, χνους, τλαω, βδεω. RURSUS. in τμημα, τμωλος, δμωες, θλαω, θνητος et aliis huius formae. Nunc expendamus quantum in his a germano sono degeneraverimus. Graeci pro π sonant b latinum, si m littera praecedat, ut εμπορος emboros, συμπαιζομαι symboezomae, συμποσιον symbosion. Id durius fit, quum idem faciunt in diversis dictionibus, mutato etiam sono ν in μ, ut εμπρωτωι embroto, εμπυρι embyri. Et hoc mutuamur a vulgi deliciis. Nec enim huiusce rei ulla mentio fit apud veteres, usque adeo in ceteris minutiis tradendis pene dixeram superstitiosos. RURSUS. pro β sonant v nostrum consonans, βατραχος vatrachos, αμβροσιος amurosios, quum probabile sit β apud priscos graecos idem sonuisse, quod apud latinos sonabat b.

LEO. Quibus in hanc sententiam duceris argumentis? URSUS. Primum est, quod ex tot grammatices scriptoribus nemo varietatis huius facit mentionem. Hoc si leve est, dicam aliud. M. Tullius in epistola quadam ad paetum, ut demonstret eandem vocem apud alios obscoenam esse, quae apud alios sit verecunda, nec in verbo turpitudinem esse sed in sensu loquentis, producit bini et βινει, quae latinis sit pudica, graecis obscoena. Atqui si βινει sonabat tum graecis, quod vulgo sonat hodie, non erat vox eadem apud utranque gentem, nihilo magis quam apud latinos bini et vini. LEO. Probabile est quod narras. URSUS. Arguit idem graecanicarum vocum usurpatio. Quod enim graeci dicunt βους, nos dicimus bos, et quod illi βοαν nos boare; quod illi τυρβαν, nos turbare; quod illi βαλανειον, nos balneum. Quid autem infinita persequor? Et si quid detorqueinus, in diversam partem id facimus citius, veluti quum pro βαβαι dicimus papae. Hic peccant et eruditi; vulgus autem, et qui vulgatam pronuntiationem non dedidicerunt, interdum pro b pronuntiant v consonans et contra, ut bibit pro vivit et vivit pro bibit. Id peculiare dicitur cuidam hispaniarum regioni. Audivimus et gallos aliquot ad eundem modum sonantes. Sunt et apud germanos, qui pro b sonent p et contra, ut pipere pro bibere, et biber pro piper.

LEO. Frequenter istiusmodi voces audisse memini. URSUS. Imo et in libris manu descriptis huius pronuntiationis vestigia saepe deprehendimus, ut pabtismus pro baptismus, et velle pro belle, et bictus pro pictus, βατος pro πατος. Sed plus etiam est erroris in c, cui respondet apud graecos κ. Aliud enim sonat latinis quum praecedit e, i, y, ae, oe quam quum antecedit a, o, v, ut in ceres,

cinis, cynicus, coelum, caecus; aliud in canis, colo et curo. Nam in illis vulgus nostratium pene nihil discernit inter c et s, ut vix aures diiudicent coenae dicas a coena an sene a senex, et utrum silicem pro lapide an cilicem pro gente, citum a cio an situm pro positum. In sicilia primae syllabae sonum aegre dignoscas a sono proximae. Qua quidem in re minus peccant itali, praesertim romani, qui tametsi non prorsus eodem modo sonant c ante vocales omnes, tamen ita pronuntiant, ut manifesto discrimine dignoscas c litteram ab s, linguam in latus dentium laevum intorquentes quum sonant cicero, caesar et cyrus; in aliis tamen minus est crassitudinis, ut in canis, colo et cura. Difficilior autem est huius litterae distinctio, quoties praecedit s, ut in scio et scytha, resciscit, asciscit; quam tamen evidenter ac feliciter exprimunt romani, nos mire confundimus. Nos hic et alio peccamus modo, spiritum addentes c, quoties antecedit s et sequitur a vel v, schando sonantes pro scando et schutum pro scutum. Quin et graeci κ suum crassius sonant, quasi vergens ad γ ac sibili nonnihil meditans, quoties praecedit vocales aut diphthongos ε, ι, η, υ, αι, ει, οι, υι, quam in ceteris. Nec dubium quin haec differentia profecta sit a vulgo, quando nemo veterum id scripto prodidit, quum tamen aliis de rebus minutissimis plurima conscripserint. Ex linguis autem popularibus, quas constat olim lingua graeca permixtas fuisse, coniicere licet, κ ante vocales quaslibet perpetuum suum obtinuisse sonum. Sic germani vulgo sonant caesarem, batavi silicem, sic picardi ici, quod imitatum est a graeco εκει. Nec me fugit hanc galliae partem ob pronuntiationem rideri a ceteris; retinet tamen manifestiora graecae latinaeque linguae vestigia. Rursus si quis audiat anglum petentem osculum, agnoscet graecum κυσαι, in qua voce nos pro υ graeco sonamus v gallicum. Et in nostrate lingua, quoties illud tenue volumus exprimere, pro c scribimus k, non aliter sonantes eam in ky quam in ka, veluti quum diminutive dicimus puellam aut puerum non diminute, aut nosse aut pectere aut mentum, et quum angli dicunt iugulo aut regem aut serua. Nec defuere latini, qui non patiebantur c praeponi a, ut ca, sed κa scribendum censuerunt, quod ab eruditis reiectum est, negantibus hic opus esse littera graecorum commodatitia, quum c suum nativum sonum ad omnes vocales deferat. Probabile est igitur et apud graecos κ et apud latinos c eodem fuisse sono, quacunque vocali sequente. Nam latini k propemodum pro superflua duxerunt, quemadmodum et q, quibus vix utebantur, nisi quum unica littera signarent totam dictionem, ut q. Pro quinto, k. Pro kalendis. Atqui supervacanea non est, si nostrum c crebro proxime accedit ad vocem s. Postremo vel a ranis discere licet quod narro. Nam his haec littera peculiaris est, quum audimus illas quotidie modulantes illud suum βρεκεκεκεξ κοαξ κοαξ, in quo non percipitur illud crassius, et ad γ sibilumque vergens, quod nunc audimus in vulgata graecorum pronuntiatione. LEO. Certum est argumentum. Nam ranae non mutant cantionem suam tot iam saeculis, quum homines nihil sinant esse diuturnum. URSUS. Non absurde dicis, siquidem ranis lingua summa religata est, postrema quae faulces spectat libera, ut aliter sonare non possint. Iam mediam quae est γ vel g latini non semper eodem enuntiant sono.

LEO. Qui sic? URSUS. Quum dicis vaga, vago, exiguus, nonne aliud audis quam quum dicis vage, vagi? LEO. Prorsus. Nam in ga et go et gu audio nescio quid crassius ac spirantius. URSUS. Item aliud audis in lego quam in legis, legit, in longas quam in longis. LEO. Sentio. URSUS. Similiter in graecis aliud audis, quum dicitur θεολογωι θεολογου, θεολογα quam quum θεολογε, θεολογοι. LEO. Ut nos quidem sonamus. URSUS. Huic malo succurrit germanorum pronuntiatio, qui sono per omnia simili dicunt lego, legis, legit. LEO. Video quemadmodum ex corruptis libris, itidem ex linguis quamlibet vitiatis posse quaedam depravata restitui. URSUS. Atqui nos batavi ridemus hic germanos, quasi vitiosum sit, quicquid diversum est. LEO. Ad istam rationem nihil non esset vitiosum inter homines. Verum ut hic recte sonant g, ita perperam sonant quum dicunt caudeo pro gaudeo et cades pro gades. URSUS. Ita sane sonant quidam, qui vulgatam pronuntiationem

dediscere aut non potuerunt aut neglexerunt. Verum ex malis si quid inest boni, decerpere sapientis est. Nos tamen gravius peccamus in aspirata χ sive ch.

LEO. Tantumne peccatorum? Expectandus est annus iubilaeus. URSUS. Fortassis excusabitur ab aliquibus, quod pro mii sonamus mihi, rURSUS. pro mihi michi, quo iure veteres in hebraeis usi sunt, quo sonus sit vegetior ut in ioahim et ioachim. Verum quod pro υποχρυσον υποκρυσον, pro Christe sonamus criste, pro chrisma crisma, quis feret? LEO. Nemo, nisi qui nescit discrimen inter Christum et cristas. URSUS. Sunt ex adverso qui aspiratum pronuntiant etiam cribrum. LEO. Isto nomine germani superiores male audiunt, quum et id si quod est vitii multis modis compensent, et ab italis profectum videatur. URSUS. Scio quid dicas. Arrium sentis, quem epigrammate ridet catullus, qui pro commodis dicebat chommoda, pro insidiis hinsidias, ex cuius immodico flatu tantum erat discriminis, ut poeta timuerit ne, posteaquam ille syriam petens navigasset ionium mare, iam non ionium diceretur sed hionium. Et olim fuerunt apud graecos, qui vitabant aspirationem, iones opinor, et apud latinos priscos. Et ne quid existimemus sub sole novum esse, sunt hodie qui spiritum addunt ubi nihil opus, et spiritum adimunt ubi erat addendus. Quorum hoc posterius flandriae parti gentilitium est, qui mira constantia spiritum addunt tenuibus, et adimunt aspiratis. Is error velut agnatus haeret illis etiam latine graeceve sonantibus. Quemadmodum enim vulgata lingua dicentes herum subtrahunt spiritum et sonant honorem, ita quum dicunt honorem addunt; latine loquentes ululam vocant hululam, et humilem umilem.

LEO. Pulchre pensant vitium vitio. URSUS. Audivi florentiae in professione publica constanter pronuntiantem chorpus, chalidus et champus, quum tamen ea civitas procul absit a mari, etiamsi plus satis ventorum immittit imminens appennini dorsum. Arbitror tamen non fuisse florentinum. Contra ceteri itali vix distinguunt hominem ab omine, quod nos ingenue distinguimus, et utrique alteros ridemus, quum peccemus utrique. Ac ne soli nos in pronuntiando labi videamur, sunt apud italos, qui ex publico sermonis usu pro laudo sonant laldo, pro audio aldio. Rursus qui pro deus degus, pro eum egum sive echum; ad haec, qui more hebraeorum plerasque syllabas extremas acuto sono pronuntiant, bergomates ni fallor. Mentior nisi his auribus audivi romae sacrificos ad hunc modum pronuntiantes, quumque narrarem in conuivio quid audissem, existimans id inscitiae vitium esse, risere quidam, et protinus agnovere cuiates essent qui sic pronuntiassent. LEO. Equidem arbitrabar nos solos barbaros sonare barbare. URSUS. Hodie vulgus nusquam non est barbarum. Quin et chi non prorsus idem sonat in χαιρε, χειρας, βραχυ, χοιρος, χην, χερρονησος quod in χαρα, χορος et ευνουχος. Illic enim audis nescio quid sibili, quod in posterioribus non audis.

LEO. Num id recte? URSUS. Non ulla ratio, sed deliciae morem hunc invexerunt, mea quidem sententia. LEO. Apparet. URSUS. Quod dicam a priscis traditum est, γ si sequatur aspirata χ aut alterum γ aut ξ sonat medium quiddam inter ν et γ, ut εγχειριδιον, ρογχος, αγγελος, λυγξ, σφιγξ, enchiridion, rhonchus, angelus, lynx, sphinx. Adeoque non conuenit his litteris in, eadem dictione, ut si prior syllaba desinat in ν vertatur in γ. Nam ab εν et χειρ compositum est εγχειριδιον. Quod si post γ succedit κ, utriusque litterae sonus mutatur, velut in αναγκη, λυγκευς. Nam in his γ propemodum sonat ν, et κ propemodum γ; propemodum dixi, quod non ad plenum exprimitur ν et γ, sed medium quiddam inter utrunque. Simile quiddam auditur et apud latinos, si litterae g succedat n aut alterum g aut c aut q, velut in magnus, agnus, pignus, cygnus, magnes, agger, aggero, ancora, anquiro. Ac veteres, quorum est victorinus, adeo putabant nobis hic deesse litteram medio sono inter g et n, ut pro aggerem et suggestum scribendum existimarint angerem et sungestum; rURSUS. pro ancora agcora, pro anglia agglia. Verum n littera nostris auribus blandior vicit. Illud certe constat, italos emendate loquentes aliter sonare magnus, agnus,

quam nos sonamus. Nec enim sonant agnus ut a per se sonet, nec ag,nus ut g haereat priori vocali, verum pro g audis quiddam quod neque sit prorsus n, neque prorsus g, sed e duobus medium quiddam. Ex eodem fonte nascitur, quod quidam scribere maluerunt anquiro quam acquiro, quod q vim obtinet eandem cum c et k. Ea varietas declarat illos nec prorsus sonuisse g nec prorsus n, sed medium quiddam. Idem censebant de ecquid, nunquid, nanque, tanquam, quamquam et similibus. Vis enim litterae q sic m vertit in n, ut g sonum admisceat.

LEO. Haec mihi videntur argutiora quam pro nostra regione. URSUS. Simile quiddam tradunt de sono medio inter m et n, si sequatur p, b aut ph, ut in ampullis, lycambes et amphimachus. Ausculta, ut sonos auribus diiudices. Quid audis, quum sono lycanbes? URSUS. Quid quum lycambes? LEO. Prorsus m. URSUS. Quid nunc? Lycabes. LEO. Nec m nec n, sed quiddam utrinque mixtum. URSUS. Bene habet quod haec inter nos aguntur lingua; nam calamo non possint exprimi. LEO. Nisi vocalis esset calamus, quales erant illi plus satis loquaces, qui midae auriculas sic traduxerunt, ut hodie quoque proverbio celebrentur. URSUS. Sic est. Sed ut pergamus: in t, d et th sive θ vide quot modis peccetur. Germani superiores th subinde sonant et scribunt pro t, protheus pro proteus. Contra nos sonamus t pro th, ut in theologus, timotheus, et phaethon, phlegethon aliisque innumerabilibus, sed multo magis quum aspiratae adhaeret consonans alia, ut pro θνητος sonamus τνητος, pro ethna etna, pro θρεψω τρεψω, pro thraces traces. Et in totum aegre assuescimus huic aspiratae sonandae, quam feliciter exprimunt angli in initio, quum sua lingua dicunt furem; in fine, quum dicunt fabrum ferrarium. Nam his vocibus velut inimitabilibus solent hospitem provocare. Qui crasse docent, monstrant θ propemodum sonare quod nobis sonat ts, quam syllabam nostra lingua facillime sonat in tsa, quum duabus syllabis dicimus simul. LEO. Agnosco. URSUS. Quin frequenter d et t differentiam confundimus, veluti quum pro david sonamus davit et ad petrum, ad te, at petrum, at te; quod idem facimus in b, nonnunquam sonantes pro abs te aps te, quum d et b crassius sint sonanda. Porro quod graeci τ sonant ut nos d latinum, quoties praecedit ν, in εντος et εντερα, arbitror eos eodem iure facere quo pro π sonant b latinum in εμπορος. Nam quod pro ti sonamus ci, quoties excipit vocalis, fortassis veterum autoritate probatum est in laurentius et patientia, quum idem apud graecos nequaquam fiat. De duplicibus duobus ξ et ψ iam per occasionem diximus, quas galli aegre pronuntiant, duntaxat in initio dictionis, salmus sonantes pro psalmus et senia pro xenia. Nos hic certe sumus feliciores. Et gallorum quorumdam vulgus hic addere solet e, exenia pro xenia, epsallo pro psallo. Idem faciunt in st, sp, pro sto sonantes esto, pro specto expecto.

LEO. Isthuc non in gallis tantum animadvertere licet. URSUS. Scio et ante dictum esse, cum quibusdam hispanis hoc illis esse commune. Et una tantum galliae pars habet quod dico, ne totam in me concites. Tertia duplicium est ζ, complectens in se σ et δ, si δ crasse pronunties. Unde graeci quidam pro γαζα scribunt γασδα, pro μελιζειν μελισδειν. Alii rURSUS. δια vertunt in ζα; inde nobis etiam ζαβολος pro διαβολος. Hanc litteram, quoniam non reperitur in graecis dictionibus, latini fere vertunt in geminum ss, ut in patrisso πατριζω et in musso μυζω. Eam germani et feliciter et frequenter usurpant lingua vulgata, quemadmodum et sarmatae videntur ea delectari. Nos tamen loquentes interdum usurpamus illius sonum ubi nihil opus, id fere perpetuo quoties s incidit inter duas vocales, pro laesa dicentes laeza, pro vise vize, pro illuso illuzo, pro risi rizi. Quod unde venerit in nostram consuetudinem non satis queo coniectare, quum romani non varient in huius litterae pronuntiatione, nec causam video mutationis, nec ab ullo veterum tale quicquam sit traditum. Nec enim sa debet aliud sonare in musa quam sonat in salus, nec so aliud in viso quam in solus, nec se aliud in vise quam in sedeo, nec si aliud in risi quam in sileo. Nec huiusmodi rei quicquam est apud graecos, quibus σ sonum suum perpetuo obtinet locis omnibus.

LEO. Atqui quosdam audio pro simplici s sonare geminum. URSUS. Atque adeo scribunt, quoties antecedit longa vocalis, ut in causa et laessio. Ad eum modum scribere solitum ferunt m. Tulllum. LEO. Fortassis hinc nata est varietas. URSUS. Fieri potest, quamquam reclamat romanorum consuetudo; at nos idem facimus, etiam si correpta vocalis praecedat, ut in nisi et miser. Quibus autem hic usus a pueris inolitus est, similiter peccant et in graecis, sonantes μεζον pro μεσον, et μουζα pro μουσα. LEO. Video rem operosiorem esse quam putaram, emendate pronuntiare. Verum nondum explicuisti quo pacto sonandum sit ζ. URSUS. Recte mones, nam exciderat. Σ lingua pone dentes superiores appressa profert lenem sibilum, qualem aedit serpens minitans et erectus, ubi quis imprudens propius ad nidum accesserit, unde littera s figuram habet eius animantis sibilum aedentis et inflexo corpore deterrentis. Unde et exsibilandi verbum deductum. Huic sibilo accedit sonus δ, sed crassior aut lenior potius, quemadmodum in ceteris duplicibus sibilum antecedit habitus oris quo sonatur p aut c. Demiror autem cur haec littera tantopere displicuerit dionysio rhetori, qui tradit eum ferarum esse sonum et vix homine dignum, quum graeci in plerisque dictionibus ρ vertant in σ, sicut attigimus supra. Rursum quoties incidit ττ geminum, malunt in geminum σσ vertere, pro γλωττα γλωσσα, pro θετταλος θεσσαλος, pro τυ συ sonantes. Nam si ideo displicet, quod hunc sonum a serpentibus didicerunt homines, displicere debet et k, quae ranarum est et coccycis, et b, quae est ovium, et m, quae est boum, et o, quae est asinorum, et ρ, quae est canum rixantium, et a, quae est puerorum vagientium.

LEO. Atqui ne desit omnino patronus dionysio, prisci latini videntur illam elidere soliti. Quod genus illud ex epigrammate quod refert plinius in historia naturae: Reginae iunonis supremi coniugis templum. Item illud ex ennii versibus quos adducit a. Gellius: Doctus, fidelis, suavis homo, facundus, suoque contentus atque beatus, scitur, secunda loquens in tempore. URSUS. Quid mihi narras ennios, quasi non idem hodie faciant in oratione soluta galli, quod ennius fecit in carmine, prorsus elidentes s, quum incidit inter vocalem et consonantem; in fine vero sic obscurantes porrecta in immensum vocali, ut vix sentias, velut in est et dominus, in quorum priore eliso s sonant geminum aut triplex potius eee, in posteriore v trium vocalium habet spatium. LEO. At mihi videntur viri iusti pariter ac prudentes hispani, qui quod galli peccant in s abunde pensant, nihil sine hac littera pronuntiantes, ac saepius eam in eandem dictionem infulcientes. URSUS. Vera narras.

LEO. Si ludere vacaret, dicerem gallos, quoniam non assueverunt sibilis ob serpentium illic raritatem, metu ac religione vitare litteram, ne provocatum cognato sibilo noxium animal frequentius eo demigret. Contra hispanos, ut viros fortes et serpentium sibilis assuetos, adeo contemnere illos, ut etiam obsibilent, quo absterreant, quomodo solent quidam oppedere tonitruis. Quod si nunc in re etiam seria fas esset iocis indulgere, poteram et illud adversus dionysium proferre, quod matres ac nutrices hac littera quam ille vipeream vocat somnos accersunt infantibus. Sed mittamus et iocos et recentiorum delicias ac fastidia; quot homines, tot sententiae. Magis me movet, quod priscis illis tantopere displicuerit, qui parce litteram hanc admiscuerunt, in tantum ut quidam totas odas conscripserint ασιγμως, hoc est, nusquam admixto σ. Quin et pindarus fertur hanc litteram infamasse versu: πριν μεν ηριπε σχοινοτενει φωνηεντα διθυραμβων και το σαν κιβδαλον ανθρωποι. Iam et illud admiror, quum ζ respondeat gemino sigma, in hoc enim vertunt latini, cur tantopere probetur eruditis, ut quintilianus homo minime surdus vix aliam putet spirare suavius, ut in zephyris et zopyris. URSUS. Dicam quod venit in buccam. LEO. Ut lubet. URSUS. Ipsa se mollit, ut quaedam, si modice sumas, laedunt; si copiose, prosunt, ut de lactucis et testudinibus est proditum. Quemadmodum n in manna iucundius sonat quam in maneo, et m in mamma mollius est quam in lama. Tum vis litterae δ admixta temperat asperitatem sibili.

LEO. Nihil absurdi loqueris. URSUS. Superest f, de qua superius per occasionem nonnihil attigimus, sed pleniorem explanationem, data opera, in hunc distulimus locum. Et hanc quidam iudicarunt supervacaneam, scribentes philius, phacio, phacies; mox ph seruata graecis dictionibus, phama, phaeton, phoebus, philippus, pamphilus, latinis dicata, f, felix, facio, fibra. Quamquam ne hic quidem satis constantes sumus. Nam famam, fugam et furem per f scribimus, quum graecis sint φημη, φυγη, φωρ. Quod si prorsus idem sonat f quod ph sive φ constat litteram esse supervacaneam. Rursus si nihil interest in sono, qui conuenit ut φ numeretur inter mutas, f locus datus sit inter semivocales? Ad haec quid opus erat aeolibus digamma, quum haberent φ, aut nobis quum suppeteret f? Fatentur enim omnes claudium caesarem iure addidisse digamma aeolicum, quod nostro f inverso notabatur –|, utcumque vicit consuetudo. Ad haec, quum autores quidam tradant apud nos v consonans eam habere vim, quam apud aeoles habet digamma, sequitur has litteras sono variasse, quandoquidem constat v consonans sonare diversum quiddam ab f.

LEO. Sic apparet. URSUS. Iam priscianus, non omnino malus autor, scripsit nonnihil esse discriminis inter ph et f. Quod evidentius facit quintilianus libro primo, referens iocum ciceronis ex oratione pro fundano, testem graecum opinor irridentis, quod primam eius nominis litteram sonare non posset, phundanus dicens pro fundano. At m. Tullius magis erat irridendus, si graecum φ et latinum f nihil sono discrepant. Idem fabius libro ni fallor 12. Commemorat hanc litteram latinorum inter eas, quae parum felicis sunt soni, quod inter dentes effletur, unde fieri putat, ut sermo latinus ne possit quidem ad iucunditatem graecanicae pronuntiationis aspirare. Atqui si in hac littera paria faciunt latini cum graecis, ridiculum est quod fabius hoc argumento persuadere conatur, nos graecis inferiores esse vocum suavitate. Adde his, quod terentianus, docens huius litterae pronuntiationem, evidenter indicat discrimen inter ph et f; quum enim docet aspirationem in initio vocalibus additam, aut consonantibus quatuor a tergo adiectam, non mutare litterae sonum sed tantum aspirationis gratiam addere, sotadeo metro sic rem explicat: Quia non adicit litterulis novum sonorem, sed graecula quaedam scholicae nitela vocis. De f longe aliter loquitur; referam enim illius carmen: Imum superis dentibus apprimens labellum spiramine leni, velut hirta graia vites. Hanc ore sonabis, modo quae locata prima est. An non hic duplici nota discernit φ ab f? Primum quod in f labium inferius apprimitur superioribus dentibus, deinde quod spiritu leniore profertur, veluti studio vitandi graecam aspirationem, quae est in φ cuius sono labiis utrisque diductis spiritus vehementior erumpit. Et haud scio an probabile sit, percontatorem illum qui ex amphione sustulit aspirationem, de quo supra meminimus, ex amphione <fecisse> amfionem, quemadmodum alter ille graecus ex fundano fecit φundanum. Quae si vera sunt, triplici varietate distincta sunt ph, f et v consonans.

LEO. Qua ratione possunt auribus discerni? URSUS. In ph magis stringuntur labia, priusquam erumpat spiritus; is erumpit vehementior labiis ac dentibus latius diductis. In f lenius, dentibus pene coeuntibus, et inferiore, ut dictum est, labro superioribus dentibus affixo, ut inter haec littera velut effletur. In v consonante multo etiam mollius effertur aspiratio quam vel in φ vel in f, idque diductis et labiis et dentibus in exitu vocis. Nunc auribus obserua sonos, et oculis os meum intuere. Dico pha, fa, va. Rursum phama, fucio, vado. LEO. Papae manifestum video discrimen. URSUS. Superest scrupulus, quid aeolibus sonuerit digamma, tum autem an hodie recte sonemus v consonans. Primum ubi iaceo sonamus conflatis primis vocalibus, praeter ia nihil audimus in sono novi. At quum idem facimus in vadit, velo, vino, volo, vulnus, aliud quiddam sentiunt aures. Sona ia, duabus syllabis. LEO. Ia. URSUS. Contrahe. LEO. Ia. URSUS. Fac idem in va. LEO. Va. URSUS. Contrahe simili modo. LEO. Sentio sonum primae syllabae in nostratibus verbis, quum dicimus vigilare, molle, vinum, et habitare. URSUS. Una igitur nobis deest, si recta est horum temporum pronuntiatio.

LEO. Dic clarius. URSUS. Inter ph et f nonnihil interesse in confesso est. LEO. Est. URSUS. Inter f vero et v consonans multum interesse res ipsa loquitur. LEO. Ut nos quidem sonamus. URSUS. Atqui quum batavus sonat album aut latum, aliud audis vi quam quum latine dicis vide; rURSUS. aliud, quum batavus dicit percontari, aliud quum ulcisci aut stringere. LEO. Recte. Verum id scribunt per geminum uv. URSUS. Nimirum differentiae causa. Nam et illis est v consonans eo sono quo latine loquentes efferimus, veluti quum dicunt pinguem aut simultatem. Contra quum dicunt scito aut legem. Alioqui quae vocalis duplicatur initio dictionis, nisi mutet naturam? Nunc accipe et illud argumentum. LEO. Hic sum. URSUS. Quum grammatici diligenter indicent affinitatem litterarum inter ipsas, veluti quum pro i ponitur v, ut in optumus; pro aspiratione f, ut in fordeo pro hordeo; pro s t, ut in mertare et pultare; pro v o, ut in dicont pro dicunt, ac similibus innumeris, nusquam mentionem faciunt affinitatis inter f et v consonans. Tanta est soni vicinitas, ut si paulo lenius sones f, fiat v; si paulo pressioribus labris v, fiat f.

LEO. Non leve, per musas, argumentum. URSUS. Ad haec apud aulum gellium libro xiiii cap. 5 grammaticus ubi praescripsisset legem, per quam nomina desinentia in us, si proxime antecederet i, vocandi casum inflecterent in i, non in e, ut egregius egregi, quemadmodum virgilius virgili, dium, rivus et clivus et huius generis alia hoc lemmate excepit a regula, quoniam non simpliciter desinerent in us, quemadmodum virgilius, sed in eam quae per duplex v scribitur, ad cuius litterae sonum declarandum repertum esset digamma aeolicum. Quod si id tum sonabat vus in rivus et clivus quod hodie nobis, nihilo magis erat opus exceptione in rivus quam in rufus, quum esset manifestus consonantis sonus ante v posterius. LEO. Persuades alium fuisse sonum. Quid igitur censes? URSUS. Censor esse non ausim, at divino veteribus propemodum sonuisse f, quod graecis sonat ϕ et quod hodie f sonat phrysonibus; sonant enim asperius quam nos, qui et v consonans propemodum sonant uti nos f, veluti quum dicunt muscam, volare, metuere, quae nos per v consonans sonamus lenius. Porro v consonans sonuisse quod apud aeoles et claudium caesarem digamma. Id denique propemodum sonuisse, quod apud nos hodie sonat uv geminum. Nam quod in vulgata pronuntiatione v consonans sonamus aliquanto lenius quam f, apparet ex iisdem deliciis ortum, quae pro εμπορος sonant emboros, et pro βινει vini.

LEO. Quibus indiciis isthuc colligis? URSUS. Ex iis quae iam commemoravi, tum ex linguae nostratis vestigiis, quam constat graeco romanoque sermone permixtam esse. Innumera sunt locorum vocabula a vico dicta, ut quum dicimus comitis vicum, pastorum vicum, fontium vicum, in quibus ultima scribitur per v duplex; unde colligere licet quid olim sonuerit latinis v consonans in vicus, vanus et rivus. LEO. Verisimillimum est quod narras. URSUS. Item quum vulgata lingua nominas vinum, deprehendis quid in vino sonuerit prima syllaba. Idem arbitror esse, quum dicimus violentiam, quamquam corruptis, ut solet, litteris aliquot. Rursus quum pro vacare dicimus vigilare, et quum sonamus ventum et ventosum. Similiter quum apud nos velut evanescit v, illi scribunt per geminum w, ut quum dicunt grave, iurare, vexare, fatuum, duos. Nam apud nos pluribus litteris additur quam apud latinos. Contra quum apud latinos habetur f, phrysones et angli quidam vertunt in f, nos in v consonans, ut hodie sonant latini, velut in fluere, fluctu, pisce et similibus innumeris. Nam in pisce et hinc derivatis p tenue mutavimus in ph, pro qua scribebant f; nos rursus. f vertimus in v consonans, ut nunc quidem profertur.

LEO. Certa narras, mira tamen, et haud scio an omnibus credenda. URSUS. Hinc est quod germani spirantiores latine loquentes confundunt interdum has litteras, v consonans et f, quum efferunt conuidit pro confidit et fideo pro video. Nec mirum videri debet, si quod tradidimus non est perpetuo verum, sed fallit in quibusdam dictionibus, quum non ignores quanta sit sermonis vulgo crediti volubilitas et inconstantia. LEO. Cetera facile corrigerentur, nimirum ut aliquo discrimine sonemus f in filius et ph in philippus. Ceterum illud durum, si quis pro vanus sonet

wanus aut pro rivus riwus, atque item in ceteris, quae per v consonans efferuntur. URSUS. Nec est necesse, ut prorsus exprimamus vulgatam germanorum pronuntiationem; satis est si paulo longius recedamus a sono f, et aliquanto propius accedamus ad sonum v vocalis. Nam inter f et v consonans fuisse dissonantiam evidentiorem quam nunc est et illud arguit, quod nusquam altera in alterius vicem succedit, quod tamen in ceteris fit passim, inter quas vel tenuis intercedit cognatio, velut in βουλομαι et volo; rursum in eo quo veteres, teste fabio, pro hoedo dicebant foedus, pro hordeo fordeum. Verum non occurrit ubi vel f mutarint in v consonans, vel v consonans in f.

LEO. Nondum animum omnibus scrupulis liberasti. Veteres qui meminerunt de digamma aeolico, veluti quintilianus, priscianus, aulus gellius et, ni fallor, victorinus, exempla proferunt, in quibus v antecedit seipsam, ut in vulgus et seruus, rivus et divus. Quod si littera aeolica non alibi locum habet, quid sonabit v in vanus, venus, vino et volo? URSUS. Et in his eundem sonum indicat epigramma, quod ioannes tortellius, vir suo saeculo magnus, romae sibi visum fuisse testatur, in quo bis fixit scriptum erat pro vixit. LEO. Nil moror: fortasse germanus quispiam aut phryso posuit, quasi nos romae non deprehenderimus in huiusmodi monumentis insignes soloecismos. URSUS. Atqui non sic elaberis, o bone. Terentiani versus audi: Ut vade, veni, vota refer, teneto vultum: crevisse sonum perspicis et coisse crassum: unde aeoliis littera fingitur digammos, quae de numero sit magis una consonantum, vocalis in istum mage quam versa sit usum. Audis hic in exemplis va, ve, vu? Quo minus autem posuerit vi, metrum obstitit, quamquam dicere poterat videto vultum, atque in his v mavult esse novam litteram aeolicam quam ex vocali mutatam.

LEO. Nondum exemisti scrupulum. Prae a. Gellio et quintiliano contemnere possem terentianum, et quod ait de digammo potest ad ultimum exemplum pertinere, videlicet vultum. Nam epigramma nihil me movet. Auleo Gellii sententiam retuli, quintiliani verba subtexam: nostri, inquit, praeceptores ceruom seruomque v et o litteris scripserunt, quia subiecta sibi vocalis in unum sonum coalescere et confundi nequiret; nunc uv gemina scribuntur ea ratione quam reddidi. Neutro sane modo vox quam sentimus efficitur, nec inutiliter claudius aeolicam illam –| ad hos usus litteram adiecerat. Ex his quintiliani dictis perspicuum est, fuisse quendam sonum quem nec ф redderet graecum nec f latinum nec v consonans. RURSUS. constat v consonans aliud sonuisse in vado, venio, video et volo quam in rivus aut seruus, et hunc sonum latinis litteris notari non potuisse; eoque peregrinam litteram a vicinis aeolibus mutuo sumptam, quam διγαμμον appellant, quae ne videretur eadem cum f latina, inversa est –|. Ea loco utriusque v ponebatur in ser–|s, nec alias videtur habuisse locum. Nos autem nihil discernimus v consonantem, sive praecedat v sive alias vocales, etiamsi hoc discrimen quintilianus significat fuisse perquam tenue, sentimus inquiens; et tamen erat aliquod, cuius gratia romanus imperator putarit litteram aliunde accersendam. URSUS. Sic urges, quasi meditatus ad hoc certamen accesseris. Cogemur itaque quartum addere sonum, phu, fu, vo, vu, ut ph in phuga spiritum obtineat graecanicum; f in fundo flatum latinum; v in volo crassius quiddam quam f; v in seruus longius absit a sono f quam v in seruos, ac propemodum sonet quod apud barbaros et olim sonabat v geminatum. Qua de re satis opinor ante dissertum.

LEO. An satis, non liquet. Nam victorinus tradit aeolicum digamma eandem esse litteram quam hebraei dicunt vau, eamque respondere nostrae v consonanti. Sed libet quod in scholasticis disputationibus solenne est dicere, acquiesco, quo reliqua peragas.URSUS. De gigitur dictum est inter illius cognatas. De h propemodum convenit inter grammaticos e litterarum catalogo iure submovendam esse, nihiloque iustius videri ut inter litteras numeretur, quam si apud graecos spiritus tonive nota in litterarum ordinem accerseretur, quum interim, inuitis grammaticorum centuriis prope dixerim, regnet in mediis litteris, praeposita vocalibus lenius sonans. Rarius enim

postponitur in aliquot barbaris et interiectionibus, veluti in ah, vah, oh et proh, non sine rixa tamen grammaticorum cavillantium id per apocopen fieri, quum integrae voces fuerint aha, vaha, ohe et prohe; aliis dicentibus nihilo magis praecipi posse, quomodo scribendae sint interiectiones, quam praescribi potest alienis affectibus, quorum illae sunt notae. Consonantibus vero postposita vehementius sonat. Postponitur autem c, t, p. Semper autem r apud graecos, si consonans haec sit vocis initium; rursus in medio geminatis ρρ additur posteriori, ut in choris, thymum, phyllis, et rhetor, et catarrhus. Nec raro mediis vocalibus interseritur, quo sonus sit vegetior. Siquidem aulus gellius citat peruetustos codices, quos existimabant fuisse maronis αυτογραφους, in quibus ait se vidisse versum hunc ex secundo aeneidos libro

Exultat telis et luce coruscus aëna

Ita fuisse scriptum, ut superne inter a et e h littera fuerit annotata, ahena. Similiter in illo versu

Aut foliis undam tepidi despumat aheni.

Quod idem in nihil et mihi factitatum iam prius admonuimus. Adeo vero non est supervacanea, ut aeolum exemplo latini quoque huius vice subiiciant f, dicentes, ut modo dictum est, pro hordeo fordeum et pro hoedus foedus. Latini in graecis usurpandis non raro vertunt in s, quum pro υς dicunt sus, pro υπερβιος superbus, pro ἕρπω serpo, pro ἑπτα septem, pro εξ sex.

LEO. Mirum istos adeo contempsisse spiritum, quum videamus et arbores diffringi et tecta subuerti et mare intumescere et terraemotus cieri spiritURSUS. Verum illud adde, quomodo promendus hic flatus? URSUS. Quidni superne?

LEO. Non hinc ambigo, quamquam et ructus superne erumpit, sed quibus et quomodo temperatis organis? URSUS. Id in arteria, musculis et faucibus situm est tam morigeris, ut animo nonnunquam aliud agenti tamen obsequantur. Puer virilem vocem aedere non potest, sicut nec mulier, nimirum ob angustiam transitus. At vir constrictis musculis, quum libet, vocem aedit puerilem, et alioqui contractis aut dilatatis faucibus et arteria pro suo arbitratu magis exilem aut grandiorem emittit. Nec igitur summis labris aedendus est flatus, qualem solent qui pultem plus aequo feruentem refrigerant, nec ab umbilico ducendus, ut solent germani quidam, tantum efflantes venti quantum molae farinariae circumagendae sit satis, sed moderate proferendus e faucibus, neque fatigandus pulmo, velut in spiritosis ac labore anhelis. Sunt enim in quos illud e satyra possis dicere: Tunc immensa cavi spirant mendacia folles.

Et sunt rursus qui moleste ferant sibi inhalari spiritum alienum, qui nonnunquam obolet allium, caepas aut salsamenta aut polypum, ut absit scabiei contagiosae aut pestilentiae alteriusue morbi periculum, quum nullus sit facilior quam per halitum transitus. LEO. Unde mihi videtur modestiae causa natum, quod quidam ore presso loquuntur, quae res apud gallos mulierculis versa est in iocum oris pusilli. URSUS. Ab eadem modestia natum arbitror, quod olim oculis semiclusis inuicem intuebantur. Id indicant picturae nostrates ante annos fere centum aeditae, tali forma nobis exhibentes, si quos intelligi volunt ab improbitate vehementer alienos. LEO. Emoriar, nisi isthuc in picturis mediocris antiquitatis saepenumero miratus sum. URSUS. Verum ut hoc ineptum sit, tamen est in oris et oculorum diductu quaedam decora mediocritas. Me puero sese sic stringebant mulierculae, ut insectas diceres. Ea res quum esset inepta, videbatur cum primis elegans simulque, quod erat consequens, verecundum habebatur quam minimum cibi capere. Ad id enim confert medii corporis strictura. At e diverso parum decorum est mulierem discinctam videri: Virtus est medium vitiorum utrinque redactum.

Idem observandum in diducendo rictu, in dilatandis faucibus, in promendo spiritus.URSUS. Peccant qui nihil aspirant, peccant qui aspirant omnia, peccant qui lenius quam sat est, peccant qui plus satis, sed gravissime peccant qui praepostere id faciunt. Nec quivis flatus est aspiratio litteraria. Concitatus, anhelus aut qui procul semotis loquitur, ut solent nautae rusticique, maiore spiritu loquuntur, quam qui cum proximis confabulatur. Verum hoc nihil ad grammaticum. Alioqui nullius litterae sonus absque spiritu promitur. De spiritu satis videmur nugati. Addamus his, si videtur, reliquas semivocales l, m, n, et r, inter quas ρ dionysius γενναιοτατην appellat, quum sit asperioris soni. Nam linguae fastigio in palatum superius vibrato tremulis ictibus fragorem reddit, qualem audimus in lapide magno impetu perpulso funda aut iaculo balista excusso aut baculo virgave celeri motu per aërem acto. Unde in dictionibus quibus celeritatem, impetum aut asperitatem significare cupimus, hanc litteram admiscemus, veluti graecis in ρειν, ριπη, κρουω, χειμαρρους, τρεχω, τραχυς, τρομος, βρεμω; latinis in rapio, ruo, roto, fulgur, tonitru, torrens, ructus, horror, fremo, frendo, strido.

LEO. Itane voces ad rerum quas significant similitudinem effictae sunt? Arbitrabar fortuito natas, aut certe pro arbitratu instituentium repertas. URSUS. Imo referunt ipsis elementis ipsoque sono quod significant, verum nihil est necesse rem totam, ut est, voce repraesentari; satis est aliquam similitudinem apparere. Quae si non appareat, tamen aliquid causae subest, cur huic rei vocabulum hoc sit impositum. Bellum apud nos ominis gratia blanda voce sonatur, quemadmodum apud graecos furiae dicuntur eumenides. Ita qui lenitatem aut lentitudinem declarant, amant l, ut graecis λειος, λιχειν latinis lentus, labi, lenis, lubricus; quae vero magnitudinem, m, qua nulla spatio maior littera, gaudent, ut graecis μεγας, μακρος, apud latinos magnus, mons, moles. LEO. Cur igitur leonem dicimus potius quam reonem? URSUS. Vel ominis causa, vel quia in longum porrectum est animal nullius proceritatis. LEO. Si vera narras, oportebat cuiuslibet rei in quavis lingua idem esse nomen.URSUS. Nihil est necesse. Quum enim sufficiat qualiscunque rei repraesentatio, potest eadem aliis atque aliis modis effingi, veluti quum graece dicis χαινω, latine hio, batavice chapen, in singulis sentis expressam oris diductionem.

LEO. At cur μακρον et μικρον, quum diversa significent, eandem habent consonantem? URSUS. Affinitas inter contraria poscebat hac, sed per a, quod ample sonat, et i, quod exiliter, notatur discrimen. Ad haec quoniam eiusdem rei multae sunt qualitates, satis est si ab una quapiam harum sumatur vocabulum; nec absurdum sit, si res eadem lingua pluribus vocabulis signetur. Verum satius est ut hanc disputationem in aliud tempus reiiciamus, vel quia vix habet exitum argutatio, vel quia ad id quod instituimus nihil habet momenti. Alias dabitur otium, si libebit.

LEO. Tuo arbitratu; sed absolue quod orsus es. URSUS. De l dicam. Itaque si linguam valide tendas in eam palati partem quae dentibus supernis est proxima, moxque diducas os, erumpit blandus ille tinnitus, sonantior tamen in medio ac fine quam in initio dictionis, ut sol, mel, volo, lego, nisi quum finit syllabam, ut soluo, saluus. M vero compressis inter se labiis mugitum quendam intra oris specum attractis naribus aedit, sonantissima in medio duplicata, ut mamma; in fine prorsus obmutescens, unde μυζειν dicuntur graecis et latine mussare qui tacite loquuntur, nec audent vocem claram aedere. Hinc et mutum dixerunt latini. Superest n, quae ad palati conuexum inhaerente lingua gemino naris et oris spiritu vocem explicat, maxime tinniens in medio geminata et in fine dictionis aut syllabae, ut in manna, mandragora et nomen. Unde et tinniendi verbum latinis, elementi vocem exprimens, fortassis et ganniendi. Docet autem fabius olim diu fuisse rarum semivocales duplicare, ut in alliis, lallare, tullius, manna, sanna et curro; et probabile est veteres sic fuisse locutos ut scribebant. Nam eam rationem quintilianus indicat

optimam, ut ita scribantur dictiones, quemadmodum sonantur. Contra vocales, ut dixi, productas geminabant.

LEO. Isto pacto gallos video posse defendi, qui palium dicunt pro pallio, mama pro mamma, sana pro sanna, anum pro anno, panum pro panno, torens pro torrens. Quamquam hoc non in liquidis tantum faciunt. Ex concursu quarumlibet consonantium aliquam elidunt, aut certe obscurant, dum capa dicunt pro cappa, lipus pro lippus, batus pro battus. URSUS. Ridiculum sit nunc in nostram pronuntiationem asciscere, quae ciceronis etiam aetate erant obsoleta. Nec minus tamen peccant, licet diverso vitio, qui pro simplicibus sonant geminatas, comma pro coma, commedo pro comedo, comminus pro cominus, collo pro colo, bonnus pro bonus, curro pro curo, rippa pro ripa, pro pene penne, pro anus annus, camellus pro camelo, mustella pro mustela, suadella pro suadela. Si vetustas patrocinatur errori, antiquum est et haec ita sonari. Etenim ni fuisset hic error, victorinus non rixaretur cum suis discipulis, quod in his dictionibus consonantem perperam geminarent. Quamquam idem autor indicat consonantem duplicandam sicilica notula signari solere, quae cuiusmodi fuerit, nec mihi satis liquet nec refert, quum is scribendi mos iam olim exoleverit. Nihil opinor superest praeter y, qua latini non utuntur, nisi in graecis dictionibus. Sonum illius fuisse medium inter i et v gallico more pronuntiatum iam indicavimus. Unde non defuerunt, quorum est victorinus, qui y litteram nobis necessariam esse iudicarunt, in gyla, mysera, proxymus, optymus, sylla, pro quibus nos gula, misera, proximus, optimus et sulla sonamus, quamquam sylla est usitatius. LEO. Utinam libeat et illud addere, quod solent litterarum doctores. URSUS. Quidnam?

LEO. Ut exemplo proposito praeceptiones velut in speculo nobis ostendas, exigasque num satis vel intellexerim vel meminerim, quae tam multa disservisti. URSUS. Nihil gravabor, verum id lingua fieri non potest, nec est unde petamus calamum, atramentum et chartas. LEO. Imitabimur veteres pastores, qui teneris arborum corticibus inscribebant suos amores, spina opinor utentes pro stylo. URSUS. Non committemus ut cuiquam in nos damni dati sit actio. Est mihi vagina recens ac versuum aliquot capax, et styliis adest, quamquam non in hunc usum paratus. LEO. Utinam sic abuterentur omnes suis armis. URSUS. En scribo: Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi prima fugit, subeunt morboi tristisque senectus et labor, et dirai rapit inclementia mortis. Nunc audi pronuntiantem, oculis in vaginam defixis, auribus ad vocem attentis. LEO. Adsum, sona. URSUS. Vides et audis in optima primam longam et acutam. LEO. Naturane an positu? URSUS. Id hoc loco nihil refert, quandoquidem tonus est in antepenultima. LEO. Recte.URSUS. In secunda syllaba ti, audistine sonum medium inter i et v gallicum, quemadmodum in heri?

LEO. Plane. URSUS. Tertiam vides brevem, addita veluti semicirculi nota sursum porrectis cornibus, ne putetur auferendi cavus. LEO. Video, sed cur media non habet notam? URSUS. Quoniam accentus arguit illam esse brevem, latinis duntaxat. LEO. Cur in quaeque prior habet circumflexum? URSUS. Quoniam natura longa est, nimirum diphthongus, et syllaba sequitur natura brevis. LEO. Quin hic addis notam productionis? URSUS. Quoniam tonus ipse demonstrat esse porrectam, qui nisi in longis non habet locum, idque vel in fine vel in proxima finali. Eadem de causa que nullam habet notam, quoniam inflexus accentus in eadem dictione non antecedit nisi natura brevem. LEO. Sed praestat ut tu me perconteris. URSUS. Agam, si lubet, grammaticum; tu discipuli personam sustine.

LEO. Hoc sane malebam. URSUS. Dies cur priorem acuit? LEO. Quia sequitur natura longa. URSUS. Adde, et praecedit brevis. Quoties enim ultima natura longa est, non refert qualis syllaba praecedat; secus esset si prior esset longa non positione sed natura. Nunc sona mihi posteriorem syllabam es. LEO. Dies. URSUS. Probe, quasi sit geminum ee, et sono gallico. Atqui vulgus non

discernit aes in eo unde est aeris, in dies et fames ab es a sum. Cur in miseris prima acuitur? LEO. Quia penultima natura brevis est, eoque notam non habet. URSUS. Rursum sona mihi miseris. LEO. Miseris. URSUS. Sentisne te hic bis peccasse? LEO. Qui? URSUS. Primum se non oportebat aliud sonare inter duas vocales quam sonat in sedere. LEO. Exciderat. URSUS. Deinde ris sonandum erat veluti duplicato ii, quemadmodum sonas batavice glaciem. Nunc denuo sona. LEO. Miseris. URSUS. Pulchre. Sequitur mortalibus. In mor quam vides notam? LEO. Brevis, et eius notulae dimidium. URSUS. Quid sibi vult?

LEO. Quia syllaba mor positu longa est, non natura. URSUS. Unde id doces? LEO. In promptu est, quum dicimus emori. URSUS. Quid in ta? LEO. Virgulam iacentem, quae doceat natura longam. URSUS. Cur praeterea nihil? LEO. Quoniam syllaba non desinit in consonantem, eoque non habet nisi duo tempora. URSUS. Li cur nullam habet notam? LEO. Quoniam accentus praecedens indicat esse brevem. URSUS. Quid si dicas mortalis? LEO. Circumflectam ta natura longam, sequente lis natura brevi. URSUS. Quomodo sonas bus? LEO. Non v Wesphalico sed gallico, nisi quod non itidem porrigo labra, neque profero sonum. URSUS. Docilem agis discipulum. Aevi cur priorem non circumflectit, sed acuit? LEO. Quoniam sequitur ultima natura longa. URSUS. Quid si positu tantum esset longa? LEO. Circumflecteretur. URSUS. Da exemplum. LEO. Ut si dicas aeeum. URSUS. Hic natura brevis est posterior, ut in sorex, sorex. Prima cur inflectit tonum? LEO. Quoniam natura longa sequentem habet natura brevem. URSUS. Quid si dicas prima luce? LEO. Acuam primam, et ma addam virgulam, prima. URSUS. Quamquam et hoc supervacuum aeque atque in brevi; sed fugit cur acuit priorem?

LEO. Quoniam brevis natura brevem praecedit. URSUS. Quid si dicas fugit heri? LEO. Inflectam f rursus. URSUS. Cur? LEO. Quoniam natura longa proximam habet natura brevem. URSUS. Cur prior in morbi caret nota brevis? LEO. Quia producitur. URSUS. Quin igitur addita est nota porrectae, sed brevis et semis? LEO. Quia positu longa est, non natura. URSUS. Cur prior acutum habet potius quam inflexum? LEO. Quia et ipsa positu longa est, et sequitur natura longa. URSUS. Unde scis esse positu longam? LEO. Quia deduci videtur a moriendi verbo. URSUS. Quid sibi vult diphthongus in posteriore?LEO. Ut discernatur a genitivo singulari. URSUS. Tristisque cur priorem habet circumflexam? LEO. Quoniam natura longa est. URSUS. Verum, sed sequitur longa. LEO. Positu, non natura. URSUS. Unde tonus alter?

LEO. Ex que coniunctione, quae proximame gravi facit acutam, quod idem faciunt ne et ve. URSUS. Senectūs vides longe aliud sonare ultimam quam in mortalibus. LEO. Quid ni videam? Hic gallos imitor excepto tono. URSUS. Et cur nullum habet accentum? LEO. Opinor quod ut coniunctiuncula adhaeret illi quod connectit, quod idem accidit in nonnullis praepositionibus, quae sic annectuntur suis casibus, quasi sit unica dictio, ut inarmis, inbello, exaedibus. Item in dissyllabis, ut superomnia, praeteromnes, antediem. Nam in vetustis codicibus etiam scriptura coniungit haec. URSUS. Commodus es discipulus, qui vicissim et doces. Quid si labor inflexisses?LEO. Iam ex nomine fecissem verbum.URSUS. Dirai cur acuit priorem? LEO. Quia longa natura praecedit longam. URSUS. Qui fit igitur, ut graeci circumflectant μουσαι?

LEO. Quia αι et οι in fine dictionis pro brevibus habentur, duntaxat quod ad accentus rationem attinet. Ea lex non est apud latinos. URSUS. Cur igitur non scribunt μουσαις inflexe? LEO. Obstat addita consonans. URSUS. Cur in dirai pro ae scriptum est ai? LEO. Ut distingueres genitivum a nominativo plurali. URSUS. Quum mortis longam habeat ante brevem, cur non inflectitur prior? LEO. Quia positu longa est, non natura. URSUS. Unde id coniectas? LEO. Quoniam a graeco μορος, et inde mori, ut ante dictum est. URSUS. Nunc rursus si libet ausculta me sonantem hos versus: Optima quaeque dies miseris mortalibus aevi prima fugit, subeunt morbi tristisque senectus et labor, et dirae rapit inclementia mortis.

LEO. Auscultavi non oscitanter. URSUS. Primum animadvertisne quasdam productas sonare tono acuto, ut aevi; quasdam inflexo, velut in prima et tristis? LEO. Sensi discrimen. URSUS. Deinde breves aliquot acuto tono, ut dies, miseris, fugit, labor, rapit. LEO. Qua in re peccant latini quum graeca pronuntiant. URSUS. Nec illud te fugit, me aliquanto productius sonuisse natura quam positu longas. LEO. Sensi, verum admonuisti subtile discrimen hoc non seruari in metris, quae suis currunt legibus. URSUS. Et in quaeque sensisti elidi v, licet non penitus. LEO. Sensi et hoc. URSUS. Iam in aevi duo sensisti, et diphthongi vestigium et sonum aeolicae litterae. LEO. Sensi tenue quiddam. URSUS.. In prima fugit arbitror animadvertisse te discrimen inter inflexum tonum et acutum. LEO. Non hic tantum. URSUS. Quin in subeunt non te latuit opinor aliud sonare v quam in mortalibus et senectus. LEO. Videbar audire ου diphthongum. URSUS. Itidem audis in sunt, legunt, audiunt. Euidentius erit discrimen, si tollas liquidam, et sunt vertas in sutor et eunt in uter.

LEO. Papae quantum interest. URSUS. Verum hoc, ut ante dictum est, fortassis excusabit vetustas, quae in huiusmodi ont pro unt solet scribere, legont, cupiont. Rursus in optima deprehendisti o semoveri a pt. Sic efferunt itali, nec liquet quam ob causam, quum sint duae mutae. Et incertum an ab opto deducta vox sit, nec satis constat naturane producatur prima an positURSUS. LEO. Quid igitur? URSUS. In eis in quibus nec ipsa vocalis nec diphthongus nec cognatio dictionum dissoluit ambiguitatem, pro natura longis habemus, quemadmodum in tristis. LEO. Pergratum feceris, urse, si graecum distichum tantum ad eundem modum excusseris. URSUS. Est disticho locus. En tibi carmen hesiodi: Αιδως δ ουκ αγαθη κεχρημενον ανδρα κομιζει. Αιδως ητ ανδρας μεγα σινεται ηδ ονιησι. Nunc oculis obserua scripturam, vocem auribus.

LEO. Isthic sum. URSUS. Αιδως δ ουκ αγαθη κεχρημενον ανδρα κομιζει. Αιδως ητ ανδρας μεγα σινεται ηδ ονιησι. LEO. Novum pronuntiandi genus. URSUS. An non alium audis sonum in αι quam in κε aut in με? LEO. Quidni audiam, ni surdus sim? URSUS. Audis propemodum eam vocem, quam aedunt suevi sonantes caesarem sua lingua. LEO. Maxime. Nec a prorsus nec i prorsus, sed tamen utranque agnosco litteram. URSUS. Deinde in δως audis ος aliquanto sonare crassius quam d vulgo sonant latini. LEO. Plane. URSUS. Ad haec in δως non idem sonat ος quod in ὁδος. LEO. Audio longam ex duabus oo minutis conflatam. URSUS. Quid in ουκ? Audisne gallicum v? LEO. Minime. URSUS. Italicum? LEO. Non. URSUS. Wesphalicum? LEO. Propemodum, nisi quod o magis resonat, ut quum nos dicimus frigidum. URSUS. Quid in θη?

LEO. Θ feliciter aspiratum, et pro η propemodum a zelandicum. URSUS. Cur θη gravatur potius quam acuitur? LEO. Quoniam sensus nullam ibi concedit interspirationem. Alioqui transisset gravis in acutum. URSUS. Quid in κε? LEO. Idem fere sonat κ quod in κομιζει, nisi quod lingua nonnihil lentescere videtur ad γ. URSUS. Tantulum sane dare fas est consuetudini. Nec te fugit hic κε praeter naturam suam porrigi, quod a muta liquidaque excipitur.LEO. Teneo. URSUS. Nec ideo produci με, quod habeat tonum acutum. LEO. Utranque corripis μενον, priore clarius sonante, posteriore summissius. URSUS. Cur in ανδρα prior acuitur potius quam inflectitur ἆνδρα? LEO. Quoniam positu longa est, non natura. URSUS. Atqui homero est anceps. LEO. Sat est alicubi corripi, ut hanc legem effugiat. Nam in ανηρ a breve est. URSUS. Iam in κομιζει, nonne aliud sonat vocalis penultima, aliud diphthongus ultima? LEO. In ζει audio sonum ex ε et ι conflatum. URSUS. Atqui nostro vulgo nihil distinguitur inter θι, χρη, μι et ζει. LEO. Sic est. URSUS. In altero carmine, in ητ rURSUS. audis a scoticum, et in ονιησι praeter η et iota, quod suo utcumque sono dignoscitur, quum nos confundere soleamus, σι nihil aliud sonat quam in σινεται, aliis sonaturis ονιηζι. LEO. Memini. URSUS. Nec ideo corripio penultimum η, quod praecedat acuta brevis, quemadmodum nec in μεγα priorem porrigo, quod tono intendatur, non extendatur.

LEO. Nihil evidentius, si quis assuescat. Iamne satis dissertum est, quod attinet ad rectam pronuntiationem? URSUS. De rhetorica pronuntiatione non institueramus dicere; de grammatice non ita multum arbitror superesse, si iunxerimus distinguendi rationes. Nam et in his peccat vulgatus usus. Nec iam loquor tantum de incisis, quae commata vocant graeci, deque membris quae cola nominant, et de periodis quae conclusiones aut circumacta dicas licebit, deque notis horum si scribas, silentii modis si pronunties; verumetiam de morulis respirationum, quae tradi arte non possunt, quandoquidem nec in illis tradendis admodum consentiunt grammatici, nec perpetuum est quod tradunt. Nec enim semper aequale silentium dirimit comma a commate nec colon a colo, nec quamuis periodum sequitur aeque prolixa respiratio. Quoties enim articuli constant singulis verbis ασυνδετως, neque nihil et minimum morae debet interponi, ut veni vidi vici. Sin duabus ac pluribus vocibus, plusculum interponitur morae, ut rem familiarem prodegit, famam prostituit, genus dehonestavit, amicos alienavit, patriam prodidit. Hic commatum cursus. quidam et congeries est. Rursus quum prius comma proponitur velut a percontante, et posterius accinitur velut a respondente, paulo longius silentium intercedet, ut quae tandem spes est illum fore frugi? Num pudor corriget? Iampridem depuduit. Amicorum consilia? Ne parentibus quidem unquam auscultavit. Aetas grandior? Ea semper addidit nequitiam. Interdum ipsa incisa habent levem incisionem, velut in illo musonii dicto: si quid turpe feceris cum voluptate, voluptas abit, turpitudo manet. Si quid boneste feceris cum labore, labor abit, honestas manet. Hic quamquam in utroque membro post voluptate et labore est diastole, tamen post feceris et post abit et manet nonnihil est respirationis, quo magis sentiatur εναντιωσις. Rursus idem fit in secundo membro. Subtilius est autem quod indicat fabius in arma virumque cano: primam dictionem arma per hypodiastolen separandam a sequentibus, quum uterque casus referatur ad idem verbum cano. Ceterum quoniam virum refertur ad sequentia, nimirum haec: troiae qui primus ab oris, brevissima interspiratiuncula monendus est auditor, sic ut minimum accedat silentio, minimum decedat brevi syllabae.

Unde et υποσυστολη dicitur, quod brevi quoque nonnihil detrahitur. Quoties enim ex longa fit brevis, ut urbemque fidenam, systolen vocant grammatici; hoc hyposystolen appellat fabius, quae dimidium temporis detrahit syllabae, et addit silentio. RURSUS. post hanc clausulam: atque altae moenia romae quatuor aut quinque temporum spatio vocem suspendere licebit, ut velut novo exordio subiicias musa, mihi causas memora. Interdum et vox nonnihil immutatur, ubi particulam a sensu divulsam interseris, ut: Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos, quod nec bene vertat voce nonnihil immutata sonatur. Obscurius est in illo: qui, malum, alii? Malum enim, quoniam interiectionis vicem obtinet, levi submissione vocis distinguendum est, necnon morula, sed brevissima.

Ceterum in adelphis mitio quum dixisset storax, clariore voce sonuit, nimirum accersens seruum, interposito iusto silentio, reliqua mutata voce veluti secum loquitur. Verum haec persequi non est huius instituti, et extant autores unde haec qui volet possit petere. Quod hic agimus illud est, pueros arcendos a more quorumdam, qui totum sermonem perpetua linguae volubilitate et, ut graeci dicunt, απνευστι pronuntiant; quod in gallis potissimum mihi videor animadvertisse, nonnullis etiam hoc ceu virtutem affectantibus. Rursus alii singulas pene voces longa interspiratione aut etiam tussi gemituve dirimunt, nec ullum tam leviter incisum occurrit, ubi non diutius intersilescant. Sunt autem voces quae se nullo silentio interposito patiuntur coniungi, ut cumprimis et homo praedives, oratio benelonga, vir malesanus, quasi compositae sint. Rursus aliae non patiuntur, ut uxor iussit suo nomine tibi salutem dicerem. Uxor a iussit tenui discrimine separandum est, atque etiam iussit a pronomine suo ob collisionem consonantium; suo nomine probe sibi cohaerent. At id magis faciendum in duplicibus duplicatis, aut concursu duplicatarum, ut sincera pax xenia non moratur, et pons struendus: inter pax et xenia, inter pons et struendus

distinctio fere duo requirit tempora; et declarant studium in nos suum: inter declarant et studium vix sufficit interposuisse tempus unum. LEO. Deum immortalem! Quam operosa res est emendate loqui! URSUS. Ex his coniicias licebit cetera. Nam, ut diximus, innumerae sunt causae, quae vel continuationem suadent vel incisionem dictionum et partium.

LEO. Haud prorsus alienum sit ab hoc argumento de distinctionum notis nonnihil attingere. URSUS. Optarim in his typographos consentire. Nunc variae feruntur, nec pares tamen varietati distinguendae vocis. Theodorus gaza eodem puncto distinguit triplicem pronuntiationem, perfectam puncto in medio spatii posito, imperfectam in imo, mediam in summo. Verum hic ut facilis est scribarum lapsus, ita et pronuntiantium falli possunt oculi. Malim notulas variam habere figuram, ut minima interspiratiuncula, qualis est post vocandi casum interdum, signetur puncto inflexo ad imum dictionis; paulo maior distinctio duobus punctis, quorum alterum ad latus additum modice flectatur deorsum; principale vero comma quod secat orationem notetur duobus punctis, quorum superius inferiori immineat. Ceterum ubi iam non pendet constructio, sed additur aliquid sententiae, punctum addatur imae dictioni. Totam periodum absolutam signent duo puncta, quorum inferius fluat deorsum, quae graecis nota est interrogandi. Si quid extra ordinem interiicitur, quod velut ab alio interloquente dictum submissiore voce sonari solet, lunulis duabus dimidiatis signant quidam. Interrogationem nota graecorum inversa signant latini. Hic existit scrupulus, quae sit vera interrogatio. Quoties negamus per interrogationem, quidam non putant addendam notam; multo minus, quum percontandi specie dubitamus aut miramur. Haec differentia videtur et alteram notam desiderare, quae sic fingi posset, unico puncto sursum inflexo. Iam si illud quoque conueniat, ut omnes ad singulas notas vocem accommodent, non parum erit commoditatis vel iis qui dictant aliis scribenda, vel iis qui collatione codices emendant, vel iis denique qui publice recitant aliquid.

LEO. Et breviter et dilucide rem expedisti, nec amplius abs te requiram, si exemplum subieceris. URSUS. Ausculta ergo: si mihi carissime nepos, daretur optio, malim brevem vitam cum honestate: quam longam cum infamia. Propterea quod nulli mortalium vita longa possit contingere, memoria vero (quae vera est hominis vita) in multa saecula porrigatur. Quid vero humana vita fugacius; contra quot saeculorum milibus quorumdam fama durat? LEO. Nihil praetermissum. URSUS. Illud tamen admonendus es, ut commata, ita et hypodiastolas et hypostigmas posse plures in eadem periodo incidere. Nam quemadmodum ea pars quae praecedit comma principale, aut etiam colon, potest habere plures minutas distitictiunculas, ita et ea quae sequitur. Omitto nunc illas notulas, quae monent syllabas ac dictiones dividendas, quae male coniungerentur.

LEO. Recte. Sed probasne quorumdam, meo iudicio, morosam diligentiam, qui graecorum exemplo latinis dictionibus asscribunt spiritus ac tonos, ac praeter illorum exemplum etiam porrectionis aut correptionis notas addunt; h quoque e litterarum ordine submota, huius vice notulam superscribunt aspirandae litterae? URSUS. Superstitiosum scribendi genus audio. LEO. Non defuere tamen apud italos, qui genus hoc invehere moliebantur. Si pateris, addam exemplum tuae vaginae. URSUS. Vel totam occupa. LEO. Distichon sat erit: Omnia sunt ominum tenui pendentia filo, et subito casu quae valuere ruunt. Quid tibi videtur? URSUS. Hic illud vetus occurrit μηδεν αγαν. Primum h, iam tot saeculis receptam, quid attinet tollere? Deinde signare temporum minutias nimis curiosum mihi videtur; tonos et productiones aut correptiones in his notare, in quibus causa quaepiam hortatur, probo.

LEO. Quot causas afferunt? URSUS. Tres potissimum: distinctionem, ambiguitatem et necessitatem. Distinctio et ambiguitas, quarum illa videtur habere locum in unica dictione, altera in duabus pluribusque, suadet addi notam mutati accentus, ut, quum dicimus pone ratem,

ultimae tonum addimus, ut pone intelligatur esse praepositio, idem valens quod iuxta, non imperativum a pono. Nam pone metum habet priorem circumflexam. Rursus pene rem patriam perdidit, quum adverbium intelligi volo, posteriori tonum addo; quum membrum obscoenum, priorem inflecto: pene rem perdidit. De labor et labor ante dictum est.

LEO. Memini. URSUS. Idem licet in palam dedit: adverbium indicans, addo tonum in fine; si est instrumentum rusticanum aut anuli pars, priorem inflecto. Nec eodem modo sono, quum improbum et efferatis moribus aio ferae similem, et quum eum qui non multum abest a forma alterius, dico fere similem. Ad eundem modum quantitas distinguit dictionem: cedo, unde cecidi, longam habet et acutam; cedo, unde cessi, non habet quo discernatur, nisi forte tono cedo; sed ab hoc cĕdo, quod pro die interdum usurpatur, rursus nota brevitatis discernitur. At cecidi a cado primam habet acutam; a cedo penultimam cecidi.

Item profecto participium est, profecto adverbium affirmantis; et vulgo verbum est, vulgo nomen sive adverbium; certo verbum, certo adverbium; falso nomen, falso adverbium, tametsi quidam hoc malunt circumflectere; una nomen, una adverbium; os unde oris et os unde ossis; et ora ab os et ora verbum; ergo coniunctio et ergo nomen pro gratia: illius ergo venimus. Ita distinguimus rauce et spurce vocandi casum, et rauce, spurce adverbium; lege verbum a lege nomine; venimus et venit praeteritum a venimus et venit praesenti; et divum a divum et deum a deum et numum a numum genitivos ab accusativis. Huius generis exempla sunt infinita. Necessitatis exemplum afferunt, quum dicimus interea loci, in adverbio transferentes tonum ab antepenultima prioris dictionis in ultimam, et proximam dictionem suo tono spoliantes, ut auditor admoneatur interea loci nihil aliud valere quam interea. Nam loci festivitatis causa adiungitur. Huius farinae sunt maleficus, malesanus, sicut malesuada, admodum, propemodum, inuicem, propediem, indies. Idem fit quoties ex praepositione et adverbio conflatur dictio: proinde, deinde. Similiter in coniunctionibus enimvero, etenim, siquidem, quandoquidem. Nec ideo statim corripio ve penultimam in enimvero, si nim praecedentem syllabam acuo. Alii necessitatis exemplum producunt, quum dicimus homo probus doctusque: ut intelligas quae coniunctionem adhaerere proximae dictioni, praeter rationem accentuum, posteriorem syllabam acuo et, si plurium syllabarum sit dictio, geminum addo tonum, ut omniumque. Aliter enim effero omnium quae fecit rationem reddidit, aliter patris omniumque cognatorum favorem amisit.

LEO. At vereor ne quis nos hebetes stupidosque vocet, si non queamus ex ipso sensu diiudicare in falso queritur genus humanum, falso adverbium sit an nomen an participium. Aut in illo nunc scio quid sit amor, amor nomen sit an verbum. URSUS. Sit hoc sane perspicuum mediocriter eruditis; at frequenter sic incidunt ut semidocti labantur, docti nonnihil haesitent. An non rectum fuerit illorum errorem, horum contatiunculam exiguo negotio redimere? Vulgo quantum operae perit in adiectitiis litterarum flexibus et lascivientibus lineis? Quanto facilius est addere virgulam? Quae ut doctis nihil officit, ita pueris et illiteratis est necessaria. Rudis enim aetatis hic negotium agimus potissimum. His quum dictamus, ab his quum exigimus dictata, quum scripturam emendatam exposcimus, tum haec supervacanea videri non possunt.

Nec tamen in his mihi probatur anxia superstitiosaque cura, praesertim ubi res agitur seria, quod non hic tantum praecepit ille scriptorum omnium diligentissimus quintilianus, sed eum qui bene scribere nititur, curiosum non esse sed fuisse oportet, quemadmodum, ut ait seneca, quaedam didicisse oportet, non discere. Tum demum gratiam habet in arte negligentia, si successit immodicae diligentiae, ita ut curam remissam sentias, non omissam. Haec nimirum est illa docta negligentia, quam terentius mavult emulari quam aliorum obscuram diligentiam.

LEO. At sunt qui putant a magnis autoribus rectissime dictum scientiam mihi seruans usum sequor, et sapiendum ut pauci, loquendum ut plures. URSUS. Isthuc tum fortassis erat aliquid, quum sermonis ius adhuc penes populum erat, quumque ritu foliorum cadentium vicissim ac subnascentium nova verba gigneret, deiiceretque quae fuerant in honore vocabula pro suo arbitrio popularis usus. Quamquam nec cicero nec quintilianus locuti sunt ut plures; nec enim vulgo receptus error usus nomen promeretur. Nunc vero nihil rei nobis est cum populo; a doctis petitur omnis loquendi ratio. LEO. A quibus tandem, et quo saeculo natis? URSUS. Hic tibi pro me respondet vetus graecorum proverbium ουτε παντα ουτε παντη ουτε παρα παντων. A cicerone nemo negat optimum loquendi exemplar peti, nec inficiari possumus eo saeculo dicendi genus incorruptissimum fuisse, quo iam et horror ille nimium priscae vetustatis abesset, et nondum degenerasset romanae linguae sinceritas. Non tamen ab uno cicerone petam omnia, nec statim quicquid illi placuit, pro optimo duxerim, ut rissi dicere malim quam risi, quia sic ille fertur scribere solitus, nec reiiciam, si quid vetustiores aut recentiores porrexere melius.

LEO. Nunc quibusdam putet quicquid in libris ciceronis non deprehenditur. Rursus alii, si quam scripturam in cariosa charta, aut in saxo vetustate semeso, aut in nomismate peruetusto reperiunt, eam vocant in exemplum dicendi scribendique. URSUS. Equidem hoc hominum genus ridere soleo, non odisse. Delectant enim nos antiquitatis studio, nonnunquam et prosunt. Non permittam autem illis, ut e suis deliciis loquendi leges nobis praescribant; siquidem orthographiae ratio nec eodem saeculo fuit eadem apud omnes. Et tamen obsoleta loco intermixta suam habent gratiam, veluti quum citamus priscorum dicta aut ad illa alludimus. Tum si quid desiderabitur in supellectile romani sermonis, quod apud ciceronem non reperiatur, haud verebor ex catone, varrone, pliniis, quintiliano, seneca, suetonio, quinto curtio, columella sumere mutuo. Si ab his quoque destituor, superest graecorum sacra ancora.

LEO. Nihilne igitur petendum ab horum temporum consuetudine? URSUS. Quid ni, si quid habeat recti? Vides quam multa sumpserimus ex gallorum, germanorum, britannorum, italorum vulgari pronuntiatione. Et si mihi disputandum esset in scholis publicis, ineptus essem si nihil tribuerem ibi receptae consuetudini; praestat enim balbutire cum balbis quam et rideri nec intelligi. Attamen ita cedendum est consuetudini, ut medicus cedit morbo, paulatim allevians quando semel non potest tollere. Et nunc in scholis feruntur, quae ante annos triginta fuissent explosa; adeo quaedam facilius elabuntur quam expelluntur. Quis olim tulisset in templis pronuntiantem timotheus antepenultima acuta? Aut kyrie eleeson septem syllabis et absque diphthongo? Aut Christe sonantem pro criste? Nunc probantur etiam, non modo feruntur. Ceterum illa debet esse curarum prima, ne puer graece latineve pronuntians ex vulgari sermone vitia trahat, quorum minimum esse ferunt apud romanos, plurimum apud gallos, plus satis apud germanos, nonnihil et apud hispanos. Anglis in ratione pronuntiandi secundum ipsos primam laudem tribuunt itali. Sed quid risisti, Leo?

LEO. Rugire leonum est, non ridere. Dicam tamen quae res in mentem veniens mihi risum excusserit. URSUS. Narra, te quaeso, ut ipse quoque tecum rideam. LEO. Dicam. Non admodum diu est, quod me forte praesente maximilianus caesar ab aliquot oratoribus salutaretur, quod ex more magis quam ex animo nonnunquam fieri solet, quorum unus erat gallus, natione cenomanus; nomen non exprimam, ne videar hominem notare cui bene volo. Is orationem ab italo quopiam, ut arbitror, compositam, nec male latinam, adeo gallice pronuntiavit, ut italis aliquot eruditis qui tum aderant gallice non latine dicere crederetur. Nominare possim ex illis aliquot tibi non ignotos. Quum is perorasset, non absque incommodo, nam in media dictione sibi exciderat, turbatus ut coniicio risu circumstantium, quaerebatur qui ex more responderet,

idque ex tempore. Nam galli oratio praeter expectationem acciderat. Protrusus est ad hoc negotii doctor quidam aulicus. URSUS. Unde id liquebat?

LEO. Pileum gestabat suffultum candidis pellibus. Hoc signi. Is hunc in modum orsus est: caesarea maghestas pene caudet fidere fos, et horationem festram lipenter audifit, aliaque tanto spiritu tamque germanice, ut nemo vulgari lingua dicens possit magis germanice. Hunc maior excepit risus. Sequutus est orator daniae, quamquam is qui dicebat videbatur scotus, mire referens eius gentis pronuntiationem. Huic oppositus est zelandus quidam; deierasses neutrum loqui latine. URSUS. Quid interea caesar? Potuitne tenere risum? LEO. Assueverat huiusmodi fabulis, nec erat ullius linguae rudis. Verum haec eo dico, quo tua dicta confirmem, nihil prius curandum quam ut puer dediscat vitia linguae gentilitiae. Superest ut indices, quibus id rationibus quam ocissime et quam felicissime fieri possit. URSUS. A psittaco licet exemplum sumere. Crebro occinitur meditanti, ac subinde exigitur quod didicit. Si indocilis est, domatur ferula; reddenti quod accepit cibus praemii loco est. Adhibendus qui linguam habeat emendatam; is admonitus, quomodo praeeat, conantem adiuvet, feliciter reddentem collaudet, relabentem in veterem consuetudinem crebro corrigat. Mensis unus totum hoc negotium absoluet. Profuerit si puer sodalibus utatur minime balbis, sed incorrupte explanateque loquentibus.

LEO. Rationem probo, nisi quod interim periculum est ne, quoniam perpauci sunt emendate loquentes, post cogatur quod magno sudore didicit, maiore dediscere, itaque fiet ut nec italis placeat nec suis. URSUS. Quod scholis accidit, idem eveniet omnibus ceteris; optima placebunt, si non omnibus, certe quamplurimis. Et tamen non improbarim, si cui tanta naturae dexteritas obtigit, ut quemadmodum polypus colorem ad loci subiecti speciem, ita rhetor vocem ad auditorum aures pro tempore accommodet. LEO. Quibus rebus fiet, ut contingat emendata pronuntiandi celeritas, praesertim in graecis, quae fere grandiores hodie discimus? URSUS. Quid assecutus sim, nescio; quid quomodo conatus sim, aperiam. Cur enim quicquam arcani caelem talem amicum?

LEO. Muto dixeris. URSUS. Ut tamen aurito. Posteaquam litteras, syllabas ac dictiones graecis satis eram meditatus, ad parandam inoffensam celeritatem his artibus utebar. Adiunxi me quibusdam, quos existimabam castigatissime sonare; finxi me codicum duorum collatione velle castigare librum; persuasi id utrisque fore commodo, quum in hoc, ut utriusque codex ex alterius comparatione fieret emaculatior, quemadmodum manus manum fricat, tum ad eruditionem. Sic autem conuenit, ut alternis vicibus recitaremus et auscultaremus.

Principio lentior erat recitatio; deinde, quemadmodum solet, incalescens paulatim lingua sponte ferebatur ad celeritatem. Si mihi cum doctiore res erat, tantum orabam, ut secus quam oporteret sonantem admoneret; ipse recitantis linguam arrectissimis auribus observabam, oculis in codicem fixis. Si quid esset recitatum difficilioris soni, fingebam me non satis percepisse, rogabamque ut repeteret, quo certius eius syllabae sonitum infigerem animo.

Quum ille iam recitando defessus esset, et ad me recitandi vices redissent, illius linguam pro viribus imitabar; reprehendenti gratias agebam. Si cum pari negotium esset susceptum, aequis legibus paciscebamur, ut uterque alterum revocaret errantem. Ad hoc munus interdum natione graecum mercede conduxi, licet alioqui parum eruditum, propter nativum illum et patrium sonum. Tametsi doctos aliquot nactus sum, quorum pronuntiationem ego sane graecorum quorumdam elocutioni non dubitem anteponere. Huic exercitationi datum est trimestre spatium, nec ullius operae me minus poenituit unquam.

Nec enim simplex erat huius laboris utilitas. Excepta siquidem exercitatione pronuntiandi, primum ipsa lectio, praeterquam quod erat alacrior ac vigilantior quam si solitaria fuisset, habebat et illud commoditatis: licebat sciscitari, si quid parum intelligerem. Nam et imperitior saepenumero tenet, quod doctiorem fugit. Et nescio quo pacto fit, ut acrius meminerimus, quae recitari audimus, quam quae taciti legimus, interdum semisomnes.

LEO. Nihil verius. URSUS. Hac arte evoluimus seu revoluimus potius totum demosthenem, totum plutarchum, totum herodotum, thucydidem, homerum et lucianum. Nec his contentus, ascivi mihi sodalitatem aliquot φιλελληνων. Conditae leges, ne quis super coenam nisi graece loqueretur; παρανομωι multa dicebatur pecuniaria: si quis latine dixisset absque veniae praefatione, assis; si graece quidem, sed inemendate, assis dimidium; si bis ad eundem impegisset lapidem, hoc est, si delaberetur in eum errorem cuius ante fuisset admonitus, drachma.

LEO. Quomodo successit res? URSUS. Initio submoleste, ne dicam dolo, verum pauculis diebus successit facilitas, mox et iucunditas non sine fructu maximo. His artibus hanc quantulamcumque dicendi legendique promptitudinem sum adeptus, ad quam tuendam plurimum confert aliis praelegere bonos autores. LEO. Optarim tibi fortunam exiliorem. URSUS. Etiamne exiliorem, quum pene nulla sit? Quo meo merito mihi precaris tantum mali?LEO. Praeficerem te meo leunculo. URSUS. Nae tu plane, quod dici solet, bovi clitellas, aut si quid est ineptius. Quod si litterator esse possem, habeo domi quos doceam. Verum hanc operam tibi polliceor, mi leo. Tu quod potes dispice, si quem nancisci poteris idoneum huic provinciae; ego vicissim circumspiciam, si quid queam; et collatis in commune nostris consiliis prospiciemus catulis nostris, ut ex hominibus nati videri queant.

LEO. Habeo gratiam, urse, quantum possum maximam, relaturus etiam ubi ubi dabitur et oportunitas et facultas. Quam tibi leonis occursus fuerit felix, nescio; mihi tales ursos optarim saepius occurrere. Onustus tuis officiis domum redeo. URSUS. Nec ego nihil aufero bonae sarcinae. Par pari relatum est. LEO. Unum te velim adiungere tam multis in me benefactis. URSUS. Quodnam? LEO. Istam vaginam optarim esse meam. URSUS. In quem tandem usum? LEO. Ne mihi excidant isti versus tam belle picti. URSUS. Quid ni? Ut cum samiis ridearis litteratus miles.

LEO. Ego vero sic vel litteratissimus haberi cupiam; et si proficiscar in bellum, nolim ullam armorum partem esse mutam, sed et vaginam et ensem et capulum et arcum et sagittas et lanceam et bombardam et galeam et thoracem et baltheum et clypeum optarim habere litterarum nonnihil, quod me alicuius bonae rei admoneret. Sin domi sit agendum, cuperem totam undique loquacissimam esse, sic ut et postes et ostia et fenestrae et singulae tessellae vitreae et trabes et laquearia et pavimenti lateres et parietes, ad haec et supellex universa, lodices, cortinae, aulaea, mensae, sellae, mantilia, disci, cantari, cyathi, cochlearia, pelues, ollae, chytropodes, aliquid loquerentur quod expediret non oblivisci. Tantum abest, ut me puderet istius vaginae. URSUS. Aiunt inauspicatum esse, si quid huiusmodi rerum, quae adversus hostes gestantur, amicus donet amico. Hoc ominis ut vitemus, ex donatione commutationem faciamus. Da tuum ensem et accipe meum, sitque hoc pignus inter nos initi litterarii foederis. LEO. Quod nobis utrisque nostrisque catulis bene vertat! Accipio quod offers, musis, ut spero, bene fortunaturis.

The following text was originally published in Prospects: the quarterly review of comparative education (Paris, UNESCO: International Bureau of Education), vol. XXIII, no. 1/2, 1993, p. 333–352.

ERASMUS (1467–1536) BY *JEAN-CLAUDE MARGOLIN*

The fact that the creators of the Erasmus Programme , which over a number of years now has been bringing an ever-increasing number of European students and teachers together around given subjects of reflection and research, chose to adopt the name of the famous Dutch humanist is assuredly no passing administrative fancy. But Erasmus himself is more often quoted than read despite almost being a household name and despite the title of one of his works (In praise of folly), not to mention the two portraits left to us by Holbein the Younger. As his life and works are closed books for many, we thought we might usefully direct attention to some of the landmarks in this exceptional life, lived during a period which was not lacking in outstanding personalities. **FINIS.***[The Correct Pronuntiation of Greek and Latin Desiderii. Erasmi Roterodami 2018]*

The following text was originally published in Prospects: the quarterly review of comparative education (Paris, UNESCO: International Bureau of Education), vol. XXIII, no. 1/2, 1993, p. 333–352.©UNESCO:International Bureau of Education, 2000.This document may be reproduced free of charge as long as acknowledgement is made of the source.

ERASMUS (1467–1536) BY *JEAN-CLAUDE MARGOLIN*

The fact that the creators of the Erasmus Programme , which over a number of years now has been bringing an ever-increasing number of European students and teachers together around given subjects of reflection and research, chose to adopt the name of the famous Dutch humanist is assuredly no passing administrative fancy. But Erasmus himself is more often quoted than read despite almost being a household name and despite the title of one of his works (In praise of folly), not to mention the two portraits left to us by Holbein the Younger. As his life and works are closed books for many, we thought we might usefully direct attention to some of the landmarks in this exceptional life, lived during a period which was not lacking in outstanding personalities.

A SKETCH OF THE LIFE AND WORKS OF ERASMUS

JEAN-CLAUDE MARGOLIN

Erasmus was born without a name in mysterious, if not shameful, circumstances—his father was a priest who had seduced the daughter of a doctor of Zevenbergen called Geert—and his destiny continued to be exceptional. He was born in Rotterdam in 1467 (or 1469, 1466 or 1468 depending on the source) and, a few decades later, was to win fame for his town, which in this latter part of the fifteenth century was only a little fishing village, by adding its name to his. The obscure son of Geert (which means the desired one in Dutch) was thus to became famous as Desiderius Erasmus Roterodamus, known subsequently as the Prince of Humanism.

His celebrity raises more questions than it answers for the historian of ideas Erasmus (we shall now call him by the name which he chose for himself, using a Greek verb which means to love, perhaps indicating a need to love and be loved) was neither a leader of men nor a great

philosopher. Unlike Luther, Zwingli or Calvin, he did not found a religion. He escaped all forms of persecution at a time of civil and international warfare and religious revolution, while his best friends perished on the field of battle or by the executioners axe, victims of their commitment to a cause. One such example was his best friend Thomas More, the author of Utopia, who was Chancellor of England before being beheaded in London in July 1535. Erasmus wrote all his works in Latin, the language of the élite of Europe at that time; he could thus count on only a few thousand readers. Apart from a small number of academics and students, who could claim today to be able to read Erasmus in the original? However this man, who spoke Dutch and German only to innkeepers and servants, wanted the most important books (such as the New Testament, of which he was to produce an original Latin version5) to be translated into modern languages so that, in his words, the labourer at the plough and the weaver at the loom could pray to God in a language which they themselves could understand.6 Erasmus wish is now being fulfilled beyond his expectations.Although much still remains to be done, most of his works have been translated into many languages. To cite just one example, the poorest students anywhere in the world can now read a pocket edition in their own language of In praise of folly, an ironical and at times moving sermon of Dame Folly (who is a mouthpiece for Erasmus himself).

Erasmus, a sickly and extremely sensitive child, was to remain throughout his life in thrall to what he called his corpusculum. He first attended Peter Winckels school in Gouda, then that of the chapter of the Cathedral of Utrecht where he was a chorister, and lastly, when he was 9 or 10 years old, that of the then famous Brethren of the Common Life at Deventer. From 1480 to 1485, this was one of the first centres of humanism in the Netherlands in which instruction in the Greek and Latin masters was combined with instruction in a Christianity no longer clogged by the scholastic and formalist accretions of the Middle Ages.

The Netherlands then formed part of the Hapsburg Empire and, more particularly, with Franche-Comté, of the Burgundy sphere of influence. In the mosaic which then constituted the Holy Roman Empire, Erasmus was thus a subject of the Charles of Burgundy who became Charles I of Spain and, subsequently, the Emperor Charles V. In this context one remembers that his love for peace inspired him to address audacious remonstrances to the two enemy kings Francis I and Charles V.

After the death of his parents, the young Desiderius was put in the care of three tutors who quickly sent him to Bois-le-Duc, to a mediocre and antiquated school where the adolescent was later to admit that he had wasted his time. He fled back to Gouda from the plague, and in 1487 thought he had a vocation to join the monastery of the Augustinian canons of Steyn where he took his vows a few years later. But his enthusiasm was lukewarm. Above all, the monastery provided a setting which suited his meditative nature and his craving for culture. He was also to form firm friendships there, especially with a young monk, Servatius Roger, who later became its prior.

Having been ordained a priest on 25 April 1492, he left Steyn to become the secretary of the bishop of Cambrai, Henry of Bergen. He went to Paris in 1495 where he was initially a resident at the austere Collège de Montaigu. Thereafter, he led an independent existence, giving Latin lessons to the sons of rich bourgeois and aristocratic English and German families, writing textbooks which later became teaching manuals, and which certain countries and schools—such as St. Pauls School and Eton College in England—were to use for centuries. He had yet to publish anything, but had already established a reputation as an orator and poet in the humanist circles of Paris. In 1499—he was then, at least, 30—one of his pupils, the rich Lord William Mountjoy, took him to England. The course of his life then took a decisive turn thanks to the friendship and

respect of some of the most influential figures of the time. He was the guest of the royal family, became the friend of John Colet, a theologian at Oxford and future Dean of Saint Pauls Cathedral in London, met Thomas More and, subsequently, grammarians, scholars and theologians of a reformist persuasion.

While discovering England and appreciating the hospitality extended to him, Erasmus found himself. He became conscious of his worth, and set himself an ambitious schedule of work which was based on the two ideals which would henceforth govern his life: to make the masterpieces of Greek and Latin antiquity accessible to the adolescents who possessed the intellectual gifts and material resources required to attend the Latin schools or to have a private tutor; and to make the riches of the Bible and patristic literature accessible to all the faithful, and, first and foremost, to those responsible for their spiritual guidance. He thus began to study Greek intensively, and Hebrew, in which he failed to acquire any real proficiency. Many publications and translations were produced in the course of a life that one of his famous adages and a painting by Holbein would compare to the labours of Hercules. These translations were, naturally, translations from Greek to Latin, given that, with but rare exceptions, Greek, known to only a handful of scholars—but a larger number after the influx of the Greeks from Byzantium into Italy and Western Europe—was not a language which was spoken or written fluently.

The most significant works that he was to write on his return to the Continent in 1500 were in keeping with the two goals that he had set himself in England. He began by publishing 818 Adages in Paris. These were proverbs which were principally derived from Greek and Latin antiquity, accompanied by his own grammatical literary, historical and even religious commentaries. For some thirty years these adages were to increase unceasingly in number—over 4,000 in the 1536 edition— and, in the case of most, in length. Examples of the latter are The sileni of alcibiades, Festina lente, The scarab in pursuit of the eagle and Dulce bellum inexpertis or, in other words, war is sweet to those who have not known it. But what is even more noticeable than the number and length of some of the adages, some of which had become full-blown philosophical, social or religious essays, is their increasingly personal character. After first giving an explanation of the historical or mythical origins and the linguistic structure of the Latin or Greek proverb which formed the title (for example, man preys on man like a wolf, richer than Croesus, an ass at the lyre), he used it as a pretext for personal musings of all kinds. This would result, in one instance, in a picturesque and fanciful essay, in another in the critique of a social or religious institution and, in yet another, in the formulation of audacious views on human relations. Three years later, in Antwerp, he published the *Enchiridion militis Christiani* or Manual for a Christian Soldier, with a pun on the Greek term *enchiridion* which, first of all, means dagger and, secondly only, a familiar book which is always within reach. It contains both advice to Christians to defend themselves—with a spiritual dagger—against the temptations of the world, and bold personal suggestions for the internal reform of the Church which would reinstate the spirit of the Gospels in a central place, excluding purely superficial practices, an excessive devotion to the saints, outdated formulations, theological disputes and ratiocinations. In short, it is a theological essay strongly inspired by Saint Paul, but also by Plato and Origen, which constitutes the beginnings of a corpus of precepts and modes of behaviour based on the spirit of the Gospel; what Erasmus was later to call the Philosophy of Christ.

Until his death in Basel in July 1536, Erasmus would be forced, for a variety of reasons, to lead a wandering life. His enemies, first among them Luther after their break in 1524–25, called him an *errans mus*, a roving rat. He stayed in Louvain, then in Venice and Rome; spent longer periods in Basel, Freiburg-im-Breisgau and, again, in Paris, Orléans and Lyon.

Fleeing from the plague in Paris at the beginning of 1500, and returning to the monastery at Steyn after an absence of several years, he went back to the Netherlands. But it was primarily with the intention of asking for another years freedom to pursue his studies outside the cloister. In Tournehem, not far from Saint Omer, he began a heroic study of Greek with his friend Jacques Batt. But he also made fresh travel plans: England, Paris or perhaps Italy? The thought of Italy had been haunting him for years, being for him, as for all humanists, the cradle of Latinity, while Rome was that of Christianity.

In Saint Omer he met the theologian Jean Vitrier, a virulent preacher who inveighed against unreformed religious houses, the profligacy of monks and other people of the Church, and the worship of the saints and of images. He was the source of many of the ideas and themes that illustrated the *Enchiridion*. When the Franciscan died, Erasmus composed one of his finest funeral orations, both for him and John Colet, who had died at about that same time. The text can be found in Letter 1211 of the *Opus epistolarum* which was published by P.S Allen. This letter was sent in June 1521 from the countryside around Anderlecht[18] to Josse Jonas, the Rector of the University of Erfurt.

Erasmus moved to Louvain in the autumn of 1502, worked intensely and finished his first translations from the Greek, including Lucian and Euripides. As a subject of the Hapsburgs, it fell to his lot, in January 1504, to deliver the panegyric of Philip the Handsome, the King of Spain, before an illustrious assembly. In this academic speech he took the opportunity to speak in praise of peace. In the summer of that same year, he discovered in the library of the park monastery in Louvain a manuscript of the illustrious Lorenzo Valla[19] that suggested making corrections to the Vulgate on the basis of collations with the Greek text. This discovery, which was of much more than philological and historical significance, was to be the point of departure for what could be called the Biblicism of Erasmus, that is, his Biblical exegesis, one of the most sturdy pillars of his Philosophy of Christ. Erasmus was to be unrelenting in his efforts to reconcile good literature with theology as envisaged by Valla, that is theology based on the Greek translation of the Septuagint from the Hebrew and not on the traditional Latin translation known as the Vulgate. This work of collating manuscripts, correcting the Vulgate, translating and making commentaries (or annotations) was to lead twelve years later to the first edition of the New Testament (*Novum instrumentum*), which he would dedicate to the humanist Pope Leo X, but whose philological and exegetical daring exposed him to violent criticism from traditionalist theologians of the universities of Paris, Louvain and Salamanca, and from many other scholars as well.

Valla, as the author of the Elegances of the Latin Language, also enabled Erasmus to fulfil the wish that underlay the second part of his programme to restore the purity of the Latin language. He was in fact to publish a summary of and a commentary on the Elegances.

Without forgetting the time spent by Erasmus—who clearly did all he could not to return to his monastery—in Paris and England, or his professional and, at times, friendly contacts with the publishers Badius and Martens, let us now consider his journey to Italy, where he stayed from August 1506 until the summer of 1509. This period marked another turning point in his life and in his intellectual and spiritual evolution, in particular, the time spent in Venice with the celebrated publisher Aldus Manutius and his Academy, attended mainly by Greek scholars from Byzantium who had in their possession a great many unpublished manuscripts. In Venice Erasmus not only improved his knowledge of Greek language and literature, but made many additions to his book of Adages, chiefly due to the Greek authors with whose manuscripts he was supplied at the Academy. By contrast, his stay in Rome was far less edifying: the luxury of

the Popes court, the wealth and magnificence of the cardinals and the detestable morals of far too many prelates seemed to him to be in flagrant contradiction with the humility preached by the Gospels and the poverty of Christ. And what was one to think of the warrior pope, Julius II, who marched, wearing helmet and armour, at the head of his troops? An anonymous pamphlet—that historians attribute to Erasmus—entitled *Julius exclusus a coelis* [Julius forbidden to enter the gates of heaven] fully expresses the contempt in which the author held the pontiff. But it was this same Julius II who had granted Erasmus a very useful dispensation and who had sought out Bramante and Michelangelo to construct and decorate Saint Peters in Rome! Erasmus was not very sensitive to this type of beauty or to artistic greatness.

Erasmus claimed to have composed In praise of folly in July 1509 as he crossed the Swiss Alps on horseback while returning to England in short stages at the invitation of the young Henry VIII. In actual fact, he wrote this scintillating, paradoxical work at the end of the summer in the London home of his friend Thomas More, to whom he dedicated it. The Greek title of the work, *Encomium moriae*, is a pun on the name *Morus*, with the result that it is also in praise of More. He was to remain in England for almost three years, making short business trips to the Continent. He gave lectures on Greek and theology at the University of Cambridge where his friend, John Fisher, the Bishop of Rochester, was now chancellor. Warham, the Archbishop of Canterbury, provided him with a benefice in Kent which was quickly converted to an annuity. He used these years to prepare his edition of the New Testament and throw himself into patristics (Saint Jerome, Saint Augustine, Chrysostom, Basil, Athanasius, etc.). He began with an edition of the works of Saint Jerome, the Father of the Church, to whom Erasmus felt closest and of whom he was to write a biography. From London he established contact with the master-printer of Basel, Johann Froben, who was to acquire exclusive rights to all Erasmus works, whether already published or yet to be written. In 1514 he was invited to Basel after a stay in the south of the Netherlands and an ecstatic journey up the Rhine which he described as the light of life. In the same way that he had appreciated the company of scholars who frequented the workshop of Aldus Manutius in Venice, in this dynamic Rhine city, which had just acquired a large university and was a major economic centre, he not only made friends—among them the Frobens, the Amerbachs, the painter Holbein, the Alsatian Beatus Rhenanus—but also established very useful professional relationships (often with the same people). They could be the young people, *famuli*, who transcribed his texts and ran errands in search of manuscripts for him in exchange for board and lodging and a few lessons from the master, or scholars of Hebrew such as Capiton, who introduced him to that language.

The years 1515 and 1516—which witnessed the accession to the French throne of the young Francis I and to that of Spain of the Duke Charles, to whom Erasmus had just been appointed counsellor—marked an improvement in the political situation in Europe. Erasmus took advantage of this situation, on his return to Brabant, to write pacifist works that were not merely in tune with the times but had universal significance. Outstanding among them is the *Institutio principis Christiani* [The education of the Christian prince] (1516), a subject which had been suggested to him by the chancellor of Brabant, Jean Le Sauvage, who wanted to encourage peace between the two nations. In a dozen or so chapters, Erasmus produced a veritable manual for the all-round education of the Christian prince, encompassing intellectual, moral and political instruction, without forgetting religion, which was at the very heart of this treatise.

But the peace was to be short-lived, promptly vindicating the prosopopoeia to which he gave the title The complaint of peace, who is made unwelcome wherever she goes (*Querela Pacis*, 1517). Other storms were looming on the European horizon, and their effects can still be felt

more than 400 years after they first broke over Germany and gradually spread to most of the countries of northern and central Europe: the violent challenge to the Church of Rome and its abuses under Luthers aegis and, more generally, by the Reformation, when other intellects attacked the dogma and practices of Catholicism or popery. We all know that Erasmus was said to have laid eggs which Luther hatched, a statement that more or less reflects reality. At first Erasmus and Luther, the former Augustine monk, were on very good terms: they both wanted a return to the teaching of the Gospel; they both criticized sterile scholasticism; they both ardently desired a radical reform of the Church; and they both opposed the sale of indulgences. But after Luthers break with Rome, his excommunication and the excesses of all kinds, in word and deed, of his most radical disciples, Erasmus felt obliged to review his position. The need for this was all the more urgent as the best qualified representatives of the Church of Rome were urging, if not forcing, him to choose sides. This was done, reluctantly, by the peace-loving Erasmus, for whom the love of Christ and Christian fellowship took precedence over even the most venerable dogmas, including that of the eucharist and of original sin, and who would not allow himself to persecute a heretic. The break was made final in 1524 by the publication in Basel of the treatise entitled *De libero arbitrio* [On free will] in which he defends the thesis of human freedom and human co-operation with God, with the creature aspiring to salvation, and by Luthers scathing rejoinder in 1525, in his thesis entitled *De servo arbitrio* [Concerning the bondage of the will],[37] which states that humankind are slaves of sin and that only the unfathomable will of God can deliver them from their fundamental misery.

Together with his theological writings and books concerning particular aspects of the philosophy of Christ on which he concentrated his attention during the final years of his life (Preparing for death, The prohibition of meat-eating, How to confess, etc.), Erasmus continued with his editing and translation of the ancients and the Fathers of the Church, revised his translation of the New Testament, and added to successive editions of his collection of *Colloquia*, one of his major works, composed of animated discussions between two or more characters. Theoretically intended for students, these texts deal frankly and forthrightly with the most controversial social, political, economic, educational, religious, and even medical, issues of the day.

When, exhausted by illness and shattered by the wars which had broken out in Europe with renewed vigour—the sack of Rome in 1527, the invasion of Hungary by the Turks, the siege of Vienna in 1530—and disappointed by the repeated failures of attempts to reconcile all the separated brothers with the Church of Rome, Erasmus came back to die in Basel where he had so many friends, it was after having accomplished a truly Herculean task. But it was only little by little, and despite periods of eclipse and the Catholic censorship which would put all his works on the Index (as did the Roman Index of 1559 which was promulgated by Pope Paul IV), that the prediction made by his friend Colet: Nomen Erasmi nunquam peribit (the name of Erasmus will never perish) came to be vindicated.

THE TUTOR OF EUROPE

The works of Erasmus are so wide-ranging and varied in both content and form, and often the first edition published in his lifetime is so different from the last—the first edition of his *Opera omnia*, published by Froben in Basel in 1540, comprises ten large folio volumes, while the Amsterdam critical edition, now being published, will comprise over fifty volumes—that it is not easy to identify a focal point or guiding principle for his work. One could, of course, consult the catalogue that Erasmus himself compiled of his works in 1523 for the benefit of his friend Jean Botzheim, or the one which he completed seven years later for Hector Boece. The works they list could then be divided, as Erasmus himself considered doing, into, for example, a first volume

composed of the works dealing with education, a third containing his correspondence, a fifth devotional and religious works and a sixth entirely devoted to his translation of the New Testament, with his Annotations. The eighth could comprise the *Apologia*, pro domo pieces written to counter attacks by declared or secret enemies who resented the boldness of his philosophical and theological positions on marriage, the worship of the saints and the Virgin, the rejection of the Vulgate, etc.

In fact, it would be no overstatement to say that all of Erasmus works, in which he wielded words like weapons—the only ones he would allow—in lifelong combat, are a defense and illustration of liberal education. Erasmus was first and foremost an educator or, as I like to say, the tutor of Europe (just as his friend, the Lutheran Melanchthon, was called the tutor of Germany). It is on this aspect of his work that his considerable reputation rests today.

The titles and contents of many of Erasmus works do, indeed, deal with education and form the first volume of his *Catalogus lucubrationum* of 1523 and 1530: the *De ratione studii* [Study plan] (1512), composed at the request of John Colet who had just opened a new type of Latin school in London; the *De pueris instituendis* [On a liberal education for children] (1529), written for the young prince William, Duke of Cleves; the *Institutio principis Christiani* [The education of the Christian Prince] (1516), dedicated to the young Charles of Hapsburg; the *Christiani matrimonii institutio* [Institution of Christian marriage] (1526), and a poem bearing the title *Institutum hominis Christiani* [Education of the Christian man] (1514).

This list could also include works which were originally written for his own pupils and whose publication, some time afterwards, benefited all Europes young people, as each and every country had its schoolmasters who would obtain this or that edition or adaptation, and its publishers, who took his works to the annual and biennial trade fairs, such as that of Frankfurt. This category would include works such as the *De duplici copia verborum ac rerum* [The twofold abundance of words and things] which deals with rhetoric, grammar and syntax, style and Latin elegance; the *De conscribendis epistolis* [On letter-writing], an absorbing manual on the art of writing which draws on the best sources of ancient (Cicero, Pliny the Younger, Seneca) and modern (Politian, Vergerio, Filelfo) Latinity and which one could compare with Erasmus own copious correspondence (over 3,000 letters by Erasmus and his correspondents have survived) the *De recta Latini Graecique sermois pronuntiatione* [On the correct pronunciation of Latin and Greek] which expands a philological and cultural point into a mini-study in comparative philology; the Latin translation of the Grammar by the Byzantine Greek Theodore Gaza, in co-operation with the Englishman William Lily; and all his translations of Lucian of Samosata, many of which comprise declamations, that is, rhetorical exercises on imaginary subjects which were given to pupils as models. In this category of works of rhetoric with an explicitly educational purpose (even if Erasmus took the opportunity to slip in the odd ironical remark on this or that individual or institution), one could include the *Parabolae sive similia* [Comparisons or similarities][55] which consist of hundreds of short texts by Greek and Latin authors (primarily Plutarch, Pliny the Elder and Seneca) involving two orders of reality or meaning which are usually quite far removed from each other (such as this example from Seneca: a ship which is large for a river looks small at sea; in the same way, people thought to be mediocre here can be regarded as outstanding elsewhere). One could put into this same category his dialogue on the Ciceronian (*Ciceronianus*), a dialogue on literary style and imitation and, at a deeper level, a very profound reflection on culture and the adaptation of a given cultural tradition to a new type of civilization. Lastly—but the list could be extended further—the short text published in 1530, *De civilitate morum puerilium* [On the civility of childrens behaviour], which can be considered to be the first

treatise in Western Europe on the health, moral and practical education of very young children. In it the bachelor priest concerns himself with matters as apparently trivial as the art of wiping ones nose, cutting ones bread, dressing and undressing! For him education was all-encompassing. One of his books had the title *De pueris statim ac liberaliter instituendis* [Children should be given a liberal education from a very early age], immediately followed by the programme proposed: *ad virtutem et bonas litteras instituendi* (so that they can acquire virtue and a literary education).

These titles alone would seem to indicate that Erasmus saw himself, or indeed was, the tutor of Europe. But one can go further and say that Erasmus works are united in their diversity and that the common denominator of all his writings, the focus of all his efforts, is education. There is, however, a paradox here which occurs quite often where education is concerned: this European schoolmaster, who on several occasions was given responsibility for the education of young people—in Paris and in Cambridge, in Italy, and notably Siena, not to mention the education of his godson in Basel, the son of his friend John Froben, and in Louvain—was not overly fond of this occupation and does not seem to have been a very gifted teacher. This would have been difficult to understand if Erasmus had been dealing with intelligent and industrious young people. But when he came up against persistent stubbornness—and such was the case with his godson, to whom he none the less dedicated an edition of his *Colloquia* —he felt he was wasting his time and thought he could do more for the education of young people by writing works which would be rapidly circulated throughout Europe rather than by spending precious hours endeavouring to raise the moral and intellectual level of a few recalcitrant individuals. One might add that he made little effort to win over his average pupil. In England, he refused, even when not giving lessons, to speak English, a language which he never had any desire to learn. Today we would say that Erasmus temperament was more that of a researcher than that of a teacher; but his writings made him an excellent educational adviser and an excellent theoretician of practical pedagogy.

In fact, the methods expounded in his major educational works are surprisingly modern, not only in their historical context in that they broke with the scholastic methods of the Middle Ages which were based on learning by rote and the servile imitation of models considered to be untouchable, but even in a modern educational context. Examples of his methods are a progressive training in literary invention and in the acquisition of a personal style by studying different writers and adopting a critical approach to them, be they Plato or Cicero; the preference given to individual tuition over a collective education which takes no account of differences in the characteristics and aptitudes of the learners; the use of competition when exercises are given to children or young people, the best being singled out without triumphalism; the abolition of the barbarous and/or stupid habit of striking talkative or careless children, and humiliating those who come bottom of the class by making them wear the dunces cap.

One should, naturally, be careful not to overemphasize the relevance of Erasmus teaching methods to the present day. Times have changed since the sixteenth century, and the conditions and objectives of education have changed too. Latin no longer forms the basis of education; nor even do the humanities, as they used to be called. The hard sciences, like mathematics, physics and biology—not to mention electronics and computer programming—have revolutionized the cultural, social, economic and even political landscape. The time is now past when Erasmus could write nonchalantly about pupils interest in arithmetic: As long as they had a taste of it!.

And although Erasmus had rather advanced views on women and marriage, the education of girls and the womans role in our modern societies have changed radically since his time. Erasmus shares the view of all his contemporaries, educationists included (such as the Spaniard Juan Luis Vives and the Englishman Thomas Elyot) which was that girls had no need of advanced intellectual education since their lot was either to marry, have children and keep house, or to enter a convent. None the less, he admires Magdalena, the educated woman in one of his *Colloquia*, who comes up with lively rejoinders to Antronius, a stupid anti-feminist abbot. Erasmus often sings the praises of extremely cultured viragins such as the Venetian Cassandra Fedele and Margaret, the eldest daughter of Thomas More.

One final point concerns what in modern parlance would be called the democratization of education—the access of every child to instruction and education. In Erasmus day only a very small minority of children and young people had such opportunities. Erasmus preferred education at home under the guidance of a tutor carefully chosen by the parents. When asked: What will you do with poor children? he would quote Terence: When we cant do what we want, we do what we can. He realized that there was a problem, and his own tormented childhood was a sharp reminder of all the difficulties that even gifted children had to overcome.

For Erasmus, to educate young people was to educate adults, inasmuch as—and this he deeply believed—the future of individuals and the quality of their lives depended, in large measure, on the education they had received in their youth. A man is not born a man, but becomes one, is the vigorous assertion of one of the sayings in the *De pueris* whereby Erasmus distinguishes humankind from all other creatures. A dog remains a dog and an oak, an oak, because they are no more than that with which nature has endowed them, once and for always. But human beings, thanks to the reason with which God endowed them when He created them, can improve their primitive nature: education will achieve this on condition that it is liberal, which means based on free will (which even children possess), and that the tutor has the wisdom and skill to use persuasion and gentleness, rather than brutally imposing precepts and dogmas.

Even during his lifetime, the many reprints and translations of his works formed the basis of a veritable Erasmian network in Europe which extended from London to Cracow, Antwerp to Alcalá de Herares, Paris to Strasbourg, and Nuremberg to Naples, with Basel as its centre. The Prince of Humanism was truly the tutor of Europe.

A teacher and educational adviser to the schoolmasters of his time, Erasmus became, by vocation and also because circumstances required it of him, the theoretician at one and the same time of a political philosophy based on peace and the protection of the people by their prince; of a code of religious ethics concerning the status of women; and of a renovated theology based on scrupulous interpretation of the Gospels and on rhetoric which is used by the preacher in the exercise of his function. We shall now examine these three aspects of the educational vocation of Erasmus.

THE INNOVATIVE PACIFIST

Erasmus was a militant supporter of peace who took every opportunity to wage war on war and continually maintained that there was no such thing as a just war. In the tormented period in which he lived—even if he always managed to flee regions threatened by or embroiled in war—he found many situations to support his views. These were simple—politicians inspired by Machiavelli might say they were simplistic. They can be summed up the few points made in the *Institutio principis Christiani*.

THE CHRISTIAN PRINCE

Erasmus could envisage none but a prince who was a Christian in a Europe that had not as yet adopted the name, or if it had, gave it no political significance. Even the Empire of the Hapsburgs was not in a position to impose federative unity, although it occupied a large part of the European Continent and took precedence over all the kingdoms of Europe. Not only was the Emperor not in full control of his own territories—especially what were called the imperial cities, not to mention the mosaic of peoples and nations who hated each other cordially and were waiting for the first opportunity to fight it out— he also had to keep a watchful eye on powerful rivals like Francis I and the King of England who were potential candidates for his throne. For Erasmus and his contemporaries, Europe was, above all, Christendom. Even when it was torn apart by the Lutheran schism and the transfer of whole territories to the Reformation camp, it would still be Christendom as opposed to the Ottoman Empire, whose extension in eastern and central Europe was posing a great threat to Christianity.

Although a pacifist, Erasmus was aware of the limitations of pacifism. He taught and wrote— in the Complaint of Peace, the adage *Dulce bellum*, the colloquy *Militaria*, and in his letters to the European princes—that war did as much, if not more, harm to the victors as vanquished, and the victims in either camp were always in the ranks of the common people and never, or almost never, among those who had started the war. But, at the same time, he made an exception for self-defence. This was the gist of the reply he gave in 1530 to the German jurist Rinck who had consulted him on whether or not war should be waged on the Turks, who already controlled a large part of Hungary and were encamped outside Vienna. This letter is written in the form of a commentary on Davids Psalm 28 which extols the virtues of peace (Verses 7 and 8: The Lord is my strength and my shield; my heart trusted in him [...] The Lord is their [the peoples] strength, and he is the saving strength of his anointed). This implies that, for Erasmus the Christian, the nature of the problem of war and peace is, first and foremost, religious and, more particularly, Christian, and only secondarily political. If, after having exhausted all the resources of diplomacy and agreed to all the concessions compatible with liberty, dignity and the preservation of his peoples fundamental values, a prince is still directly threatened by a brutal and uncompromising enemy, he can then take up arms to defend himself. It is indeed his duty, as he must protect his subjects in the same way as he must defend their spiritual and material goods.

He is not to fight like a Turk, however, since Christians are expected to observe certain rules even when at war. Thus, civilian populations should be respected, prisoners treated humanely, and all barbarous and degrading acts avoided. In other words, war should never be waged with no holds barred, it should be short, if possible, and involve minimal bloodshed. Some will think that this is utopian, given the atrocities perpetrated in the course of our own twentieth century, and particularly at its closing, which clearly flout the Erasmian desire to humanize war. Not so! To present the adage man preys on man like a wolf as the law governing relations between people and nations would be tantamount to negating the efforts which have been made over the centuries: by jurists like Grotius and Pufendorf who established the laws of war and peace, by the International Red Cross, the League of Nations, the United Nations and UNESCO, not to mention humanitarian associations and charitable institutions of all kinds.

Erasmus faith in education is made clear in his analysis of the main causes of conflict—his basic position is that prevention is better than cure. The causes which he identifies are various and, in general, of a psychological nature: the ambition of a sovereign avidly seeking military glory and wishing to extend his territory; the weakness of a prince who is incapable of disregarding unscrupulous, greedy and ambitious councillors who vie with one another to flatter him; an old

injustice never forgotten, for which one craves crushing revenge. In addition to these psychological factors, which Erasmus attributed to diabolical passions and instincts uncontrolled by reason or Christian piety, there is the weight of historical tradition: for instance, dynastic marriages. Instead of marrying a girl of noble birth in his own country, the prince would contract a marriage outside his borders to gain dominion over other peoples or territories, or to avoid foreseeable conflict. But this is quite the opposite of good policy; peoples do not easily conclude alliances with men and women who do not speak their language, who dress differently or have a different diet, and do not share their beliefs. In short, the prince—which means all the princes of Europe—must follow the teaching of the Gospel, whose many precepts, he tells us, come down to two, and perhaps even one: peace and concord.

THE STATUS OF WOMEN

The advice given by Erasmus concerning the education of women during the different stages of their lives, as girl, wife, mother and widow, depending on the social class to which they belong, is scattered throughout much of his work, more particularly in In praise of folly, the *Colloquia* (five or six of which deal with marriage, freedom of choice, the religious vocation, divorce, etc.), Encomium matrimonii [In praise of marriage], Christiani matrimonii institutio [The institution of Christian marriage], and *Vidua Christiana* [The Christian widow]. The question of women and their marriage was a matter of great concern in those times of social and religious change. While the humanist Agrippa of Nettesheim proclaimed the precellence of women over men (although, as his work belongs to the declamatory genre, one wonders how seriously the author took this rhetorical exercise) and Margaret of Navarre wrote her *Heptaméron*, theologians continued to maintain that the most noble estate for a woman was that of a virgin, and better still a virgin consecrated to God. These same theologians asserted that a widow could not remarry, despite the fact that canon law was not absolutely opposed to it, as she could not belong to two men. This was certainly not the opinion of enlightened individuals like Erasmus who could think of examples, including that of Thomas More, whose second marriage was with a widow. As to virginity, he believed that it was more a moral and spiritual than a physical state, and he did not think that a girl who entered a convent under family or social pressure would lead a more edifying life than a young woman who had married the man of her choice.

He was much occupied with the question of marriage and how to prepare for it. Some people might see in this the persistence of the trauma inflicted upon him by his parents situation and the circumstances of his own birth. Erasmus, who was a reader of Galen, Hippocrates and the *Moralia* of Plutarch, who was concerned about questions of personal hygiene, healthy nutrition and clothing, and who shared in the tradition of the medical school of Salerno, often declares that good physical and moral health has to be prepared not from a childs birth, but many years previously, during the education of his or her parents. Neither he nor any of his contemporaries had any conception of what was to be called, in the nineteenth and twentieth centuries, genetics, but he sensed the close relationship between the character and physical traits of an individual and his or her dual ancestry. In a personal interpretation of the First Epistle of Saint Paul to the Corinthians, he also develops interesting ideas on the relationship between marriage and sexuality which, unlike the Fathers of the Church who were often ferocious misogynists, he holds to be natural and innocent.

Erasmus was also to write as a matrimonial adviser, producing, for example, an *Encomium matrimonii* that his adversaries immediately interpreted as a challenge to the monastic institution and an attack on celibacy. Defend himself as he might, claiming that this *Encomium* was merely an exercise in rhetoric and argumentation and that he had composed it at the same

time as an *Epistola dehortatoria* [Epistle against marriage] which contains the opposite case, the reader is not so easily fooled. Not only does the praise of marriage take up much more space than the criticism, but there is a persuasiveness in the former that is absent in the latter exercise.

THE TEACHER OF THEOLOGY

An educator of women and the family, in lieu of establishing one of his own, Erasmus also saw himself as a teacher of theology for future preachers. In a number of texts, and more especially in the prefaces to his different editions of the New Testament, in that of the *Enchiridion* of 1518 which is entitled Letter to Paul Volz, and his How to Confess, he establishes the rules for a new theology. Having himself wrested a doctorate from the University of Turin with doubtful dispatch, he did not feel that theology was the preserve of specialists.[82] Those who wish to talk of God do need to be well versed in the study of patristics, to know something about the history of the Church and the great councils which, little by little, gave it its character. But, above all, Erasmus thought—and it is in this that he is a revolutionary—that ordinary believers could become theologians of a kind if they were thoroughly versed in the Gospels and put their precepts into practice. That scholars disputed dogmas, well and good! The *credo* of good Christians was, above all, based on their faith, on their love of God and humankind, and their belief in the eternal life towards which all their efforts in this world should be directed. This is the idea Erasmus develops in his *Confabulatio pia* [Pious conversation],[83] in which he makes the little Erasmius, his godson, converse with another child called Gaspar.

ERASMIUS: So, what is religion?

GASPAR: It is the worship of God in His purety, and the observation of His precepts. ERASMIUS: And what are they?

GASPAR: It will take a long time to say, but I can summarize them in four points. ERASMIUS: What are they?

GASPAR: First of all, to feel devotion to God and the Holy Scriptures; not to fear Him as one would a master but rather to love from deep within the heart the most benevolent of fathers. Second, to protect innocence with extreme solicitude. Third, to practise charity, which means helping everyone as circumstances require. Fourth, to remain constant in ones ability to endure anything.

But, despite the fundamental importance of these precepts within the context of the Gospel, they are not sufficient for the training of preachers, priests and teachers of theology. This is why Erasmus constantly advocated the study of languages—meaning the three basic languages, Latin, Greek and Hebrew—which would make the trainee theologian an experienced philologist. But, unlike the commentator or translator of profane authors whose texts do not bear the mark of divine inspiration, the commentator of sacred texts must be aware of the rich multiplicity of meanings of Holy Scripture. Hence his recommendation to observe in the reading of the Gospels the doctrine of the four senses inherited from the Middle Ages: the historical or literal sense; the tropological or moral sense; the allegorical sense; and the anagogical sense. Erasmus, a born pedagogue, always kept to essentials and very often reduced these four senses to two: the literal or historic sense, and the allegorical or spiritual sense.

Erasmus wrote an enormous work on the training of preachers, who played a very significant role at the time, with the mass of the faithful thronging around their pulpits, in the *Ecclesiastes* or *De ratione concionandi* [The sacred orator or the method of preaching] which dates from 1535.

Once again, the philologist and the Philosopher of Christ come together in this reconciliation, which he constantly recommended and practised himself, of profane with sacred literature. This work can be seen as the crowning achievement of Erasmus career. He was convinced that truth needed to be communicated and transformed into belief in the hearts and minds of the faithful, and he gives the future preacher all the advice he could need, including individual and crowd psychology, as well as the rules of rhetoric, to be effective: the art of argumentation, the controlled use of metaphor and allegory, clarity and simplicity, the appropriate use of examples, use of pathos, indignation, pity, etc. It is an undeniable masterpiece, a combination of all the knowledge and intuition of the Prince of Humanism.

Having briefly outlined the life and thought of the obscure Dutch child who was for so long roughly treated by life before becoming, at age 40 to 45, the cynosure of Europe, I should like to emphasize particularly his unwavering fidelity to the principles he had set himself. Although he could change his attitude or language to suit the occasion or the people he was dealing with, he never gave ground on essential points. A lover of truth, he never wished to belong to any faction, sect or school that only observed one aspect of this truth. Indeed, he indignantly rejected the expression Erasmians or Erasmists that was used to describe his followers. Although the famous motto Nulli concedo (I make concessions to no one) on the medal which Quentin Metsys engraved for him was that of Terminius, the god of death, I do not think it would be a misrepresentation of this paper to apply it to Erasmus himself. Far from being a token of pride, I see it rather as the motto of a courageous and dignified man who was incapable of straying from the straight and narrow path. His great friend, Thomas More, carried this principle to the point of martyrdom. Erasmus was not called upon to show how far resoluteness in word and thought would have led him if he had found himself in the same situation as his friend. What we do know about him through his writings and the testimony of those who knew him well makes us reject the image of a dry academic or chilly scholar reluctant to take a stand or commit himself. When barbarism is rampant, does not true courage often lie in refusing to come down on any side in unceasing exhortations to: Stop the barbarians!? This is what the author of the *Antibarbari* did, at all times, in an endless variety of ways.

NOTES

Jean-Claude Margolin (France). A specialist on Erasmus, the European Renaissance and the history of thought in the sixteenth century. Emeritus Professor of the University of Tours (Centre dEtudes Supérieures de la Renaissance). Chairman of the International Federation of Societies and Institutes of the Renaissance. Corresponding member of the Lisbon Academy of Sciences. A member of several international scientific committees. Author of numerous books and articles (particularly on Erasmus) of which the list has been published in *Language et verite: melanges offerts à Jean–Claude Margolin* [Language and truth: miscellanies offered to Jean-Claude Margolin] (Geneva, Droz, 1992). Authors original title: Érasme, pionnier de l'Europe de la culture [Erasmus, Pioneer of a Cultural Europe] [The Editor].

The reader is referred to a number of fairly recent monographs: J.-C. Margolin, *Erasme par lui-même*, Paris, Le Seuil, 1965; P. Mesnard, *Erasme ou le christianisme critique*, Paris, Seghers, 1969; L.E. Halkin, *Erasme et lhumanisme chrétien*, Paris, Classiques du XXe siècle, 1969; L.E. Halkin, *Erasme parmi nous*, Paris, Fayard, 1987 (German, Italian, English trans.); C. Augustijn, *Erasmus von Rooterdam: Leben, Werk, Wirkung*, Munich.

SELECTED WORKS BY ERASMUS

Les Adages d´Érasme, les Belles Lettres et le Grac, Jean-Christofe Saladin éditeur.

Les Adages d' Érasme (1467 à 1536) sont ses notes de lectures; il n'y consigne pas seulement ce qui est intéressant, mais surtout ce qui est bien dit; il ne s'agit pas de s´éxtasier sur la beauté des auteurs, mais d´apprendre a réutiliser leurs formules. Le modèle classique ne doit pas stériliser le lecteur, ni le laisser beat, mais au contraire renforcer ses propres capacités a s'exprimer. Érasme a su manifester ostensiblement son goût pour la littérature paienne. Il affirmait vouloir mettre le latin entre les mains de toute la population. Quel était ce latin d´Érasme? C´etait d´abord une langue simple et élégante, simple mais non pauvre. Il ne cessa de batailler contre l´indigence du latin de son temps et surtout contre le latin scholastique et lithurgique de l´église. Et cela le conduit a être inscrit dans l´index des librorum prohibitorum. Sources:

http://archive.org/details/opensource?and%5B%5D=subject%3A%22Adagios%22&sort=titleSorter

https://archive.org/details/ErasmusAdages0-985Tome1BellesLettresEtLeGracJ-cSaladinEditeur

https://archive.org/details/ErasmusAdages1oo1-2000Tome2BellesLettresEtLeGracJ-cSaladinEditeur

https://archive.org/details/ErasmusAdages2oo1-3000Tome3BellesLettresEtLeGracJ-cSaladinEditeur

https://archive.org/details/ErasmusAdages3oo1-4150Tome4BellesLettresEtLeGracJ-cSaladinEditeur

https://archive.org/details/CONCORDANCEOFERASMUSADAGIABYM.H.H.ENGELS

Adagia. Sei saggi politici in forma di proverbi. Translated into Italian by S. Seidel Menchi. Turin, Einaudi, 1980.

Il Ciceroniano. Ed. A. Gambaro. Brescia, La Scuola Editrice, 1965. (Latin text and Italian translation.)

Collected Works of Erasmus. Toronto, University Press, 1974-. (An English edition of the works of Erasmus; 23 v. published to date.)

Les Colloques. Translated into French by E. Wolff. Paris, Imprimerie Nationale, 1992. 2 v.

The Colloquies of Erasmus. Translated by C.R. Thompson. Chicago, IL, The University of Chicago Press, 1965.

La Correspondance d'Erasme. French translation edited by A. Gerlo. Brussels, Presses Universitaires, 1967–84. 12 v.

De pueris statim ac liberaliter instituendis. Translated and edited by J.-C. Margolin. Geneva, Droz, 1966.

Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia. Ed. J. Clericus. Leiden, 1703-06. 11 v. Reissued by Hildesheim, Olms, 1962.

https://ia601002.us.archive.org/30/items/DesideriiErasmiRoterodamiOperaOmnia/Desiderii_Erasmi_Roterodami_Opera_omnia.pdf

L'educazione del principe cristiano. Translated into Italian by M. Isnardi Parente. Naples, Murano Editore, 1977.

La Formazione cristiana delluomo. Introduction, translation, preface and notes by E. Orlandini Traverso. Milan, Rusconi, 1989. (Translation into Italian of works on pedagogy, religion and political philosophy.)

Literary and Educational Writings. Ed. J. Kelley Swards. Toronto, Toronto University Press, 1985.

Opera omnia Desiderii Erasmi Roterodami. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1969–. (A critical edition that began publication in 1969; 20 v. published by 1992.)

Oeuvres choisies. Translated into French by J. Chomarat. Paris, Hachette, 1991.

Oeuvres choisies. Translated into French by C. Blum, A. Godin, J.-C. Margolin and D. Ménager. Paris, Robert Laffont, 1992.

Allen, P.S.; Allen, H.M.; Garrod, H.W. *Opus epistolarum Desiderii Erasmi Roterodami*. Oxford, Oxford University Press, 1906–58. 12 v.

https://archive.org/details/1.CARTASDEERASMO.OPVSEPISTOLARVMERASMITOM.I14841514

1. The Complete Letters of Erasmus. A Correspondencia de Erasmo de Roterdão (1466- 1536). La Correspondência de Erasmo De Rotterdam. Opus Epistolarum Erasmi, Oxonii. Tomus I. 1484-1515, 615 Páginas. Publicado em 1906. The Latin Correspondence of Erasmus by the Editor Percy Stanford Allen ((1869 -1933). La Correspondence Latine D' Erasme. Prof Dr. Darcy Carvalho. University of São Paulo. Department of Economics. Sao Paulo. Brasil. MMXV. Studies in Medieval and Modern Latin by Darcy Carvalho. Publication Date 2015-09-14

Ferguson, W.K. *Erasmi opuscula*. The Hague, Nijhoff, 1933. (A supplement to the *Opera omnia*.) Festugière, A.J. [French translation of the] *Enchiridion militis Christiani*. Paris, Vrin, 1971.

Margolin, J.-C. *Guerre et paix dans la pensée dErasme.* Paris, Aubier, 1973. (Full or partial French translations of pacifist writings.)

Mesnard, P. *Erasme. La Philosophie chrétienne*. Paris, Vrin, 1970. (French translation of In Praise of Folly, On free will, and The Ciceronian.)

Vaander Haeghen, F. *Bibliotheca erasmiana*. Ghent, 1893.

Welzig, Werner, (ed.) *Erasmus von Rotterdam. Ausgewühlte Schriften, latienisch und deutsch*. Darmstadt, Wissenschaftlich Buchgesellschaft, 1967–80. 8 v.

WORKS ABOUT ERASMUS

Actes du Colloque international Erasme. Tours, 1986. Studies compiled by J. Chomarat, A. Godin and J.-C. Margolin. Geneva, Droz, 1990.

Bataillon, M. *Erasme et lEspagne*. 2nd ed. Geneva, Droz, 1991. 3 v.

Bielaire, F. *Les Colloques dErasme: réforme des études, réforme des moeurs et réforme de lEglise au XVIe siècle*. Paris, Belles-Lettres, 1978.

Chomarat, J. *Grammaire et rhétorique chez Erasme*. Paris, Belles-Lettres, 1981, 2 v.

Colloque érasmien de Liège. Ed. J.P. Massaut. Paris, Belles-Lettres, 1987.

Colloquia Erasmiana Turonensia. Ed. J.-C. Margolin. Paris, Vrin; Toronto, Toronto University Press, 1972, 2 v.

Colloquium Erasmianum. Ed. R. Crahay. Mons, Belgium, Centre Universitaire de lEtat, 1968. Etienne, J. *Spiritualisme érasmien et théologiens humanistes*. Paris, B. Nauwelaerts, 1956.

Halkin, L.E. *Erasme, sa pensée et son comportement*. London, Variorum Reprints, 1988. Holeczek, H. *Erasmus deutsch* I. Stuttgart, Fromann Verlag, 1983.

Huizinga, J. *Erasmus of Rotterdam*. New York, Haarlem; H.D. Tjeenk Willink & Zoom, 1924. (Reprinted and translated into many languages.)

Godin, A. *Erasme lecteur d'Origène*. Geneva, Droz, 1982.

Kohls, E.W. *Die Theologie des Erasmus*. Basel, Reinhardt, 1966. 2 v.

——. *Erasmus oder Luther: Luthers Theologie in der Auseinandersetzung mit Erasmus*. Basel, Fried. Reinhardt, 1972.

Lecler, J. *Histoire de la tolérance au siècle de la Réforme*. Paris, Aubier, 1955. 2 v. Mansfield, B. *Phoenix of his Age*. Toronto, University Press, 1979.

Margolin, J.-C. *Recherches érasmiennes*. Geneva, Droz, 1969.

——. *Erasme, le pri des mots et de lhomme*. London, Variorum Reprints, 1986. Mesnard, P. *Lessor de la philosophie politique au XVIe siècle.* 3rd ed. Paris, Vrin, 1969. Nulli, S.A. *Erasme e il Rinascimento*. Turin, Einaudi, 1955.

Petruzellis, N. *Erasmo pensatore*. Bari-Naples, Adriatica Editrice, 1948.

Pfeiffer, R. *Humanitas erasmiana*. Leipzig-Berlin, Studien der Bibliothek Wurburg, 1931. Rabil, A. *Erasmus and the New Testament*. San Antonio, TX, Trinity University Press, 1972.

Renaudet, A. *Erasme: sa pensée religieuse d'après sa correspondance (1518–1521)*. Paris, F. Alcan, 1926.

——. *Etudes érasmiennes (1521–1529)*. Paris, Droz, 1939.

Screech, M.A. *Ecstasy and the praise of folly*. London, Duckworth, 1980. (French translation: *Erasme: l'extase et l'éloge de la folie*. Paris, Desclée de Brouwer, 1991). Seiudel Menchi, S. *Erasmo in Italia (1520–1580)*. Turin, Bollati Boringhieri, 1987. Telle, E.V. *Erasme et le septième sacrement*. Geneva, Droz, 1954.

Tracy, J.D. *Erasmus, the Growth of a Mind*. Geneva, Droz, 1972. Woodward, W.H. *Erasmus concerning the aim and method of education*. Cambridge, 1904. (Reprinted: New York, Columbia University, 1964.)

Topics: Cartas de Erasmo, Erasmi opus epistolarum, correspondencia de Erasmo de Rotterdam, correspondence of Erasmus, correspondence d Erasme, Percy Stanford Allen, John Botzheim, R.A.B. Mynors, D.F.S. Thomson, Wallace K. Ferguson, University of Toronto Press,

Alois Gerlo, Institut Interuniversitaire pour l etude de la renaissance et de l humanisme, Collection opensource. Language Latin

As Cartas de Erasmo. First volume of the correspondence of Erasmus (1906) with 297 letters, written from 1484 to 1515. This volume contains a compendium vitae and an appendix on its authenticity. It begins with a catalogum omnium Erasmi locubrationum (Letter I, to John Botzheim).The correspondence constitutes a vivid testimony of the intellectual interests in the beginning of the XVI century Europe. For those endeavouring to write modern Latin nowadays it constitutes both a model of classical latinity, at its best, as well as an endless source of colloquial simple Latin for daily intercourse and scientific employment. Este tomo contem um autobiografia de Erasmo cuja autenticidade esta analisada no Apendice I. A correspondencia constitui leitura e estudo obrigatorios para os latinistas modernos. Esta traduzida para o ingles e editada por R.A.B. Mynors, D.F.S. Thomson, and Wallace K. Ferguson, na Universidade de

Toronto, 1974; e tem versao francesa, para o Institut Interuniversitaire pour l etude de la renaissance et de l humanisme, feita por um comite de tradutores, sob a direcao de Alois Gerlo, Bruxelles, MCMLXXVIII. Cartas De Erasmo: Opus Epistolarum Erasmi Tom.[I-XII]. Percy Stanford Allen Editor. Darcy Carvalho Uploader. Year 2015

Λίγα έργα έχουν προκαλέσει τόσο έντονες διαμάχες στην ιστορία της φιλολογίας όσο ο "Διάλογος περί της ορθής προφοράς του λατινικού και του ελληνικού λόγου", έργο του σπουδαίου Ολλανδού λογίου της Αναγέννησης Εράσμου. Στο βιβλίο του αυτό, που δημοσιεύτηκε το 1528, ο Έρασμος εισηγείται μια νέα προφορά των δύο κλασικών γλωσσών, αντί της γνωστής μέχρι την εποχή εκείνη προφοράς, που στηριζόταν στην προφορική παράδοση. Αν και δεν ήταν ο πρώτος που υποστήριξε ότι η προφορά της εποχής του πρέπει να διέφερε από αυτή των αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων, ο Έρασμος παρουσίασε τις απόψεις του τόσο συστηματικά και με τέτοια πειστικότητα, ώστε η νέα προφορά των δύο κλασικών γλωσσών να ονομαστεί "ερασμιακή". Πέρα όμως από τα καθαρώς φιλολογικά θέματα, ο Έρασμος βρίσκει την ευκαιρία να καταπιαστεί με πολλά ζητήματα της εποχής του (εκπαιδευτικά, θρησκευτικά, κοινωνικά), με έναν τρόπο που εντυπωσιάζει ακόμα και σήμερα χάρη στη διαύγεια των στοχασμών του και την ανεξαρτησία του πνεύματός του.

On the Correct Pronunciation of Greek and Latin. Des. Erasmi Roter. De Recta Latini Graecique Sermonis Pronuntiatione Dialogus. Personae Ursus et Leo. M. D. XXVIII. Dialogo sobre a Pronúncia Correta do Grego e do Latim. Prof. Dr. Darcy Carvalho. Fea Usp. São Paulo. Brazil . 2018. Studies In Medieval And Modern Latin. Lingua Latina Saeculi XVI. Erasmus for Modern Latinists.

***

FINIS OPERIS

***